

Nagy László
 Karácsony, fekete glória

Léleknek nem hozol békét
 ó busa isteni angyal!
 Vér-illatos a karácsonyfa,
 – glória –
 aggatva iszonyattal.

Foszforos tüzek emléke
 perzsel, mint új pokolkör,
 forog a város lángrózsában,
 – glória –
 csillagszóró ha fröcsköl.

Csillagig növő halálfa,
 ragyognak vér-zománcos
 gömbjeid – szemem fájva zendül
 – glória –
 a holtak homlokához!

1956. december

Hatvankilenc szó

Mi más munkáival ékeskedünk. Köszönjük az idei több száz írást, alkotást is. Velük jutottunk a nyolcvanadik téma szervezte összeállításához 2006 karácsonyára. Oly sokan már együtt hány ezer oldalon! Virtusból hozzuk rendre tető alá színes válogatásainkat. Figyelmüket, olvasóinkét is, jó szívvel fogadjuk. Erőt és derűt ad minden velünk-gondolás. Töltekezünk, hogy ajánlani, adni tudjunk.

Folytatjuk jövőre újabb tíz szép számmal, mellékletekkel. Konokul.

Találkozunk!

Szerkesztőtársaim nevében is
 örömmel:

Szondi György

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

VIII. évfolyam 10. szám

Kiadja a Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából a Napkút Kiadó Kft.. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztőségvezető: **Molnár Noémi**. Lapfeln: **Gosztola Gábor**.
Szerkesztők: **Bába Szilvia** (művelődés), **Balázs Géza** (nyelv-művelés), **Bognár Antal** (próza),
Király Farkas (vers), **Kovács Ildikó** (szöveggondozás), **Sebeők János** (környezet),
Szondi Bence (tördelés), **Vincze Ferenc** (műbírálat).

Napút-kör: **Csűrös Miklós**, **Gráfik Imre**, **Dr. Koncz Gábor**, **Kosáry Domokos**,
Lászlóffy Aladár, **Ösztvits Levente**, **Sánta Ferenc**, **Schwajda György**, **Konrad Sutterski**,
Sütő András, **Székely Magda** (tiszteltetbeli konzulensek). • Alapította: **Masszi Péter**.

Szerkesztőség: 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. • Telefon/fax: (1) 225-3474

E-mail: napkut@t-online.hu • Honlap: www.napkut.hu

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Rt. és az NH Rt.

ISSN: 1419-4082

Nagy László: Karácsony, fekete glória
Szondi György sorai
(a borítóbelsőn)

Bognár Antal: Sánc a háló fölött	3
Ferenczi László	5
Baranyi Ferenc	7
Fajó János	8
Balázs-Piri Balázs	10
Czeglédy Ilona.	11
Pálos Miklós	13
Zsivotzky Gyula	17
Magda Gabi.	19
Szabados János	21
Petró János	23
Király Levente	25
Papp Árpád.	26
Palágyi Béla	29
Szűts László	30
Mimics Károly	32
Hável László	34
B. Müller Magda.	35
Passuth Krisztina	38
László Ferenc	40
Rejtő Ildikó	43
Lászlóffy Aladár	45
Józsa Bálint.	48
Németh János.	49
Kozma Vera	51
Ütő Endre	53
Maurer Dóra	55
Kelemen Elemér	56
Baracs Dénes	58
Bócz Endre	60
Németh Pál.	62
Czinder Antal.	63
Dávid Kiss Ferenc	65
Lendvai L. Ferenc	68
Tatár Mihály.	70
Hegyi Béla	73
Margitai Ági.	75
Hecker Walter	76
Sárközi Mátyás	79
Bánki Iván.	80
Hutira Albin	82

Korniss Péter	84
Adamik Tamás	85
Kántor Lajos	88
Polgár András	89
Beöthyné Kozocsa Ildikó	92
Győry Emil	93
Komoróczy Géza	94
Rónay László	97
Gáti Gábor	99
Vágó Melly	100
Kamuti Jenő	102
Káplár Ferenc	104
Balázs Árpád	106
Horesnyi László	107
Solt Pál	108
Kérész Gyula	110
Tasnádi Attila	111
Csete György	113
Peterdi Nagy László	114
Tót Endre	117
Elek Judit	120
Koós János	123
Kósa Ferenc	124
Szokolay Ottó	125
Gál Sándor	127
Gyulai Líviusz	128
Marék Veronika	130
Andor Tamás	131
Bánlaky Pál	132

A nemzetközi élet néhány jeles hetvenese 134

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 10.

Németh István Péter: Arácsi Anakreon
(Bordalóskönyv)

Folyóiratunk támogatói:

A Nemzeti Kulturális Alap
ismeretterjesztés
és környezetkultúra kollégiuma

Nemzeti
Civil
Alapprogram

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

VIII. évfolyam 10. szám

**Hatvankilenc
jeles hetvenes**

GZINDER ANTAL
SZABAD TERMÉSZET

A szám megjelenését
az OTP Garancia Biztosító Zrt.
támogatta.

■ OTP GARANCIA

Sánc a háló fölött

Tisztelgés a feladóknak, akik nem adják fel

Folyóiratunk az idén is tiszteleg a következő esztendő során 70. életévüket betöltő hazai és határon túli kitűnőségek előtt életvallomásaik közreadásával – ezúttal éppen tizedszer. Az újakkal együtt hetedfélszáz (pontosan: 656) jeles író, színész, képzőművész, tudós, közéleti személyiség szerepelt eddig (ki-ki a születési hónapja szerint) az évkönyvekben.

Az egymást félszavakból is értő '28-asok körében debütáltunk ilyen kiadvánnyal, azokéban, akik a háború idején értek oly korán felnőtté. Egy dekáddal mögöttük járva a '37-esek nagy számban a katonáskodó-hadifogoly, elhurcolt és meghurcolt apák gyermekeinek nemzedéke, amely 1956-ra éppen hogy átlépte a nagykorúság küszöbét.

„Testem a kor leltári tárgya – kezdi vallomását Lászlóffy Aladár író, költő, s az ívet így zárja –: Lelkem a kor leltári tárgya.” Amit, oldottabban, így szövegez meg Lendvai L. Ferenc filozófiatörténész: „Akkoriban a politika a gyerekek szintjéig lehatolt: az ötvenes évek elején az általános iskolában például politikai ügyek lettek szokványos diákcsinnyekből (...), az pedig megint csak tragikomikus volt, amikor történelemtanárunk az egyik héten megdicsérte a tankönyvünket, a másik héten pedig azt kellett közölnie, hogy az rossz, mert a közoktatásba beférkőzött kártékony elemek készítették.”

És mégis, vagy éppen ezért, értékállandóságot, állócsillagokat kerestek. Az összetartozás oly fontos kötelmét a barátság címszava testesíti meg Solt Pál jogász visszaemlékezésében: „Harmadik elemisták, 1948. március 15-én a budapesti Szent István-bazilika kertjében fát ültettünk a centenárium alkalmából. Néhányan elhatároztuk, hogy 2000. december 31-én éjfélkor találkozunk a templom oldalában, iskolánk előtt. És ötvenkét évvel később az, amire romantikus kisgyerekként úgy tekintettünk, mint elérhetetlen messzeségre – meg is történt: öreg barátok ott könnyeztünk a régi kapu előtt, az éjféli harangzúgásban.”

S most szemük előtt (ha hihetünk Ferenczi László irodalomtörténésznek) egy ideje ott lebeg a mementó: „Meg kell tanulnom az öregséget.” Valahogy így láthatta Tatár Mihály röplabdázó, edző, a 265-szörös válogatott kiválóság, nem is mostanában, mert, mint leírja, éppen feleennyi idősen, 34 évesen posztot váltott: az első ütő posztját a feladóéra cserélte. S hogy miért volt szükség a váltásra? Nos, egy szabálymódosítás miatt, amely szerint immár átnyúlhatott a sánc a háló fölött. „Addig ütő voltam, a háló közelében támadtam – írja –, ezért az átlagosnál jobban zavart az átnyúló blokk. Így lettem feladó a válogatottban. Noha nem az én feladatom eldönteni, tényleg jó volt-e a labdakezelésem, és könnyedén vészelttem-e át az átmenetet.” Sánc a háló fölött – határvonalra értek, és ezt pontosan és belátással észlelik. De az idő múlása – vallomásaik tanúsítják – nem tudta kikezdeni életkedvüket, derűs kedélyüket, amit manapság pozitív életszemléletnek szokás nevezni. A hobbiból most is sportolgotó Solt

Pál például elárulja: optimizmusból csináltatott egy 70-es számot viselő mezt. És hogy kollégámat, Palágyi Béla újságíró-t idézzem (akinek nemes hozzájárulását e gyűjtemény megjelentetéséhez ezúton is köszönjük), ő rögtön így kezdi levelét: „A szerkesztők azt óhajtották, hetven sorban írjam meg az életem. Egy év – egy sor. Azt kérem, ha hosszabb lesz, növeljék a terjedelmet, ne az életemet rövidítsék meg!”

A hetvenévesek mondandójának fontosságát természetesen nagyon is nagyra tartjuk, pontosan azért adunk közös teret évről évre tőlünk telhető keretben a változatos generációs credóknak, hogy ennek magvát elhíntsük a tanácstalanságtól a tiszteletlenségig terjedően értékszemléletében olyannyira elbizonytalanodott, oktondiségében magabiztos, önvészélyesen önrongáló világban és korban.

„Írni még tudnám az életemet. Hogy élni is, ezt a jó istenre bízom...” – fejezi be írását Béla bátyám. Bizton tudjuk, jövőre újabb leendő hetvenévesek lépnek majd sarkukba – nálunk akkor majd nekik kell átadni a stafétát, őket illeti meg a szó –, csak arra buzdíthatjuk tehát a mostani vallomástevőket, kérve hozzá egyúttal az égiek kegyelmét, hogy a világeért se akarjanak középük fiatalodva hetvennek megmaradni, legyenek most már csak feladók – de ne feladva! Tartsák a tempót előttük s más zöldfülűk előtt, éveik szép számát egyre gyarapítva!

Bognár Antal

Ferenczi László

irodalomtörténész (Budapest, 1937. január 9.)

Amikor Budapesten, zsidó értelmiségi családban megszülettem, nem messzire innen négy éve már Hitler uralkodott, s hamarosan szomszédságunkban is. A kissé távolabbi szomszédban a már húsz éve szokásos tisztogatások egyik leglátványosabbikát gyakorolta Sztálin. Távolabb – Kínában, Nankingban – a japánok három nap alatt több embert öltek meg, mint majd a nyolc és fél évvel később Hirosimára és Nagaszakira ledobott két atombomba együttvéve (amit a nyugati értelmiség készségesen elfelejt). Ezek életem meghatározó keretei, amelyeket fokozatosan tanulok meg.

1940. június 11.: öcsém születése.

1942-ben apám munkaszolgálatos. 1943 februárjában hivatalos értesítés haláláról.

1944. január végén skarlátban megbetegszem. Egy héttel később anyám diftériában. Marika, a sváb cseléd lány ápol; megtanulok újságot és térképet olvasni.
1944. március 19-én a németek megszállják az országot. Másnap Marika, aki jobban ismeri a világot, mint anyám, felajánlja, hogy hazavisz falujába mint zabigyerekét. Anyám elutasítja: „Maradjon együtt a családdal.”
1944. március 19–1945. január 19. Többszörös, nehezen magyarázható véletlenek (csodák?) következtében anyám, öcsém meg én életben maradunk (anyám szülei Auschwitzban végzik). Eltűnnek a generációs különbségek, felmenőimtől segítséget nem várhatok. Első tudatos kísérletem vágymaim és a valóság elkülönítésére.
- 1945 tavaszán Marika – aki tudta, hogy hamis papírokkal hol bujkálunk, és élelmet hozott – visszajön hozzánk. Tőle és Kiss Barnától, a debreceni kálvinista katonatisztől máig tanulom a személyiség méltóságát.
- 1945 tavasza – szüleim könyvtárában megtalálom a 12 kötetes Marczalit és a tízkötetes Szilágyit. És Ferrerót. Gyerekeknek – és szakembereknek – való olvasmányok. Megtanulom, hogy a múltban sem volt jobb vagy könnyebb az ember élete.
1945. augusztus 20-án halottnak tudott apám visszajön a hadifogságból. Első nap mondja: „Isten nincs, a rabbik hazudnak, az amerikai konzerv nyerte meg a háborút, az orosz polgári lakosság rosszabbul élt, mint a hadifoglyok, a kommunista rendszer nem a zsidóknak való.”
1946. január 9. Apám születésnap ajándéka: Ady összes versei.
- 1946 tavasza. A svábokat kitelepítik Magyarországról. Szeretnék, ha Marika velünk maradna. Most ő mondja: „Maradjon együtt a családdal.”
1950. Az általános iskolát meglátogatják az Úttörő Színház színészei. Egyikük megkérdezi: „Becsületes embernek tarthatod-e apádat, ha ügyvéd?”

- 1951–55. A Madách Gimnázium növendéke. Kialakul első baráti köröm. Tiltott könyveket (Baudelaire, Nietzsche, Szabó Dezső, Szabó Lőrinc, Németh László, Márai) kölcsönzünk vagy ajándékozunk egymásnak. Írni kezdek. 1968-ban tudatosítom: „a mindennapi írás – mindennapi ima”.
1952. Rokkant apám fizikai munkás lesz. „Ahol nincs jog, ott életveszélyes ügyvédnek lenni.”
1955. Kitűnő érettségim ellenére elutasít a bölcsészkar.
- 1956 nyarán ismét visszautasít a bölcsészkar, noha a felvételi vizsgabizottság elnöke gratulál. Fellebbezésre a rektor felvesz.
1956. október 23. Mire a nap véget ért, elkülönült minden más naptól.
1958. Az egyetemen megismerkedem Bóka Lászlóval és Sőtér Istvánnal.
- 1958–1997. Legendás szerelmek. Vidéki és pesti nők; ahol ők vannak, ott van Európa.
1961. szeptember–2006. december 31. – munkatársa az MTA Irodalomtudományi Intézetnek, ahol soha nem volt április 4. és november 7. ünnepség, sem tudományos hierarchia.
- 1961–64. A PEN Klub szervezőtitkára. Megismerkedem belga költőkkel (Illyés nemzedéke), halálukig szabadnak érzem magam Brüsszelben, ahová 1969-ben jutok el először. Sokasodó külföldi szakmai kapcsolatok következtében tapasztalom, hogy politikai rendszertől és a tanár tehetségétől függetlenül a magyar oktatás szerkezete és elvárásrendszere elsőrangú, amit sorozatos reformok jegyében sikerül majd az új évezred kezdetére nyugat-európai szintre züllesztetni.
1970. A Kaukázusban összebarátkozom egy korombeli költővel (utcaseprő apja a gulagon végezte), aki a háború alatt éppen úgy várta a felszabadító német hadsereget, mint én a felszabadító szovjet hadsereget.
1970. Első könyvemről Rónay György írt kritikát. Máig tartó biztonságot ad.
1976. Anyám halála. Barátaim megköszönhetetlen módon segítenek.
1980. Apám halála. Előadok a New York-i Egyetem összehasonlító tanszékén.
1990. Életemben először szabad embernek érzem magam Magyarországon.
1993. A magyar nagykövet személyes vendége Rómában.
- 1998–2006. A Miskolci Egyetem tanára. Az összehasonlító irodalomtörténeti és művészettörténeti tanszék megalapítása. Fiatalkollégák nem engedik elfelejteni, hogy valaha én is voltam húszéves.
2001. szeptember 11-én New Yorkban az 1944–45-ben és az 1956-ban szétlőtt Budapestre emlékezem. És a New York-iak méltósága a budapestiek méltóságát idézi 1956. október 23-án.
- 2002–2006. „Meg kell tanulnom az öregséget.”

Terenci László

Baranyi Ferenc

költő, író, műfordító (Pilis, 1937. január 24.)

Mindig is vallottam Petőfivel: én használni s nem ragyogni akarok. Úgy szóltam s ma is úgy szólok tehát, hogy a szakmán kívül is értsék. Nem feltétlenül egyszerűen akarok írni, csupán világosan. Rengeteg hermetista olaszt és szürrealista – sőt lettrista – franciát fordítottam. Tudnék tehát divatosabban is verselni. Csak éppen nem akarok. Korszerű szeretnék lenni, nem divatos.

A költészet ma már nem a szociológiát, a filozófiát vagy a politikai röp- és vitairatokat helyettesíti, mint hajdan. Azért, ha egy mai költőt – horribile dictu! – szociális érzékenység is jellemez, nem kell mindjárt múzeumba utasítani. Kiváltképp egy olyan országban, ahol a költészet sohasem csak az irodalom egyik műfaja volt, hanem a küzdőtér egy darabja is. Amíg előfordulnak társadalmi igazságtalanságok – márpedig azok rohamosan szaporodnak, ahelyett hogy fogyatkoznának –, addig szükség van a költészet eszköztárával dolgozó publicistákra is. Mert a közéleti – vagy inkább közszolgálati – költő valami ilyenféle.

Már rég nem érdekel a költészet maga. Csupán azok a versek érdekelnek, amelyek képesek a legkonstruktívabb emberi indulatok cinkostársaiul szegődni, amelyektől felbátorodottabb, magabiztosabb lehet egy kicsit a félszeg – sőt, mind félsezebb! – humánus világban.

Nyomtatásban először 1954. július 11-én láthattam Baranyi-opust a területileg illetékes megyei lap: a Pest megyei Népujság hasábjain. Nem vers volt, sőt hajnyi glossza csupán. Öröm volt a mérhetetlen örömben, hogy Baranyinak szedték a nevetet. Azóta többféle műfajban bizonygatom, hogy Baranyi vagyok. Egyszerien és megismételhetetlenül.

Tizenhét éves voltam 1954-ben. Előttem volt az élet és a költői pálya, amelyre most, ha nem is maradéktalan elégedettséggel, de jó lelkiismerettel tekinthetek vissza. Világjobbító elszántságom már akkor is komoly volt, legalább olyan komoly, mint évekkel később, amikor *Ballada a dolgok etikájáról* szóló versem strófavégeken visszatérő refrénjeként ezt ismételtetem: a törvény új, de régi az ítélet.

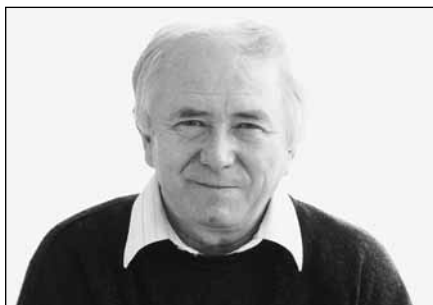
Most, hetvenedik életévem küszöbén be kell látnom, hogy a törvény sem egészen új, és az ítélet is konokul a régi még. A világ tehát nekem sem engedte, hogy megváltsam. Mindazonáltal, ha egynémely művemmel sikerült akár csak picikét is felbátorítanom, magabiztosabbá tennem azt a tétova moccanást az emberi lélek legmélyén, amely az új törvény és az új ítékezés felé tájékozódik, akkor talán nem éltem hiába.

Baranyi Ferenc

Fajó János

festő, grafikus, szobrász, környezettervező (Orosháza, 1937. február 9.)

Hazám egy mesterségesen elzárt, elideologizált provincia volt, nagy szegénységben éltünk. Kultúránkban – az ötvenes években – igazi művészeit félreállították vagy átnevelték (egyetlenegyszer villant fel a szabad művészet lehetősége számukra, 1945–49 között). Egy lepusztult, lefojtott, elszigetelt világban éltünk, ahol az irányított „szellemi élet” volt a meghatározó, az igazi művészet helyett „pályatévesztett bűnözők” voltak a művészek.

Harcra kényszerültem, pedig csak festeni akartam. Pályám 1950-ben a békéscsabai Képzőművész Körből indult. Attól a perctől kezdve mindennel felhagytam, amit szerettem: többé nem fociztam (pedig saját focicsapatom volt, mert tudtam bőrfocit varrni), nem pingpongoztam, nem koriztam, nem kártyáztam. Kizárólag rajzoltam, tudatosan készültem a pályámra. Megtaláltam, amit kerestem.

Mire 1956-ban felvételt nyertem az Iparművészetre, már kész akadémiai képzettségű festőnek számítottam.

1957-ben szerény, naiv vidéki fiúként dobott be bábunak Schubert Ernő, a textil tanszék vezetője – a nagy cselszövő – a közélet mélyvizébe (a sok dörzsölt pesti vagány közé).

1961-től 1967-ig nagyon mozgalmas utat tettem meg. (1963-ig benn maradtam tanársegédként Hincz mellett a főiskolán.) A Fialatok Stúdiójában és a Fialat Művészek Klubjában vállaltam szerepet, szerveztem. Ezek az évek számomra a kialakulás, a forrongás évei voltak, itt harcoltam ki önmagamat.

1963-ban már Kassák mellett álltam.

1967-ben a Stúdió '67 kapcsán a rendszerről alkotott gyerekes illúzióim végére értem. Tudatosult bennem, saját tapasztalataim alapján – és mestereim életét is látva –, hogy hol is élek. Akkor éreztem először, hogy itt valami nagy baj van, amikor már a „burkon” kívülre kerültem. Gúzsba kötöttek, korlátok közé szorított fogolynak éreztem magam. Akkor tapasztaltam meg először, hogy hitem szerint festett képeimet nem vihetem emberek közé, nem hagyják kiállítani őket. Az akkor kialakult kettős esztétika számomra elfogadhatatlan volt, hogy tudniillik délelőtt a pártnak, délután pedig magamnak festek. De itthon akartam maradni. Ide születtem, itt tanultam, itt élnek a szeretteim. Szerettem a hazámat és az addigi életemet.

1967–71-ig a Fészek Művészklubban szerveztem kiállításokat, de oda is utánam nyúltak. Hála Kassáknak és Kassáknénak, addigra már kialakultak nyugati kapcsolataim, ki-kijárva kiállíthattam, eladhattam műveimet.

Tudatos stratégiát alakítottam ki magamnak, tudtam, hogy az életemért küzdök. Fel kellett vállalnom a művészetszervezői munkát, mert ez állandó fórumot jelentett. Igaz, festhettem volna többet is, de az elfogadtatás minden

reménye nélkül semmi értelmét nem láttam (amúgy sem volt miből, mivel egy fizetésből élő szegények voltunk).

Érveltem, vitatkoztam, ahol csak lehetett.

Egy igazi négyévenkénti fórum – ahol direkt, szemtől szembe a politika legfelsőbb irányítóival mondhattam a magamét – a szövetség közgyűlése volt. Ott nem tudtak betiltani! Három kemény felszólalásomat nyelettem le velük.

Nem volt más út, csak a periféria, ahol mozgalmat és fórumot teremtve dolgozhattunk, harcolva egy mai – egyetemes érvényű – művészeti szemlélet elfogadtatásáért. Ez 12 évig jól működött a vezetésem alatt a József-városi Kiállítóteremben.

1988-ig nem voltam állásban. Társadalmon kívüli eltartottként, „szabadúszóként” megpróbáltam sorsomat az államtól függetleníteni, mivel a nagypolitika falai áttörhetetlennek bizonyultak. (Csak jóval később tágultak.)

Mindennek ellenére mégis megtaláltam a magamhoz vezető utat, kibújtam a körülmények szorításából. A XX. század legnagyobb művészeivel kerültem munkakapcsolatba mint szellemi családjukhoz tartozó fiatal. Együtt dolgozhattam Victor Vasarelyvel, Max Bill-lel, Nicolas Schöfferrel, segítettem munkáik kivitelezésében.

A Pesti Műhely szerigráfia mappákat adott ki tőlük. Ingolstadtban 1992-től a Binder Stúdiót vezettem, ahol – többek közt – három különböző plasztikát nagyítottunk fel Max Billtől, és Vasarely lézer-vágott objectjeiből készítettünk edíciót. Megteremtettem egy olyan partitúra szerinti előadói műfajt, amely addig nem volt, amelyből megéltünk és életművet finanszíroztunk.

Olyan idők voltak, amikor életünket tettük fel arra, amiben hittünk és amit csináltunk – önerőből, konyhapénzből – az egész manipulált társadalom és minden ellenében.

Mégis eljutottunk igazi önmagunkhoz, és olyan életművet és szellemiséget hoztunk létre, amire, igaz, hogy társadalmi körülményeink rányomták a bélyegüket, de egyben hitelesítették is azt. Nekünk sem menedzserek, sem párttitkárok nem dirigáltak, ezért hitelesebbek vagyunk, mint nyugat-európai kortársaink, mert mindent kockára tettünk, és tűzön-vízen átvergődtünk elveinkért.

Tizenöt éven át az Iparművészeti Egyetemen tanítottam, és három évtizede szabadiskolát vezetek. Számos tehetséges fiatal került ki a kezeim alól, sokan közülük már kollégáim, munkatársaim, építészek, tanárok vagy csak egyszerűen művészetet értő és szerető értelmiségiek lettek.

Európai kortársaimmal munkakapcsolatban állok, együtt dolgozunk, közös akciókat szervezünk. Legutóbb 2006 májusában Moszkvát rengettük meg a növényekkel együtt egy nagy MADI kiállítás és konferencia keretében, igazán jelentős siker volt.

Rendszeresen részt veszek egyéni és csoportos kiállításokon itthon és szeret a világban. Munkáim megtalálhatók jelentős hazai és külföldi köz- és ma-

gángyűjteményekben. Három nagyméretű pasztikám áll köztereken. (Kevés szobrász mondhatja el magáról, hogy Max Bill szobrot vásárolt tőle.)

A kilencvenes évek rendszerváltása számomra az útlevélen kívül semmit sem hozott. (Igaz, ma sem vagyok elégedett báránka, ugyanúgy vitatkozom és mondom a magamét, mint akkor.)

Nem lettem hivatalos, támogatott, díjazott művészé, akadémiussá, továbbra is ugyanaz a státusom, mint amilyen a Kádár-rendszerben volt.

De ekkorra már én és a növendékeim régen nemzetközi vizeken voltunk Európában.

forisfury

Balázs-Piri Balázs

karikaturista (Gyöngyös, 1937. február 17.)

A karikaturista a humor pszichiáttere. Kutatja, diagnosztizálja és megpróbálja gyógyítani a társadalom és a társadalmi tudat káros betegségeit. Működése gyakran fájdalmas és sokszor eredménytelen: a műtét sikerült, de a beteg(ség) él tovább.

Hetvenévesnek lenni nem érdem. Ahhoz, hogy valaki elérje ezt az életkort, sok minden szükséges. Genetikai adottság, külső és belső életmód, a kor kegyelme, amelybe beleszületett, de főleg sze-

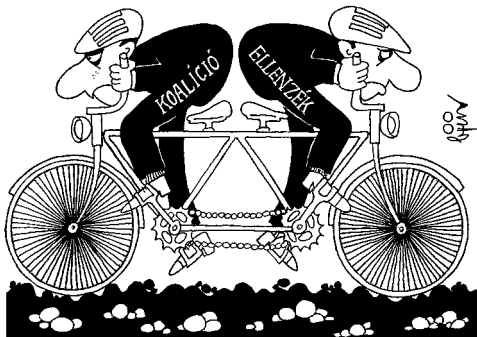

rencse. Most, hogy én is belépek a Hetvenesek Klubjába, azokra a kedves kollégákra és barátokra emlékezem, akik nem voltak olyan szerencsések, hogy ennek a klubnak a tagjai lehessenek. Idő előtt ment el Pusztai Pál, példaképem és mentorom, Brenner György, aki hosszú évekig volt szobatársam a Ludas Matyi szerkesztőségében, Árkus József,

Mikes György, Somogyi Pál, Ősz Ferenc – fájdalmasan hosszú a névsor.

Ebbe a klubba, amelynek most akarva-akaratlanul tagja lettem, nem szükséges felvételi kérelmet benyújtani, ajánlókat megnevezni, nem kapunk tagsági igazolványt és nem kell tagdíjat fizetni. Ha úgy nézem, ez is szerencse.

Szeretettel köszöntöm ismeretlen-ismerős klubtársaimat. Gondolom, amíg megadatik nekünk, továbbra is tesszük a dolgunkat.

PARLAMENTI TANDEM

Balázs-Piri Balázs

Czeplédy Ilona

muzeológus, régész (Budapest, 1937. február 22.)

A jövő év „böjtelő havában” lesz hetven esztendeje, hogy világra jöttem. Hegyaljai református magyarok és a Nyitra vidéki tót–lengyel ősök ivadékaként a pesti rozsdatemető tájékán születtem. Pontosabban a Röck Szilárd utcai Bábaképzőben (ma Gerontológiai Intézet) láttam meg a napvilágot, szülőföldem tehát a régi szép Józsefváros, ahol életem felét leéltem. Kitűnő iskolákba járhattam. A Horváth Mihály (Mária-Terézia) téri gyakorlóiskola és az akkoriban Mérei Ferenc által vezetett Országos Pedagógiai Intézet nagyszerű alapokat adott.

Családomból elsőként lehettem értelmiségi. Történelem–könyvtár szakra vettem fel 1955-ben.

Igazi „szabad bölcsészként” hallgathattam Szabó Árpádot, Fülep Lajost, Benedek Marcellt, Füst Milánt. Tanárom volt Mezey László, Borzsák István és László Gyula, akinek segítségével 1956 őszén sikerült hármunknak átkerülni az áhított régészfakultásra, ahol induláskor a három diákra hat professzor jutott.

A pályakezdés már kicsit nehezebb volt. Gyakornokoskodtam a Budapesti Történeti Múzeumban és a Magyar Nemzeti Múzeumban. Majd ásatási munkásként dolgoztam, illetve a Műegyetem építészettörténeti tanszékének céduláztam, így kerestem némi pénzt. Első igazi munkahelyem az akkor hőkorszakát élő Országos Műemléki Felügyelőség lett 1961-ben. Egyetlen fiam 1962-ben született. Az Entz Géza által vezetett tudományos osztály szinte az egyetem folytatása volt számomra. Igen fiatalon nagyszerű feladatokat kaptam, kitűnő munkatársi gárdába kerültem. Például akkor készítettük az Országos Műemlékjegyzék revízióját. Egy-egy építész, művészettörténész, régész, fotós együtt járt sorra az ország összes műemlékét. Jutott feladat számomra Nógrád, Veszprém, Zala, Baranya megyében, majd Borsod-Abaúj-Zemplénben, de Szabolcs-Szatmár megyében is.

1968-ig az Országos Műemléki Felügyelőség régésze voltam. Munkáim között volt római kori kutatás, majd több mint harminc kisebb-nagyobb középkori műemlék, több falusi templom és templomrom, később jelentős várak: Siklós, Diósgyőr. Legjelentősebb munkám a diósgyőri vár és műemlékegyüttes és ennek tudományos feldolgozása volt.

1968-ban a miskolci Városi Tanács a helyreállított várban múzeumot létesített, melynek igazgatója lettem 1974-ig. Ebben az időszakban folytattam a vár és a városterület két pálos kolostorának feltárását, az avasi templom kutatását, a vármúzeum fejlesztését.

Ez a Diósgyőri Vármúzeum–Miskolci Galéria–Miskolci Képtár „speciális képződmény” volt. Egyrészt gyűjtemény (ahová akkor visszakerült a vár 1930-as években folytatott feltárásának anyaga is a megyei múzeumból), másrészt a Miskolci Galéria képzőművészeti kiállítóhely (melyet a miskolci grafikai biennálék igénye hívott életre), harmadrészt a Miskolci Képtár képzőművészeti gyűjtemény

és kiállítóhely (ennek alapja a Petró-gyűjtemény volt). A galéria 1974-ben viszszerült városi kezelésbe. A vármúzeumot és a képtárat a megyei múzeum kezelte be szintén 1974-ben. (Az ügyek háttérében a megye és város „vetélkedése” volt érzékelhető.) Mindenesetre 1968–73 között Miskolcon pezsgő kulturális élet volt. Komolyzenei rendezvények a Várban (például Bartók Kécszakállú herceg vára), továbbá a Miskolci Szimfonikus Zenekarnak szinte nyári otthona lett a Vár. Évenként 10-12 kiállítás a galériában, 5-6 a képtárban. (Köztük: Ország Lili kiállítása a Várban 1972-ben, a Nyugat-európai Iskola festőművészeinek tálata a galériában, Kondor Béla állandó kiállítása a képtárban stb.) A miskolci rövidfilmszemlék rendezvényeinek is otthont adtunk, továbbá művészetszociológiai vizsgálatok is zajlottak nálunk 1971–72-ben, vidéken talán először.

1974-ben visszaköltöztem Budapestre. 1974–81 között az Éri István vezette Múzeumi Restaurátor és Módszertani Központ osztályvezetője voltam. Az MRMK-ban hivatali munkám módszertani, tudományszervezési, ismeretterjesztő jellegű volt. Például tantervet készítettem a múzeumi gyűjteménykezelők képzéséhez, illetve „bábáskodtam” a Tájak–Korok–Múzeumok nagy sikerű könyvsorozatának születésénél. 1980-ban szereztem kandidátusi fokozatot *A diósgyőri vár feltárása* témában.

1982–92-ig a Magyar Nemzeti Múzeum tudományos főmunkatársa, az adattári osztály helyettes vezetője voltam (Kralovánszky Alán mellett), továbbá a múzeum sárospataki filiájának szakfelügyelője. Sárospataki munkám kapcsán közel húsz évig besegítettem a Sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény nyilvántartási, kiállítási munkáiba.

Pályám során kb. 35 feltárás vezetője voltam, mintegy ötven tudományos publikációt írtam.

Disszertációm az Akadémiai Kiadó adta ki 1988-ban *A diósgyőri vár* címmel. A Corvina Kiadónál három nyelven jelent meg Diósgyőrről szóló könyvem 1971-ben. A Tájak–Korok–Múzeumok sorozatban megjelent füzeteim: Miskolc-vasi templom, Berhida, Diósgyőr, Siklós stb.

1992-ben, előkészítetten mentem nyugdíjba múzeumi munkámból. Tudományos munkásságom dokumentációit, iratanyagát átadtam a Herman Ottó Múzeum régészeti osztályának, azóta is figyelemmel, szakvéleménnyel kísérem egykori tanítványom (Lovász Emese) ez irányú munkáját.

Egyéb munkáim dokumentációi az Országos Műemléki Felügyelőség (NEKÖM) Tervtárában, illetve az illetékes megyei múzeumi szervezeteknél fellelhetők, szívesen adom hozzájárulásomat ifjabb pályatársaimnak a további kutatásokhoz, feldolgozásokhoz.

A mai napig a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat aktív tagja vagyok, néha elvállalok egy-egy lektorálást, előadást... de az utóbbi évtizedben, mint „késői pályamódosító”, részt vettem mentálhigiénés képzésben.

Tíz esztendő t dolgoztam lelkesen és önkéntesen a *Conditio Humana* és a Nemzetközi Építőbarátok Alapítvány munkájában. Most sem unatkozom, jelenleg is két alapítványnál dolgozom.

Életem egymástól jól elválasztható korszakokra oszlott, melyeket külső és belső tényezők egyaránt befolyásoltak, alakítottak.

N. Cséplidy Ilona

Pálos Miklós

ügyvéd (Szekszárd, 1937. február 22.)

Szekszárdon, 1937. február hó 22-én a család ötödik gyermekeként és szüleim hitvallása szerint áldásként érkeztem a szülői házba.

Édesapám, dr. Pálos József, paksi származású, tehetséges falusi gyermek volt, aki a pécsi Ciszterci Gimnáziumban érettségizett, három évig teológiai hallgató volt, majd a világi pályára térve jogi doktorátust szerzett.

Édesanyám, Weingärtner Crestentia, a Paks melletti szép kis, svábok lakta faluban, Dunakömlődön született. Az ő édesapját még az első világháború kitörése hónapjában bevonultatták a Monarchia hadseregébe, aztán 1914 szeptemberében fogságba esett, és anélkül, hogy a család valamit is tudott volna róla, több mint hét év hadifogság után teljesen váratlanul hazaérkezett.

Anyai nagyanyámat (nevét tiszta nagybetűvel írva) SCHMIDT ERZSÉBET-nek hívták. Amikor férjét elszólította a haza védelmének kötelezettsége, három kicsi lánygyermeke volt. Hetvennyolc hold földön gazdálkodtak, és a nagy gazdaság ember nélkül maradt. Akkor a nagymama felült a kocsibakra, kezébe vette a gyeplőt – hősiezen megőrizte az őseiktől átöröklött vagyont, emberfeletti munkával egybetartotta a családot. Édesanyámat gyermekként íratta be egy budapesti leánygimnáziumba, aminek végeredménye a Ranolder Intézetben szerzett tanítónői oklevél lett.

A nagypapa 1921 telén érkezett haza. Gyermekei addigra már felnőttkorba értek. Soha nem feledkezett meg arról, hogy a mindenható Istennek lerója háláját azért, hogy túlélte a sok-sok megpróbáltatást, a viharokat.

Szüleim, mint két szomszéd falu fiatalja, a tanulmányaik befejezése után találkoztak össze és kötötték egymáshoz életüket. Édesanyám öt

gyermeknek adott életet, már csak ketten vagyunk életben.

A családfő az állam szolgálatában egy életen át védte a Magyar Államkincstár vagyonát, és mint kiváló pénzügyi szakember, az illetékJog művelése területén alkotott maradandót. Pénzügyi főtanácsos volt.

Anyánk a mi tanítónőnk volt. A gyermeknevelés lekötötte minden idejét, bennünket tanított és nevelt hitre, tisztességre.

A második világháború megpróbáltatásai, borzalmi elkerülték a családot. Az utána következő zavaros évek azonban mélyreható nyomokat szántottak, és ezek még ma is éreztetik kártékony hatásukat.

Apánkat 1949-ben pályája delelőjén az utcára tették, B listázták. Soha nem politizált, semmiféle pártnak nem volt tagja, szerette a családját és félte az Istent.

A kényszerű pályamódosítás az ő személyiségét is eltorzította. Soha nem adta fel a küzdelmet, mert érezte a családjára iránti kötelességét és a

felelősségét. A pénzügyi szakmáról a könyvvitelre képezte át magát, és mint nagy vállalatok főkönyvelője másfél évtizedig ezen a pályán produkált. Az 1960-as évek elején tapasztalható némi konszolidáció hatására visszahívták eredeti szakmájába, de a lelken okozott sebek soha nem gyógyultak be.

Alsó és középiskolai tanulmányaimat Szekszárdon végeztem, és a Garay János Gimnáziumban érettségiztem az 1956–57. évben.

Történelmi idők voltak. Az 1956-os forradalom és szabadságharcban 19 évesen aktívan részt vettem. Tagja voltam a Nemzeti Bizottságnak és az ifjúsági mozgalmak élére álltam.

Egy tanárunk által vezetett, élelmiszergyűjtés és a forradalmárok részére való továbbítás feladatát végző csoport tagjaként egy orosz kommandó Budapest határában kis híján kivégzett bennünket. Nem vett erőt rajtam a rémület és a félelem, még hazaérkezésem estéjén jelentkeztem szolgálatra a Nemzetőrség parancsnokánál, Székelyhídi Géza kiváló barátomnál.

A forradalom elárulása és leverése után nehéz volt tisztának maradni, de sikerült. Az 1957 júniusában letett érettségi vizsga után egyetemi tanulmányaim folytatására benyújtott kérelmemet még csak nem is továbbította akkori iskolaigazgatóm. Két év fizikai munka következett, aminek eredménye egy szakma megszerzése volt. Soha nem bántódtam miatta, sok értéket halmoztam fel magamban és hihetetlen kötelességtudásra nevelt.

Közvetlenül jelentkezhettem az egyetemre 1959 nyarán mint fizikai munkás, és, hála egy talpig becsületes mentor professzornak, valamint a sikeres felvételi vizsgának, felvételt nyertem a Pécsi Tudományegyetem

Állam- és Jogtudományi Karának nappali tagozatára.

Az egyetemi tanulmányok végzése gondtalan és kiegyensúlyozott éveket hozott. Semmit nem tudtunk arról, hogy a kulisszák mögött egy hazaáruló, kollaboráns államvezetés kegyetlen terrorral torolta meg 1956 dicsőséges forradalmát. Évekkel később tudtuk csak meg, hogy gyerekeket és aggasztányokat, deli férfiakat és szép fiatal lányokat egyaránt, gyalázatos módon megalázva, hóhérekre adtak.

Az egyetemi tanulmányok befejezése után négy kiváló principális nevelése alá kerültem egy szekszárdi ügyvédi irodában. Három év alatt megtanítottak az ügyvédi munka minden szépségére és, ami a legfontosabb volt számomra, az etikus ügyvédi magatartásra.

Sikeresen szakvizsgáztam, és tíz hónapig szépen halmoztam a pályán a szakmai ismereteket.

A politikai rendőrség 1968 márciusában éjszaka ránk törte lakásunk ajtaját, és családunk ellen elkezdődött az a politikai hajsza, amelynek végeredménye az lett, hogy 13 évre eltávolítottak az ügyvédi pályáról, testvéremet két évre börtönbe zárták, és megölték egy kisgyermekünket.

A történet a következő:

Nagyszüleimet és az egész anyai ágú családunkat 1946-ban német származásuk miatt kitelepítették az országból. Száznál is többen voltak azok a közvetlen hozzátartozók, akiknek a háború utáni zavaros évek kalandorai vándorbotot nyomtak a kezébe.

Istennek hála, hogy a koldusbatyuval kiüldözött rokonok végül is meglelték régi-új hazájukat, sikerült a beilleszkedés, és az ottani nemzet alkotó részévé váltak. Nagyanyánk akkor már özvegyen élt Németországban, és 1968 márciusában meghalt.

Testvérem szeretett volna kiutazni a temetésre, amihez – minthogy bíróként és közjegyzőként dolgozott – az igazságügy-miniszter engedélyére lett volna szükség. A cipészsegédek nélkülözhetetlen kellékét képező háromlábú székből a miniszteri bársonyszékbe avanszált káder azonban közönséges és otromba módon visszautasította. Ez felbőszítette az önérzetében sértett testvért, és egy kemény hangvételű levéllel hozta az ottani családtagok tudomására, hogy a temetésen való részvételre az ostoba és gőgös hatalom nem ad neki engedélyt.

A levelet a hatóságok mindenféle törvényt megsértve felbontották.

Házkutatások, letartóztatások és a különböző vegzatúrák eredménye az lett, hogy mindkettőnket ellehetetlenítettek.

Otthonainkat feldúlták, magánlevezésünket górcső alá véve elemezték, és megállapították rólunk, hogy a szocializmus építésének eredményeit nem ismerjük el, a szocialista társadalom ellenségei vagyunk.

Az éveken át tartó megfigyelés, a spiclik népes táborának nyakunkra küldése sem tudta megrendíteni egy jobb világba vetett hitünket. Soha nem engedtünk a kényszerítésnek és fondorlattal előkészített kísértésnek, nem hagytuk megtörni gerincünket. Minden aljas és alattomos munkáért való ellenszolgáltatást visszautasítottunk, vállaltuk a mártíromságot. Ennek lett eredménye a 13 évi gyarmati szolgálat, az ötszöri sikertelen pályázat. Rokonainktól hosszú évekre elzárva tagadták meg tőlünk a közvetlen hozzátartozóinkkal való családi kapcsolattartást.

Fájdalmas időszak volt ez, de a hithű elkötelezettség és kitartás végül is meghozta eredményét.

A vészkorszak elmúlt, közben gyarapodott családom, s a kellően el nem ítélt módon elvett kis magzat után két szép gyermekünk született.

Lányom, dr. Pálos Ágnes az apai mesterség továbbművelője lett, szakképzett ügyvéd. Miután megtalálta társát, otthont teremtettek maguknak, bennünket pedig három gyönyörű fiúunokával ajándékoztak meg.

Fiam, Miklós jó nevű szőlész-borász, két diplomával a nagy hírű szekszárdi Takler Pincészet szőlészeti vezetője. Nyelvtanárno feleségével a rövid időn belül megérkező gyermekáldást várják egészséges türelmetlenséggel.

A megpróbáltatások alatt is hűségesen kitartó Ágnesommal most békés éveket töltünk. Negyvenegy évi házasság után otthonunkat a béke szigetévé varázsoltuk, és a példamutatóan szép családi együvé tartozás a mindennapjaink részét képezi.

A kommunista diktatúra végleges összeomlása előtt, már 1985–86-ban megismertem, majd magamévá tettem a változtatás igényével fellépő és a nemzet jövőjéért felelősen gondolkodó monoriak és lakitelkiek hitvallását a változások szükségességéről.

A Magyar Demokrata Fórumban kezdtem ismételten politizálni, majd alapító tagja lettem a Kereszténydemokrata Néppártnak.

A Márton Áron Társaságként működni kezdő és az 1945 utáni koalíciós időkben példátlan sikert felhalmozó Demokrata Néppárt életre hívásában aktívan részt vettem. Beérkezésem után minden eszközt megmozgatva arra ösztönöztem a csoportosulást, hogy haladéktalanul alakuljon át a társaság politikai párttá, és váljon aktív részesévé a szépen bontakozó demokráciának.

Az újonnan megalakult Kereszténydemokrata Néppárt egyik alapí-

tója vagyok, nyolc éven át, egy rövid időszakot kivéve, alelnöke és elnökségi tagja.

Az első szabadon választott parlament kereszténydemokrata képviselője lettem, és nyolc munkás évet töltöttem a Parlamentben. Dr. Antall József miniszterelnök úr felkérésére négy évig a Miniszterelnöki Hivatal államtitkára voltam.

Legfőbb feladatomból az volt, hogy dolgozzam ki az állam és az egyház újszerű kapcsolatrendszerének minden részletét, és az egyházak hatalmas értékhozó tevékenységének kiteljesedéséhez úgy biztosítsam a feltételeket, hogy azt többé ne lehessen visszafordítani.

Azt, hogy a kormány által meghirdetett és végrehajtásra rám bízott új kapcsolat sikeresnek és maradandónak minősült-e, majd az utókor és a história eldönti.

Szép feladatnak tekintetem és sikeresen működtem közre abban, hogy Mindszenty József mártír bíborosunkat újratemessük, elnyerje végső nyughelyét a magyar földben.

A magyar történelem első pápalátogatásának kormány szintű felelőse voltam.

II. János Pál pápa magyarországi látogatása az egész nemzet lelki megújulását szolgálta. A pápalátogatás sikere vitathatatlan, az ebben való közreműködésemet életem legfelemelőbb munkájának tekintem.

Amikor 1998-ban, a KDNP alelnökeként, az érseki székhelyen, Kalocsán megnyitottam a Kereszténydemokrata Néppárt kampányát, rövid audienciát kértem dr. Dankó László érsek úrtól.

Megilletődve léptem be a csodálatos érseki palota auditóriumába. Az érsek úr jött elém méltósággal viselt papi ornátusában, és messziről nyújtva kezét azzal köszöntött, „Államtitkár úr, az egész katolikus egyház nevében köszönöm, amit értünk tettél. Te vagy a fundamentum, mert amink most megint lett, azt mind a te közreműködésed eredményeként kaptuk.” Az egyházak részéről ez volt az egyetlen elismerés egy olyan munkáért, aminek sikeréért a lelkemet tettem ki...

Ezutáni osztályrészem a teljes feledés lett.

Az aktív politizálást a Kereszténydemokrata Néppárt belső és külső szétverése miatt hagytam abba. Képtelen voltam tolerálni a gátlástalan karrieristák, félben maradt egzisztenciák és a letűnt hatalom által a pártunkba beépített ágensek ármánykodásait.

Az élethivatásomnak tekintett ügyvédi pályát sok-sok bölcsességgel és önmérséklettel gyarapodva folytatom. Tudom, hogy az ellopott éveket soha senki nem adhatja vissza, de amíg eszmélettel bírom és átlátom ügyeimet, addig igyekszem a közösség érdekében szolgálni.

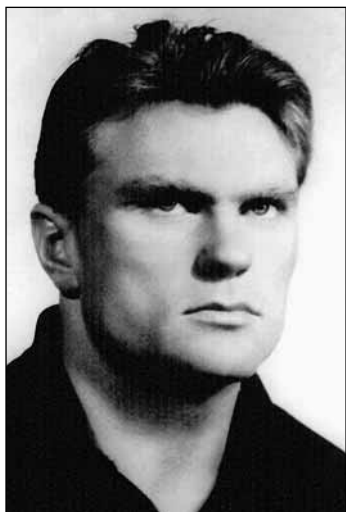
A kissé hosszúra sikeredett curriculum vitae sok olyan epizódot tartalmaz, ami a felületes olvasó részére talán egyfajta hősködésnek és a valóságtól elrugaszkodott dicsekvésnek tűnik.

Azok számára azonban, akik szenvedő részesei és túlélői voltak a magyarság XX. századi tragikus történelmének, bizonyára érthető lesz.

Zsivotzky Gyula

atléta, edző (Budapest, 1937. február 25.)

A halak jegyében születtem. A halakról szóló jellemzéseket olvasva nem mindenben ismertem magamra, mert számtalanszor tapasztalnom kellett, hogy bizony elég sok szangvinikus megnyilvánulásom akadt életem során, de ha lényeges döntéseimet veszem sorra, akkor mégiscsak egyensúlyban érzem dolgaim. Kivéve első elhamarkodott házasságomat, de az vesse rám az első követ, aki 23 éves korában még nem volt szerelmes.

Nagy luxusban élek, ami a gondolati szabadságot illeti. Vélt vagy valós igazságérzetemet soha nem tudtam szőnyeg alá söpörni, amiért a mai napig vagy neheztelnek, vagy szeretettel felnéznek rám. Reggelente nyugodt szívvel tekintek a tükörbe, amelyeket talán életem legfontosabb pillanatainak tartok. Ebben nagy nevelőm és tanítómesterem a célirányos sporttevékenységem

volt. Eleinte versenyzőként, mostanság edzőként és sportvezetőként érzem hatását. Mielőtt életem mozgatórugóit venném számba, vissza szeretnék tekinteni a kezdetekre, amikor először eszméltem rá a világ dolgaira. Gondolom, hogy a mai hetvenévesek indíttatását döntően befolyásolta az a tény, hogy gyermekkorunkat és serdülő éveinket a második világháború árnyékolta be.

Erre az időszakra visszagondolva véglegesnek tűnő emlékeimet rendezgetve rá kell döbennem, hogy az, amit borzalomként élt meg az egyén és az emberiség, annak voltak pozitív pillanatai, tapasztalatai is. Ha felhőtlen, euforikus boldogság ér – sajnos ez nem sűrű az életemben –, akkor mindig eszembe jut az a pillanat, amikor hivatalosan bejelentették a háború befejezését. Az emberek egymás nyakába borultak és sírtak. Apámat akkor láttam először könnyezni. Mindenki testvér és barát volt. Vajon miért felejtjük el az ilyen pillanatokat ismét és ismét? Azóta tudom, a van és a nincs fantasztikus különbségét és ebből fakadóan a becsületesen elért kis dolgok, eredmények értékét. Ha van és ha sok van, miért szül mindig viszályt és irigységet. Ilyenkor érzem magam szerencsésnek, hogy a sport megtanított lehajtott fejjel győzni és emelt fővel veszíteni.

Gyermekéveimet Kisbéren töltöttem ácsmester nagyapám házában. Soha nem találkoztunk. Mire Budapestről a család leköltözött, már elhunyt. Nagyanyám és anyám anekdotáiból ismertem meg, és nagy hatással volt rám. A csuda tudja, miért, a mai napig imádok fával bíbelődni, állítólag nem is sikertelenül. Apám korán elhunyt. Fiatal korában járta a tengereket, matróz, majd mint katona szolgált a tengerészetnél, később a folyamórségnél. Leszerelése után egy villanytársaságnál kapott bizalmi állást Kisbéren és környékén – ezért lettem „egyéb” származású. Kortársaim tudják, ez mit jelentett akkor. Utólag megítélve, talán az a tudat, hogy nekem mindenért duplán kellett megküzd-

nem, acélozta meg későbbi sportsikereimet. Egyébként is hiszek az igazgyöngy meséjében.

Apám elvesztése után rendkívül anyás lettem. Nehezen éltünk. Bátyám 16 évesen családfenntartó lett, mert a vasútnál kapott munkát. Anyám minden munkaalkalmat megragadott, mivel nyugdíjat apám után nem kapott. Nagyon nagy szegénységben, de nagy szeretetben teltek napjaink. Elkerülve a középiskolai kollégiumba, hosszú ideig szinte fizikai fájdalmat éreztem anyám távolléte miatt. Mindig szerettem volna valami nagy-nagy boldogságot szerezni számára. A helsinki olimpia évében az egész ország sportlázban égett. Történt, hogy Csermák József húszéves tapolcai fiú megnyerte a kalapácsvetés olimpiai bajnokságát. Imponáló volt számunkra, de nekem mégis a legmeghatóbb történet erről, hogy édesanyjának Tapolca főterén lemérték a 60 méter 34 centis, fia által elért világrekordot. A hajdani krónikás szerint édesanyja sóhajtása nem hallatszott el a világcsúcsot jelentő távolság végére. A mai napig úgy érzem, hogy ez volt az a pillanat, amelyik Mexikóban az olimpiai dobogó tetejére juttatott.

Természetesen addig nagyon sok boldog és nehéz pillanatot éltem át sportpályafutásom során. A sors tartogatott számomra sok örömet, kudarcot, boldogságot és szomorúságot. Mindemellett a sors megadta, hogy sportágamban mindent elértem. Eredményeim közül legnagyobbra világrekordjaimat tartom. Kérdezhetik, miért? Elhihetik, hogy ha kis időre is, valamiben olyat teljesíteni, amit még ember nem ért el, fantasztikus és megismételhetetlen érzés. A másik ilyen pillanat a dobogón állva, a himnuszt hallgatva érezni azt, hogy egy egész nemzet követi és csodálja a legmagasabbra kúszó nemzeti lobogónkat. Ebben a rövid időben minden fontos pillanat lejátszódik az ember életéből. A mai napig ez a szeretetteljes pillanat elkísér mindennapjaimban.

Milyen érdekes, hogy versenyzői pályafutásom során csak nagy dolgokat, hősieket tudtam elképzelni az életről. Életem ezen szakaszát befejezve ismét meg kellett tanulni kis dolgoknak is örülni és fontosságukat elismerni. Lám, visszaköszöttek a háború utáni apró örömek és bánatok. Boldog ember vagyok, hiszen a család sportpályafutása töretlen. Mi sportcsalád vagyunk. Njem sokszoros magyar magasugró bajnok és csúcstartó volt. Elsőszülött fiam, Gyula többszörös magyar bajnok és kupagyőztes labdarúgásban. Attila fiam a világ legjobb tízpróbázói közé tartozik. Boldoggá tenne, ha egyszer édesanyja nagyot sóhajtana miatta.

Magda Gabi

színművész (Budapest, 1937. február 28.)

Az angyalföldi Tüzér utcában nőttem fel, a „Váci út és Lehel út között”. Szerény körülmények között éltünk. Hárman voltunk lányok, anyukánk szép ruhákat varrt nekünk, szép verseket szavalt és szép dalokat énekelt. Talán ez készítetett később a színészi pályára.

Minden nagyon biztatóan indult. Érettségi után jelentkeztem a Színház- és Filmművészeti Főiskolára. Egyszer a középiskolában a Kómives Kelemenné balladájával egy egész iskolát „megríkattam”. Természetes hát, hogy ezzel a verssel mentem felvételizni. Mély átéléssel, könnyek között sirattam el szegény Kelemennét. Előadásomat mosolyogva hallgatták (amit én művészi sikerként könyveltem el). Básti tanár úr közölte: „Továbbengedjük, de azért, mert szép, még ne higgye, hogy már kész művésznő. A balladát sürgősen felejtse el és készüljön lírai és vidám versekkel.” Végül is felvettek.

A főiskola. Szerettem a főiskolát. Hálás szívvel emlékszem tanáira. Különösen a nálunk csak pár évvel idősebb Szinetár Miklós osztályfőnök úr pajkos, együttérző, cinkos terelgetésére, Sulyok Mária csupa szív szigorúságára és Gellért Endre feledhetetlen beszédóráira. Emlékszem az '56-os forradalom napjaira, Sinkovits Imre „Talpra magyar”-jára és a Rádió éjszakai ostromára. Kitörölhetetlen emlék az első színpadi szereplésem a vandál módon felrobbantott Nemzeti

Színházban, Lukács Margittal és Básti Lajossal egy színpadon (*Az ember tragédiája*: Kimon).

Vidéken. Azokban az években egy minisztériumi rendelet minden végzős főiskolást vidékre parancsolt. Én az egri Gárdonyi Géza Színházba szerződtem. Hamar megszerettem a hangulatos várost. Egymás után játszottam jobbnál jobb főszerepeket. Többek között Nyilas Misit (*Légy jó mindhalálig*), Pericholét (*Az oltári szentség hinta-*

ja), Mariannát (*Fösvény*); de énekeltem és táncoltam operettben is (*Hawaii rózsái*). Jól éreztem magam. Sajnos a vidéki színházaknál kötelező volt a „tájékolás”. Télen-nyáron vittük a kultúrát a legkisebb faluba is. Az eszme nagyon szép volt, a körülmények többségében elviselhetetlenek. Rázós busszal utazni kilométereket, fűtetlen szobákban öltözni, hideg színpadokon játszani (sokszor télikabátban), ez komolyan veszélyeztette a színészek egészségét. Beteg lettem, s gyógykezelésre Parádfürdőre küldtek. Itt megismerkedtem Zelk Zoltánnal. Szívesen hallgattam színes, érdekes „előadásait” irodalomról, költőkről és az '56-os forradalomról.

Távozásomkor kezelőorvosom komolyan figyelmeztetett: „Ha nem akar ismételten visszaesni, végleg felejtse el a tájékolást.” Figyelmeztetése ellenére még két évig játszottam vidéken. Végül is be kellett látnom, hogy az orvosnak igaza van. Életem sorsfordulóhoz érkezett. Választanom kellett: vidéki

TABI LÁSZLÓ: NAGYMUTATVÁNY
(NEMZETI SZÍNHÁZ, 1963)
UNGVÁRI LÁSZLÓVAL

színházak a tájolás veszélyével vagy Budapest a „szabadúszás” bizonytalanságával. Az utóbbit választottam.

A szabadúszás. A színházak államosításával döntően megváltozott a színészek élete. A státusrendszer a szerződöttetett művészeknek állandó munkahelyet, fix fizetést és a nagyobb művészi felkészülés lehetőségét jelentette. Természetes, hogy mindenki ragaszkodott a státusához. Nekem a szabadúszás anyagi bizonytalanságot, a státushoz jutás nehézségét, munkanélküliséget hozott. Ilyen bizonytalan érzésekkel költöztem vissza Pestre, és vártam... Szerencsére nem kellett sokáig várnom. Duka Margit, a Gyermekszínház igazgatónője a *Bűvös erdő* című mesejáték főszerepére hívott meg. Örömmel mentem, bár tudtam, hogy végső megoldást ez sem adhat, mivel a színház nem rendelkezik állandó társulattal. Nagyon sok fő-

szerepet játszottam el itt az évek során. Legemlékezetesebb Zelk Zoltán *Az ezernevű lány* című mesejátékának bemutatója, mert a darabot a szerző nekem írta. Ismeretségünk az évek folyamán barátsággá fejlődött. Az előadást Ádám Ottó rendezte. Hamarosan felfigyeltek rám a rendezők. Gyakori vendég voltam Budapest szinte valamennyi színházában. (Néha egyidejűleg kettőben is.) Kitűnő rendezőkkel dolgoztam és kiváló művészeket ismertem meg. Maradandó élményem Szabó Magda *Fanni hagyományai* című darabjának bemutatója Egri István rendezésében a Katona József Színházban. Amália szerepét játszottam, olyan színészóriásokkal, mint Lukács Margit, Ladomerszky Margit, Ungvári László és Gáti József. Ők befogadtak, szerettek és biztattak. Büszke vagyok, hogy Szabó Magda nagy elismeréssel és szeretettel dicsérte alakításomat.

Film, tv, rádió, szinkron. Már főiskolás koromban filmeztem (Jancsó Miklós: *A harangok Rómába mentek*; Máriássy Félix: *Karambol*; Ranódi László: *Razzia*; Keleti Márton: *Esős vasárnap* stb.). Sok-sok tévéjátékban szerepeltem. Élő adásban mesét mondtam a gyerekeknek, hosszú éveken át tanítottuk illemre a nézőket a *Tudni illik, hogy mi illik* című tévéorozattal, Feleki Kamill irányításával. Számát sem tudom a rádió- és szinkronszerpeimnek.

Semmi sem tart örökké. Tudtam, hogy lassan majd szerepkört kell változtatnom. Sajnos szomorú példák sokaságát láttam magam előtt. Idősödő kiváló művészek hosszú éveken át vártak egy-egy szerepre, sokszor hiába. Nem akartam ilyen sorsra jutni, ezért inkább a Szinkronvállalat színésztársulatához szerződtem. Innen mentem nyugdíjba.

Magda Földi

Szabados János

festő (Kaposvár, 1937. február 28.)

A város, ahol születtem, hét domb karéjában épült, a Kapos mentén. Közülük kettőt hegynek nevezünk ma is: Kecel-hegy és Róma-hegy. Rippl-Rónai révén a Róma-hegy vált ismertebbé, bár nekem, gyermekkori élményeim alapján, a Kecel – mostanra zsúfolásig beépítve is – kedvesebb.

A túskevári malomtól és strandtól jól látszott elnyúló vonulata, jelezve a város egyik akkori határát. Korai rajzaimon, vízfestményeimen ez a vidék jelent meg először.

Elsőszülöttként nagy családban nevelkedtem, hatan voltunk testvérek. Apám címfestőmester volt, műhelyében kezdtem rajzolgatni. Ott ismertem meg a festőmesterség eszközeit, anyagait. Elég

korán belenőttem az önálló munkába is, üzletportálok kiegészítő figurális díszítőtábláit, plakátokat, mozifilmeket ajánló, enyves festékekkel vászonponyvára festett nagyméretű reklámokat, a kötelező ünnepekhez megrendelt sok négyzetméternyi portrét és munkafázisokat megjelenítő táblákat készítettem. Az így szerzett tapasztalatok később is segítettek az éppen adódó feladatokban.

Jártam persze művészeti szabadiskolába is, készülvén a főiskolai felvételire.

Tanulmányaimat 1957-ben kezdtem a Magyar Iparművészeti Főiskolán, ahol mestereim Z. Gács György és Miháلتz Pál festőművészek voltak, de találkozhattam ott Borsos Miklóssal és Rákóci Zoltánnal is, akiknek hitelessége és emberi, szakmai tartása sokunk számára jelent mintát.

A diplomamunkáig tartó jó évek után, 1962-ben szülővárosomban kezdtem önállóan dolgozni.

Ez idő tájt a Dunántúl városaiban letelepedő fiatal alkotókkal alakuló kapcsolataim szakmai biztatást és biztosságot is adtak. Ez a ki nem mondott, de bizonyosságot jelentő szellemi törekvéseinket is összetartó kapcsolat máig érvényesnek mondható.

1963-ban megnősültem, feleségem Weeber Klára szobrász. Két gyermekünk született: János (1967) és Anna (1977). Mindketten mesterségeinkhez hasonló pályát választottak, a Magyar Iparművészeti Egyetemet végezték el.

A műterem, ahol több mint harminc éve dolgozunk, ugyancsak benépesült munkáinkkal, eszközeinkkel, szerszámainkkal, anyagokkal és látszólag haszontalan tárgyakkal, azonban még mindig van ott helye az újabb elképzeléseknek, ötleteknek.

A hetvenes években pályázatokon elnyert nagyméretű mozaikok kartonjainak hatása és a kivitelezés folyamata lényeges változást hozott festői gondolkodásomban, új léptéket kerestem. A korábbi zártabb képi világ motívumait, felületmegoldásait a képtérben megnyíló terek szabadon kezelt közegébe helyeztem, így a gesztusok véletlenszerűségét kibontva vagy elfedve, nagyobb szerepet kapott a rajz is.

Ez a színekből szabadon kibontakozó világ a nyolcvanas évek közepéig foglalkoztatott. Akkor úgy éreztem, váltanom kell, hiszen az elkészült sok kép között ismétlődéseket találtam, meg időnként feltűnő, számomra árulkodó rutinszerű unalmasságot is.

Azóta készült munkáim főszereplői a figurák. Az a jelenség érintett meg, figyelmeztetően, melyet környezetemben meg a világban is tapasztalhattam: a különállás, a zárkózottság, az egyedi sérthetlenség. Témáim persze nem a magam sorsára utalnak, hiszen elégedettnek mondhatom magam. Olyan családom van, mely érzelmi, és szellemi biztonságot áraszt, újabb, bizakodást árasztó képek készítésére ösztönöz.

Munkásságom jó része található közgyűjteményekben, magángyűjtőknél.

Kiállításaim voltak Kaposváron, Budapesten, Nagyatádon, Miskolcon, Fonyódon, Mohácson, Veszprémben, Pécsen.

Muráliákat készítettem: Budapest, Kertészeti Egyetem (1973), Nagyatádi Kórház (1977), kaposvári SZÜV Irodaház (1981), Nagyatádi Általános Iskola (1993)

Díjakat nyertem: Debrecen (1967), Kaposvár (1971, 1982, 1987, 1991), Budapest (1975), Szolnok (1975), Keszthely (1976)

1967-től 1970-ig Derkovits-ösztöndíjas voltam.

1980-ban Munkácsy-díjat kaptam.

Johannes J. J.

HAJNAL

Petró János

zeneszerző, karmester (Répceszemere, 1937. március 5.)

„Huba vérei: a Szemerék ésszel, mint államférfiak, tollal, mint költők, vagy karddal, mint katonák... és győztek vagy elestek mint hősök: virtussal!”

(Zárándy Gáspár: *Huba vére, Szemere. Budapest, 1910*)

Ez idő tájt még otthon szültek az aszszonyok, miszerint szó szerinti szülőfalum Répceszemere. Radnóti-hitvallással ez egy gyökér, mely hol erősen, hol halványabban, de meghatározza sorsom, tevékenységem viszonyát az ősi rögöz.

Édesanyám Anna Karenina-i megszállottsággal terelt a művészet – de főleg a zene – irányába, de nagyanyám „lepléskönyve” (lexikon) is korán nyitogatta elmémet, hogy lassan-lassan megtermékenyítsen a szeretet melegének inspiráló erejével.

A háború alatt kipróbálhattuk a szeretet testvéreinek, az irgalomnak gyakorlását, mely abban nyilvánult meg, hogy a gettókba terelteknek élelmet, a menekülteknek szállást, a ki- és bevonulóknak az út szélén vizet és csokoládét osztottunk. Ezek már csepregi emlékek, ahova apám – az ottani villamoskörzet vezetőjeként – a családdal költözött. Ide kötik emlékezetemet az első zongoraórák az apácáknál, a Verdi-, Puccini-filmek, melyeknek hatására azonnal zenét kezdtem szereztetni, de az első vezénylés is. Schubert–Berté *Három a kislány* című daljátékán próbálgattam „oroszlánkörmeimet” az akkori zenekarból kölcsönkért szombathelyi zenészekkel. Ekkor már a szombathelyi Zeneiskolába jártam, ahova Lendvai Ernő – a híres Bartók-kutató – vett fel. Zeneirodalom-órái nyitották fel szemem az értékes zeneművekre, de főleg azok elemzésére és helyes értelmezésére. Miután őt és feleségét, Tusa Erzsébetet Győrbe helyezték, az ottani konzi élére, mi, növendékek is követtük őket. Ekkor már 1956-ot írtunk. Pogány Laci zongorista barátom, a későbbiekben a salzburgi Mozarteum tanára, a MEFESZ-szel keresett kapcsolatot, és talált is. Következmény: ő figyelmeztetésre elhagyta az országot, én nemzetőr lettem, ennek jutalma letartóztatás, három hónap Kistarcsa, két és fél év REF (rendőrségi felügyelet) és végül kizárás az ország valamennyi felső iskolájából. Kalmár Márton igazgatónak köszönhetem, hogy, ha név nélkül és index nélkül is, de járhattam zeneszerzés-, karvezetésórákra. Hogy ez milyen hasznos volt számomra (amit Vönöczky tanár úrnak köszönhetek): '59-ben a bécsi VIT-en dal kategóriában díjat nyertem, amit a zsűri elnöke, Aram Hacsaturjan hozott magával Budapestre és adott át egy Bolgár rakparti székházban, smasszerok jelenlétében, akik természetesen nem a világhírű szovjet zeneszerzőre, hanem rám vigyáztak. Érdekes volt a jelenet, mikor a fogadáson meghívott Moszkvába, de nekem természetesen nemet kellett mondanom.

A karmesteri pályára – a konziigazgatóhoz hasonlóan – Kórodi András állított, akihez később, a szakmain kívül, baráti szálak fűztek. Hivatásom tökéle-

tesítéséhez nagyban hozzájárult, hogy olyan nagyságok asszisztenseként működhettem, mint Vaszy Viktor, Somogyi László, Kórodi vagy Eötvös Péter.

Szombathelyre visszatérve a Lendvaytól örökölt hagyományokat igyekeztem folytatni, itt minden Bartókból volt levezethető és elnevezhető.

A zeneiskolát Csikor Elemér Bartók-növendék alapította 1909-ben. Itt lett először hivatalos tananyag a *Mikrokozmosz* és a *Gyermekeknek* sorozat, a zeneiskola, a körút, a hangversenyterem Bartókról van elnevezve; majd ide hívtam 1976-ban a szemináriumot és fesztivált, mely szintén a zeneszerző nevét viseli, bázisát már az általam alapított Szimfonikus Zenekar alkotta, amely már 1974-től hivatásos zenekara az országnak. A főhivatású együttes az ország egyetlen zenekara, amely koncertjeinek színhelyén, a Bartók Teremben próbál. Hízelt nekem, hogy a szombathelyiek a termet – mely a zsinagóga épületéből lett kialakítva – „Petrópolitennek” hívták.

A művészeti élet kiteljesedésének teljében elláttuk Nyugat-Dunántúl hangversenyéletét, emellett hangversenyeztünk minden nagyvárosban és rendszeresen Budapesten. Ismert szereplői voltunk Bécs, Pozsony, Graz, Linz, Ljubljana, Kassa hangversenyéletének, turnéink behálózták egész Európát.

Mint zeneszerző is, különös helyet foglalt el zenekarom életében a kortárs zene. A kisebb műveket is beleértve közel száz mű ősbemutatóját vezényeltem, melyek jelentős része rögzítésre is került (hanglemez, CD, rádió, tévé stb.). Életem során meghatározó volt az opera. A Savaria Játékokon, Soproni Heteken kívül vendégkarmester voltam a budapesti Operában, az Erkelben, a szegedi Operában, Grazban és a bécsi Kamaraoperában. Széles körű tevékenységünk és színvonalunk Szombathelyre vonzatta a tévé nemzetközi karmesterversenyét, amelyben állandó zsűritag voltam. Vezényeltem a magyar zenekarokon kívül amerikai és kanadai zenekarokat, Európában Ausztriában, Németországban, Szlovákiában, Szlovéniában számítottam állandó vendégnek (grazi zenekar, a Szlovák Filharmónia zenekara, Händel Festschpiel Orchester Halle, Szlovén Állami Filharmónia stb.). Most veszem észre, hogy mindent múlt időben írtam, holott jelenleg is vezényelek – főleg Szombathelyen és Győrben meg az MZT Minifesztiválján.

A hetven év átélve rengeteg, azt leírni hetven sorban lehetetlen, de a vezérfonal itt áll, és talán ennek elismeréseként hadd büszkélkedjek néhány díjjal, kitüntetéssel: Liszt-díj, Bartók-Pásztori-díj, 1956-os emlékérem és a Magyar Köztársaság Lovagkeresztje, valamint az Artisjus elismerését kaptam három alkalommal is a magyar zeneművek kimagasló tolmácsolásáért.

Király Levente

színész (Budapest, 1937. március 6.)

Beszélek az elmúlt hetven évről? Habár nem is vagyok egészen hetven, mert csak jövőre, március hatodikán leszek.

Minden generáció azt hiszi, az övé rengeteg minden keresztülment, de mondhatom, hogy a miénkkel valóban ez történt. A második világháborút gyerekként élte át az ember, aztán jött a többpártrendszer, majd meredek váltás és az egypártrendszer – nem is kell mondanom. Ennek megfelelően változtak az iskolák is, és az ember 18 évesen bekerült a színművészeti főiskolára, ami hatalmas dolog és változás volt az életében. Egy leírhatatlan izgalmi állapot, a három felvételi vizsga, amire abban az évben körülbelül kétezer-ötszázan jelentkeztünk, és amiből kétszer harminckettőt vettek föl. Ám, ezt követően is, ott voltak a félévenkénti rostavizsgák. Eközben elkezdődött az '56-os forradalom és szabadságharc, majd ismét a meredek váltás. Volt egy Meruk Vilmos nevezetű színházi főosztályvezető a Minisztériumban, aki – most már tudom – nagyon okosat talált ki, miszerint minden végzős, fiatal diplomás színésznek kötelező két évet vidéken játszania. Akkoriban nagyon kevés fiatal színész volt a vidéki színházaknál. Így kerültem Szegedre. 1959-ben végeztem a főiskolán, és azóta is itt vagyok a Szegedi Nemzeti Színházban, ha jól számolom, akkor már 47 éve. Azt a két évet kicsit meghosszabbítottam. Úgy látszik, egy bizonyos

mértékgig monogám vagyok. Ám ennek több oka volt. A színművészet világában mindenféle embertípus megtalálható. Nekem pedig mindig is nagyon fontos volt, hogy egy ilyen helyzetben nem kellett szerepet kérnem. Nem kellett, hogy úgy mondjam, kuszírkodni, helyezkedni, alkalmazkodni, jönni-menni. Szerepet soha az életemben nem kértem és nem adtam visz-

szá. Hiszen annyit játszottam! A szerepeim címe mintegy huszonnégy gépelt oldalt tesz ki. A Szegedi Nemzeti Színház örökös tagja, Jászai Mari-díjas, érdemes művész, Kossuth-díjas, a Nemzet Színésze... És nekem ez volt a legfontosabb, hogy játszottam, játszottam, játszottam, mindent, mégpedig szó szerint mindent. Tragédiát, vígjátékot, operettet musicalt. Ahogy telt-múlt az idő, nagyon megszerettem a várost, a város is megszeretett engem. Számomra ez egy élhető város volt mindig, és most is az. Elég nagy ahhoz, hogy ne legyen nagyon kicsi, de nem akkora, hogy zavaró lenne. Amellett meg lehet találni itt az értelmiségtől kezdve mindenféle embert. Itt van az egyetem – és a Tisza! Az a gyönyörű folyó szeli keresztül az én nagyon szép városomat. Én egy örömszínész vagyok – szoktam mondani –, és szeretetcentrikus. Csak úgy tudok és szeretek dolgozni, ha a kollégáimat szeretem és ők is engem, ha pedig, véletlenül, mert olyan is előfordulhat, hogy az ember nem mindenki-

GORKIJ: ÉJJELI MENEDÉKHELY
(LUKA SZEREPÉBEN)

nek teljesen szimpatikus, akkor addig igyekszem, amíg megszeretnek, mert csak ezt a közeget tudom elképzelni magam körül. Ez a város ilyen. Aztán

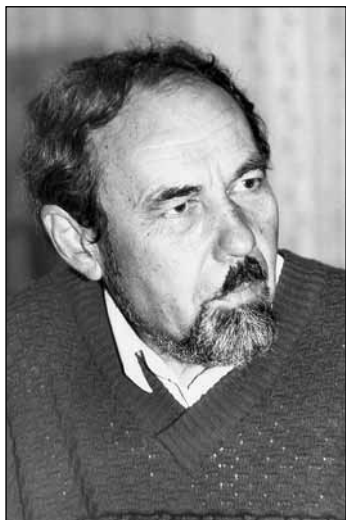
az sem semmi, sőt, az életem egyik nagy fele, hogy a feleségem szegedi, itt nősültem, itt születtek a gyerekeim, a fiam meg a lányom, akiket nagyon-nagyon szeretek. Vagyis, így mondhatnám el azt a sok mindent, ami történt velem ebben a majdnem hetven évemben. A rosszakat mindig próbáltam szelektálni és felejteni, csak a jóra, a szépre emlékezni.

Lejegyezte Solymosy Zsuzsanna

Papp Árpád

költő, műfordító, irodalomtörténész (Somogyaszaló, 1937. március 19.)

„Maradtam, mint minden munkám, töredék...”
(Arany János)

Harminc évvel ezelőtt szántam végül is a Magvetőnél kiadott, mind ez ideig jószerével egyetlen kis könyvem, a *Metszéspontok* (Versek és újjörög fordítások) öninterjúféle fülszövegéül.

Március 19-én születtem egy somogyaszalói ház mestergerendás, sárga földes szobájában, édesapám nagykabátjára – az ágy végébe kapaszkodó édesanyám nem tudta megvárni a mezőről nagy sokára előkerített bábaasszonyt. Máiig sem tudom, hogy a magzatvíz tengeréből az új világ partjára érve első hangoskodásom öröm vagy balsejtelem volt azon a pénteki kora délutánon...

Édesapámnak jártányi ereje sem volt már, mégis mindig menni akart. Amikor leesett a kórházi ágyról és összezúzta magát, odakötötték. Kérdeztük: „Mit akar?” „Dógom van. El kell vinnem az ekevasat a kovácshoz.”

Édesanyám – csupa nyugtalan tevés, meggondolatlanság. Beszéde témában, térben és időben összevissza ugrál. A szürrealizmust, a montázstechnikát eredendően nem a franciáktól tanultam.

Nem szoktam töprengeni rajt. Talán: neokubizmus. Az úttestből felszaggattott kockakövel.

Hogyne – akár nemzetközi körözésre. Nem ál- s nem is divatszakk. Hapening? Az én generációm nyakába ezt a furcsa gitárt akasztotta a történelem. A borotvapengét mindenestre eltettem. Meglehet, jó lesz egyszer pengetőnek, ereimre.

Nagy László büszke, toporzékoló csődörei jelentek meg előttem, hallgatva a jogi fejtegetéseket... Minket, öregeket amúgy is kiherél az idő. De ti, fiatalok, ne engedjétek kiherélni a Pegazust – néhány marék zab, néhány vödör víz reményében... Abrakostarisznyába dugott fejfel nehezebb nyeríteni. Ez a csődör, ha a történelmi kényszer úgy hozta – kavicsot ropogtatott, parazsat evett... Rúgott egyet – forrást fakasztott a patájával. A herélt ló lehet közhasznú jó igaonó, de utódok nemzésére képtelen...

Persze a cigány is a magáét dicséri. Az enyém, kiscsikó korában, jó másfél évig futkosott – szinte szárnyalt szabadon – réten, mezőben az anyja körül. Aztán melléje kötötték – szoktatták az úthoz, mielőtt szekér elé fognák... Keresztapám, a falu tagbaszakadt, kormos kovácsmestere, hamarosan nehéz patkót vert mind a négy lábára – ha akarna, akkor sem tudna egykönnyen elszakadni a földtől...

Magyarország szerencsétlen ország – itt nem elég másként gondolkodni, itt másként kellene élnünk. Itt példánk éppoly fontos, mint beszédünk, szavaink...

Csoóri Sándor nem elefántcsont-, nem az Eiffel-tornyot, s nem is a Kremlét (ama híres órával, amelyről kiderült, nem jár pontosabban, nem mutatja megbízhatóbban a világidőt, mint a zámolyi vagy az aszalói templomé) választotta nem csupán tudósítói kiküldetése, hanem küldetése helyéül, tudatában, hogy ezek a tornyok mindig bástyák és őrhelyek is voltak egyben. Hű ma is hozzá, amikor a déli szomszédainknál dúló véres és a nálunk zajló vértelen háború és polgárháború, mely történelmileg, meglehet, maradandóbb vagy végzetesebb lelki sebeket okoz, íratlan vagy írott szabálya szerint le kell rombolni, szét kell lőni minden tornyot, mindegy, hogy pünkösdi láng illetve nyelvű harang – vagy géppuskafészek...

Midőn barátai közül ki ebbe, ki abba a pártba hívta
Nekem sok(k) volt az az egy is...

Szelíd kérdés
 Uram, elárulnád nekem,
 hanyadízigen tervezed jutalmazni
 az atyák vétkeit a fiakban?

Évekig betűzgettem Széchenyit is a Somssich–Táncsics Gimnázium archív könyvtárában – magyar–latin szakon végeztem az ELTE-n, 1959-ben, 1995-ben lettem kandidátus *Arcok és áramlatok a XX. századi görög költészetben* című munkámért –, ahova a régi kultúrpolitika ültetett be, az új meg otffelej-tett... 1956 tűzvészénél gyűjtött gyertyám pislá, rebegő világánál. És nem volt könnyű elindulnom szellemi és valóságos utazásai nyomdokain. Hiosz, Málta, Szicília... A fényes szalonokba, fogadótermekbe, nekem, akit Molotov-koktél-partikra szólított röpcédulákon a Szabadság, akinek kezébe felszaggatott kockaköveket nyomott – építs belőlük utcatorlaszt –; aki negyven évvel ezelőtt végtelenített gyászszalagot fűztem az írógépembe; akinek ez a sorokba töretett sors jutott osztályrészül, s hogy a sorvégek előtt mindig halljam azt a kicsi csen-gőt – a panasz és figyelmeztetés kis lélekkharangját –; aki hittem, hogy a köl-tészet: vakotás, gyerekkori vásárfia tükröm, melyet szívem fölött dugdosva át kell mentenem minden országos házkutatáson, és nem arra való, hogy káp-rázatával segítse hazai vagy nemzetközi csalók bűvészmutatványait, hanem hogy olykor már halottnak hitt népem szája elé tartsam: bepárasodik-e?

Ahhoz, hogy megállhassak az Akropolisz előtt, én, akinek kövei is alig ma-radtak örökbe, fel kell idéznem magamban fején vesszővékában sorsom ter-heit cipelő, rongytekerics-glóriás édesanyámat, a 'szent szkarabeuszként kévét görgető fajt', ahogy Kazantzakis írja a krétai parasztokról, édesapámat, amint búzahordáskor kévét kéve mellé, sort sorra rakva, mint egy épülő színarany oltár áldozópapja, makulátlan fehér vászonba öltözötten, estére kelve felemeli magát a csillagokba...

P.s.-féle: Sic erat in fatis – így volt megírva a sors könyvében – gondoltam, mi-kor elolvastam néhány reám is vonatkozó dokumentumot az idén tavasszal: baráti házban, vendéglőben találkozva arról beszélgettünk (akkori dékánhelyettesünk, tanársegédek, néhány hallgató), 1957 januárjában, hogy ragaszkodnunk kell a for-radalom emlékéhez, hűnek kell maradnunk hozzá. Számomra, úgy látom, meg-másíthatatlan, jóslaterejű szavak voltak ezek, ha nem is az idézett Végzet-istennő nyilatkoztatta ki, hanem bizonyos 'Teri' jelentette őket, és nem a Sors Könyvében, hanem a Belügyminisztérium szigorúan titkos dossziéjában őrződtek meg. Valakik néha belekukkanthattak, hiszen szakterületemre – jó néhány újjörög regény, több ezer ógörög, olasz, bolgár, lengyel verssor lefordítása után – állami ösztöndíjjal csupán 1982-ben jutottam ki.

Papp Csopád

Palágyi Béla

újságíró (Pányok, 1937. március 21.)

A szerkesztők azt óhajtották, hetven sorban írjam meg az életem. Egy év – egy sor. Azt kérem, ha hosszabb lesz, növeljék a terjedelmet, ne az életemet rövidítsék meg! Pányokon születtem, valamikor így címezték nekünk a levelet: Abaúj-Torna vármegye, gönci járás, utolsó posta Abaújvár. Apám református kántortanító

volt, 1938-ban a nyakába vett, úgy néztem végig, amint Horthy Miklós kormányzó fehér lovon bevonult Kassára. Apám tanított írni-olvasni, angolul viszont már Sárospatakon, a Református Főgimnáziumban tanultam, Dévai tanár úrtól. Egyetlen évig kezdődött számomra a hét az imatermi fohással, a következő szeptembert már egy népi kollégiumban kezdtem. „Eltárs, a csákányt jó mélyre vágd!” – a templom helyett tüntetni jártunk fáklyával Darányi Lajos nagytiszteletű úr parókiája elé. Gimnáziumi évek Sátoraljajújhelyben, a Kossuth Lajos Gimnáziumban. Töltöttünk jutalmul egy félétet abban az osztályteremben, ahol a nagy előd is koptatta a padokat. A továbbtanulás nem jöhetett szóba „egyéb” származásom miatt, így az Üllői úti Kossuth Lajos Tüzérségi Iskolára kerültem. A választás merőben félreértés volt, ez 1956. október 23-án tisztázódott.

Futballistaként voltam zárfékezői státusban, sőt ültem zárféken; voltam pincemester-helyettes Sárospatakon a vár alatti Soós-ágban; aztán képesítés nélküli nevelő lettem. Az el-

ső órám végén, Nagyhutában kiderült, hogy a gyerekek alig tudnak magyarul. Tanítottam Füzérradványban, majd Kovácsvágáson. Benősültem az Alföldre – Szajolban köszönnek rám volt tanítványaim –, közben elvégeztem az egri Tanárképző Főiskolát. És ekkor végre sínre kerültem: 1969-ben a Szolnok megyei napilap

munkatársa lettem, ahová korábban karikatúrák rajzolása révén lopakodtam be. Egy tekercs papírral, másfél tucat tollforgató emberrel 1993-ban megalapítottuk a Jászkun Krónika című polgári napilapot. Innen, miután a konkurencia felvásárolta az újságunkat, negyven (!) másodperc alatt kírúgtak. (Azóta is fontolgatom, kérjem-e a felvételemet a Guinness-rekordok könyvébe.) A vezetéstől függően hol megbecsült, hol lesajnált státusban, 1998-tól vagyok a Szabad Föld munkatársa. Jelenleg a sportrovatot vezetem (ma a „megbecsült” korszakomat élem). Az eltelt évek alatt kötelezően festettem, minthogy rajztanári diplomát szereztem; teniszeztem, mert a foci pályától a teniszjátéktól jóval kisebb; és vadászgatok, amire a hajlamot apám génkészletéből örököltem. Mivel messze nincs még hetven sor, így elmondom, hogy két lányom és egy nevelt fiam boldogít, három unoka társaságában. A fiú a vízilabdával bejárta a világot, a nagyobbik lányom velem egy szerkesztőségben dolgozik (gyakran jelennek meg egymás mellett cikkeink). Fiúunokám, Buttinger

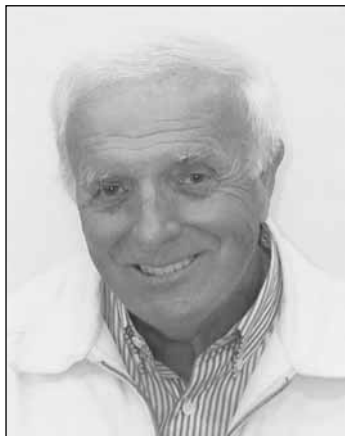
Milán (kéretik ezt a nevet megjegyezni!) mindenféle korosztályos válogatott tagja és korszakos tehetség, természetesen vízilabdában. Ő az újságíró lányom „produktuma”.

Írni még tudnám az életemet. Hogy élni is, ezt a jó istenre bízom...

Szűts László

nyelvész (Halászi, 1937. március 21.)

E kötet szerkesztője 2006 tavaszán felhívott telefonon, hogy a néhány éves hagyományt követve készül egy kiadvány azokról a jeles magyar személyiségekről, akik 2007-ben lesznek hetvenévesek. Telefonhívása eléggé meglepett, mivel nem éreztem magam sem egy év híján hetvenévesnek, sem „jeles” személynek. Az életkort jelző számjeggyel némi számolgatás után kénytelen voltam megbarátkozni, a másik jelző illetékességét pedig nem az én tisztem eldönteni. Így végül is némi habozás után egy kis rövid vallomásféle megírásába beleegyeztem.

Mivel az amerikai típusú életrajzok is adatokkal kezdődnek, illetve csak adatokkal folytatódnak is, ennél bővebb szeretnék lenni, tehát azt írhatom, hogy a Győr-Moson-Sopron megyei Halászi községben születtem, a Szigetköz nyugati részén Mosonmagyaróvártól akkor hat, most már csak négy kilométerre. Az általános iskolát szülőfalumban végeztem, majd a mosonmagyaróvári állami (korábban piarista) gimnáziumban folytattam tanulmányaimat, s itt is érettségiztem 1955-ben. Ez utóbbi évszám utal arra, hogy az előtte lévő időszak, írhatnám gyermekkorom, eléggé viharos történelmi időszakban telt el. Még azt sem írhatom, hogy én mindebből keveset észleltem, hisz a második világháború eseményei, német csapatok visszavonulása, orosz katonák bevonulása, a legközelebbi nagyváros, Győr sztálingyertyás bombázása s utána a szovjet megszállás még egy nyiladozó értelmű kisiskolás emlékezetében is mély nyomot hagytak. Ezek a történelmi változások tükröződtek az iskola életében is. Az általános iskolában – római katolikus egyházi iskola lévén – a tanítás az alsó tagozatban reggelenként a miatyánkkal kezdődött, majd az államosított iskola felső tagozatában már munkásmozgalmi dalokat kellett énekelnünk tanítás előtt és a tanítás végén. Persze az oktatás tartalma is ennek megfelelően változott. Szerencsére az államilag kötelező tartalmi módosításokat csak részben (inkább formailag) követték tanáraink, ők továbbra is a régi elvek és értékek alapján tanítottak.

Sikeres érettségi vizsga után rögtön fölvettek a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára; bár eredetileg magyar–német szakra jelentkeztem, de átirányítottak magyar–orosz szakra. Egyetemi éveim alatt főként a magyar nyelvészeti stúdiumok vonzottak, különösen nyelvünk erede-

te, története, a rokon nyelvek, a finnugor nyelvészet. A finnen kívül a manyisi, a mordvin és a cseremiszi nyelvet tanulmányoztam, szakdolgozatomat is mordvin nyelvből írtam. Valójában finnugor nyelvésznek készültem, s amikor diplomaszerezés után a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetébe kerültem, mégis a szótári osztály gyakornoka lettem, mert ott volt szükség fiatal kutatóra.

Egyetemi éveim alatt sem volt egészen nyugodt a történelmi háttér, hisz generációmnak (gondolom, az e kötetben szereplőknek) legnagyobb élménye volt az 1956-os forradalom és szabadságharc, életem egyik csodálatos emléke maradt azóta is az a 11 nap október 23-ától november 3-áig. Majd a november 4-i szovjet bevonulás után sem a gondtalan egyetemi évek következtek sok szomorú esemény miatt, több évfolyamtársamat elküldték az egyetemről politikai okokból, volt, akit börtönbe zártak, kedvenc tanáraink közül is többeket eltávolítottak, sokan pedig távoztak az országból.

A Nyelvtudományi Intézetben kiváló szakemberek, tekintélyes kutatók közé kerültem, sokat tanultam tőlük. Első főnököm Gáldi László szótárszerkesztő volt, majd a szótári osztályon töltött két év után az akkor alakult nyelvművelő osztály munkatársa lettem, főnököm Lőrincze Lajos volt, valójában ő csábított át osztályára. Ő akkoriban a rádiós nyelvművelés legismertebb alakja volt, közvetlen kollégáim voltak Grétsy László és Kovalovszky Miklós, s ezen az osztályon maradtam még negyven évig, a számléltra rangsorolásának megfelelően – kezdetben tudományos segédmunkatárs, munkatárs, főmunkatárs, illetve 1994-től nyugdíjba vonulásomig tudományos osztályvezető. Számos nyelvművelő kiadványt, kötetet szerkesztettünk, írtunk együtt, később a munkatársi kör is bővült természetesen (legismertebb kiadványaink a Nyelvművelő kézikönyv, a Nyelvművelő kézisótár, Képes diákisótár). Kandidátusi fokozatot is nyelvművelő témával szereztem, dolgozatom témája az idegen szavak használata volt.

A tudományszervezői munka is hozzátartozott tevékenységemhez, számos tudományos konferencia, kongresszus szervezésében vettem részt, nemzetközi magyar nyelvtudományi kongresszusok, finnugor kongresszusok itthon és külföldön, s a kongresszusokon elhangzott előadásokat kötetekbe szerkesztve megjelentettük. Kedvenc kutatási területem volt mindig a szleng, a fiatalok nyelve, három szlengszótárt is szerkesztettem az elmúlt évtizedekben.

A nyelvi ismeretterjesztésbe is fiatalon bekapcsolódtam, számos TIT-előadást tartottam diákoknak és nagyközönségnek. Korábban állandó közreműködője voltam televíziós műsoroknak is, a rádiós ismeretterjesztésben mind a mai napig részt veszek. Szívesen beszélek nyelvi kérdésekről határon túli magyar közösségeknek, már másfél évtizede minden évben rendszeres előadója vagyok a szerbiai Adán a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napoknak.

Mintegy 15 éve tanítok a felsőoktatásban, anyanyelvi tárgyakat adtam, illetve adok elő a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán és a székesfehérvári Kodolányi János Főiskolán. Mind a tudományos munkámmal, mind az ismeretterjesztő és az oktatói tevékenységemmel igyekeztem és amíg tudom, igyekszem a magam szerény lehetőségeivel emelni az anyanyelvi kultúra színvonalát. Ha most kezdeném a pályámat, akkor is ezt választanám, s úgy érzem, egyre több feladat várna rám.

Dr. Sütő László

Mirnic Károly

szociológus (Szabadka, 1937. április 11.)

Éppen elkezdődött a második világháború, amikor megszülettem, rossz időben, rossz helyen. Apám szabómester, anyám fémesztergályos volt – talán akkor az egyedüli ilyen szakmájú nő az országban (nemcsak nagyon szerettem, de dicsekvően büszke voltam rá).

Családom apai ágazatában, a közeli és távolabbi rokonságban többen is erős indíttatást és felelősséget éreztek a közügyek iránt. Űkapám részt vett az 1848-as szabadságharcban. Apám, önkéntesként, négy éven keresztül végigharcolta az első világháborút (minden katonai kitüntetést és érdemrendet megkapott). Azután részt vett a Magyar Tanácsköztársaságban, az illegális kom-

munista pártban és mozgalomban; halálra ítélték, majd megkegyelmeztek neki és száműzték (kitoloncolták) Magyarországról. Egyik apai nagybátyámat hasonló tevékenysége miatt meggyilkolták. A másik apai nagybátyám két évig Dachauban és más haláltáborokban raboskodott.

Anyám családja és minden rokona kálvinista volt a szó igazi értelmében. Vallásukban, hitükben, gondolkodásukban, magatartásukban, magyar hazafias érzésükben. (Ateista apám soha nem sértette meg anyámat vallásossága miatt, ilyenre nem emlékszem.)

Szüleim a második világháború alatt zsidó vallású magyarokat rejtegettek; többek vagyonát megőrizték és a háború után maradéktalanul visszaszármaztatták.

Mint ahogy minden ember habitusát befolyásolják családi eredete és gyermekkori élményei, így minden biztonnyal az enyémet is. Igen különböző, gyakran ellentétes világnézetű és eszmeiségű, de minden esetben tragikus sorsú emberek neveltek. Ez szolgált „útravalónak”.

Jómagam a politikai tudományok doktora, magiszter („kisdoktori”) címig vittem. Ekkor már az unokabátyám a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia rendes tagja lett; ez engem is motivált, ambicionált.

Minden feltétel adott volt, hogy én is „nagy karriert” fussak be, a politika kedvezményezettje voltam. Ekkor azonban, váratlan és a meglepetés erejével ható események és észrevételek alapján elkezdtem változni. Tudományos kutatómunkámban egyre nyilvánvalóbbá vált számomra, hogy az eszmék, szavak és cselekedetek között nemcsak hézag van, hanem az egyre mélyül és szélesedik.

Ha Milovan Djilas a délszlávok között a kommunista ideológia első disszidense volt, én a délvidéki magyarok között kellett hogy felvállaljam ezt a szerepet pár évvel később. Nem akartam Nyugatra emigrálni (lehetővé tették volna), helyette húsz évet teljes elszigeteltségben kellett élnem. Minden közéleti tevékenységtől elzártak (még a Vöröskereszt helyi szervezetében sem végezhettem emberbaráti munkát).

A délvidéki magyar értelmiségiek suttogva mondták, hogy „igazam van mindenben”, de messzire elküldtek.

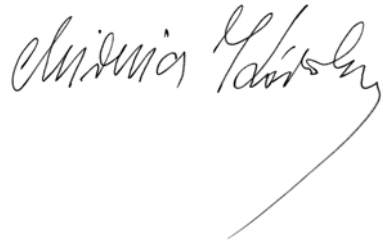
Írásaim, tanulmányaim helyettem beszélnek. Kisebbségi sorsban (ez, sajnos, a sajátossága) a kutató „mindenessé” válik. Amit megírtam, meg tudtam volna jobban is írni. Kötelességeim azonban egymásra csúsznak, céljaikkal kereszteznek, súlyukkal húznak lefelé. Én olyan kutató vagyok, aki vállalja a közéleti kötelességeit.

Ma mindenki a kommunista üldözés „vértanúja”, a szerb nacionalizmus, sovinizmus és fasizmus „áldozata”. Csak mosolyogni tudok rajta. Írásaimban, amelyeket 1969–1970-ben írtam, a Szerb Kommunista Szövetség és szerb értelmiségiek a legnagyobb veszélyt látták, mert általuk kiiskolázott szociológus-politológus írta őket, akinek egy meggondolatlan „percre” megengedték, hogy belelásson titkos szándékaikba. Ettől kezdve a Párt „bekeményített” a nemzetiségi politikában, s végképp és nyíltan az asszimiláció mellett döntött.

Észrevettem, hogy 1990 óta gondolataimat „lopkodják”. Bár néha beszenyeneződnek, a gondolatnak az tesz jót, ha az emberek egymástól lopkodják; ezáltal gazdagabbá és kiteljesültebbé válnak – én szegényebbé.

Családomat a három balkáni háború szétverte. Fiam a családjával az Amerikai Egyesült Államokban él, a Vanderbilt Egyetem tanára, nemzetközi hírví tudós, kutató. A lányom családjával Budapestre került, egyetemi tanár. A teljes rokonságomat szétszórta a nagyvilágba a sors. De az a sors már valóban nemcsak az enyém, hanem minden délvidéki magyarnak kijutott belőle. (Az én sorsom az évtizedes mellőzés, a családom rettegése, hogy „mi lesz velünk?.”) Ezért, ma, mély öregségemben egyetlen vigaszom van: a gyermekeim sikere.

Én magam most már életem végéig tartó szellemi magányban és egyedül létben fogok lenni. Önként vállalom a kisemmizett öregség minden terhét.

Hável László

színész (Budapest, 1937. április 12.)

A klubhúségre – amely ma nem nagy dicsőség – az esztendőkön át rendszeresen úzó- és vízilabdasporthoz nevelt, mint ahogy a csapatmunkára is. A közel ötven év, amit a színészpályán eltöltöttem, csak néhány színházhoz kötődött. Időnként átfestették a cégtáblát a fejem fölött, míg én valójában több évtizeden át ugyanazon társulat tagja voltam. Alig vettem észre a változást, a munkával voltam elfoglalva, miközben a cégérfestők állhatatosan dolgoztak, Dérynéből Népszínház, Népszínházból Budapesti Kamaraszínház lett.

A főiskolát – ebben sem vagyok egyedi eset – az élet pótolta, meg a könyvek. A hatvanas éveknek megfelelően: Barrault, Marceau írásai. A gyakorlatot pedig a hajdani Déryné Színházban szereztem meg, végigjárva a ranglétrát, a „hírnöktől” a táncoskomikusig. Jó szakmai gyakorlat volt. Bőven pótolta a főiskolát.

Az ötvenes évek végén amatőr pantomimesként a Pantomim 58 együttessel szerepeltem az Egyetemi és az Irodalmi színpadon. Itt figyelt föl rám Szécsi Ferenc és Acher Oszkár, és szerződtetett a Déryné Színházhoz. Akkor még nem tudtam, hogy az előnyei mellett komoly hátrányai lesznek. Mint színház és társulat nem volt szalonképes a szakmában. Ez bélyeg volt mindenkin. Korlátozta az előbbrejutást.

Egy film és egy véletlen szerencse: a következő állomás a Mikroszkóp

Színpad lett, ahol megalakulásától négy éven át Komlós János, Major Tamás, Hofi Géza, Agárdi Gábor társaságában találtam magam.

Aztán megint a régi cégtábla, új betűkkel: Józsefvárosi Színház, Várszínház.

Közben sok-sok film-epizód.

A fiatalon elhunyt Novák Márk rendezésében, a *Kedd* című filmmel az oberhauseni fesztiválon első díjat nyertünk.

Aztán, csak találomra, néhány film: *Gyerekbetegségek*, *Szandi-Mandi*, *Utazás a koponyám körül*, *Forog a film*, *Adashiba* stb.

Bár a filmrendezők csak epizódfigurát láttak bennem, a film, amíg létezett magyar filmgyártás, csak örömet okozott. Olyan emberekkel dolgozhattam együtt, mint Rózsa János, Kardos Ferenc, Révész György, Dömölki János, Zilahy Tamás vagy Gyarmati Livia.

Nem segítette elő a karrieremet, hogy kihagytam magamat a színházi klubéletből. Nem tudtam elviselni „úgy általában” a bemutatók álságosságát, képmutatását, nyakkendőjét, ivászatát. Így elmaradtak a gyümölcsöző kapcsolatok.

A nyári szabadság első percétől az utolsóig feleségemmel a Dunán sátoroztunk, csodálatos napokat eltöltve. Feleségem, Zubor Ágnes színésznő a Déryné Színház ajándéka volt, aztán elrabolta a Nyíregyházi Színház, de visszaadták a nyugdíjas évek.

Az ismeretséget hozó televíziós szerződés, a *Szomszédok* sorozat Mentőse, közel tíz éven át kellemes és kedves epizód volt a pályámon, köszönet érte Horváth Ádámnak. A sorozat folytatását és a bennük játszó színész-csapatot a mai napig hiányolják, ha az utcán megszólítanak az emberek.

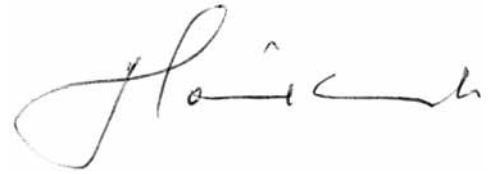
A közel ötven év adott jó néhány jelentős szerepet. Csak találmokra megint: *Testvérek, Rokonok, A szerelem ára, Én és a kisöcsém, Bunbury, Naplemente előtt, Hazánk fiai, Rácsok, Finálé...* Hosszú idő az ötven év. Az évek multával sok mellék-és epizódszerep. Sok öröm és később sok keserűség. Nem annyira a szerepek milyensége miatt, hanem a gyenge képességű, csak önmagukat

megvalósítani akaró, a maguktól elszállt rendezők miatt.

Négy évvel ezelőtt – szinte poszt-humusz – a Magyar Köztársaság Lovagkeresztjével tüntettek ki színészi munkásságomért.

1996-ban mentem szakmai nyugdíjba, és most, 2006-ban, végleg elhagytam a színpadot.

Magamról még annyit, hogy kedvenc játékaim közé tartozott a festés, rajzolás, kisfilmzés – az idő haladtával a videózás –, és a zene, minden mennyiségben.

B. Müller Magda

fotográfus (Budapest, 1937. április 23.)

Sajnos kénytelen vagyok bevallani jubileumom miatt, hogy 1937-ben, még a XX. században születtem Budapesten a Ferencvárosban.

A Ferencváros jelzi, hogy szüleim szegény emberek voltak, s talán ezért történhetett, hogy ebben a városrészben lévő elit iskolába íratlak be, nevezetesen a Ranolder Intézetbe, mely egyházi iskola volt, vincés rendi apácákkal. Szegény ember minden álmát a gyerekébe álmódja bele, s így eshetett meg velem, hogy a málló tűzfalak és folyosós házakból a legjobb pedagógusok kezébe kerültem. Egyedüli gyerek voltam, s jótétemény volt az iskola. A tornaterem egyik végén színpad, a másik végén kápolna volt, melyeket faspaletával tettek láthatatlanná, ha már nem volt rá szükség. Az egyik oldalon ájtatosan, minden reggel misét hallgattunk, a másik oldalon skót táncot jártunk és különféle színdarabokat ad-

tunk elő. Akkoriban jóban voltam az angyalokkal. Anyám karácsony táján, esténként házunk meredező tűzfalaira mutatva azt mondta: most repült el itt az angyal! Elképzelhető, hogy megszépültek a szürke, málló falak az angyal jelenlététől.

Azután, 1945-ben államosították az iskolát, és a szemben lévő általánosba kellett átmenni, ahol osztályfőnökünk, akit kalapácsos Istennőnek hívtunk, ki-

jelentette, hogy angyal nincs, de Isten se – és semmi fantazmagória. Ekkor átléptünk a materializmusba.

Gimnáziumba a Fáy Andrásról elnevezett fiúgimnáziumba jártam, ahol az akkor Kinizsi (ma Fradi) tornász egyesületbe elkerültem versenyszerűen tornázni. Mindennap iskolába menet József Attila lakóhelye mellett mentem el, és tudtam, zseniális szomszédom volt. Ő 1937-ben halt meg, én akkor születtem. Ez már összekötő kapocs volt, faltam a verseit, kívülről tudtam sokáig a legszebbeket.

Legnagyobb gimnáziumi élményeim közé tartozik a torna, ami közösségi élményt hozott. A csapat, akikkel sülve-főve együtt voltunk, edzettünk, versenyeztünk, és stadiont nyitottunk meg. Az ország összes egyesülete összeadta azt az 500 tornászlányt, akik sárga ruhában, piros szalaggal a *Faust* keringő hangjaira megtanultuk a fantasztikus szalagtáncot. Picinyke edzőnk a kapufa tetején állt hangos tölcserrel a kezében, és kétségbeesetten igyekezett összetartani ezt a tyúkfarmot 500 lánnyal egyedül. A nyitón páratlan élményem volt, mert a szalagtáncunk után több ezer békegalamb repült fel a Stadion fölé. Miért mesélem ezt el? Mert bizonyos élmények olyan mértékben makacsul megmaradnak az ember fejében, hogy akár 50 évig is várnak arra, hogy kiszabaduljanak. Így volt ez a galambokkal is. 1989-ben a rendszerváltást fotóztam, ahogy az az utcán megjelent, s hirtelen felröppent egy óriási galambcsapat a Fidesz plakátja előtt, s éppen jókor exponáltam.

A Ferencvárosban még végigéltem '56 minden rémségét, 19 évesen nem tudtam, mi történik. A Kilián laktanya azonban két megállóra volt tőlünk, és a házunk tetejéről lőtték azt. Az Üllői úton a tankok és a halott emberek látványa rémített. Ám ekkor még nem tudtam fényképezni, csak tároltam az átélt dolgokat.

1956 végén egy laboratóriumban dolgoztam a Papírkutatóban, ahol összeismerkedtem Kocsis Ivánnal, aki ennél az intézetnél volt fotós. A laborban, ahol megnéztem, hogyan hívja elő a fényképeket, egy varázslatos játékba kapcsolódtam be, és ezentúl csak fotós szerettem volna lenni. A budapesti fotóklubba kezdtem járni, előadásokat hallgatni, majd munkahelyet váltottam, a KFKI-ba, a varázshegyen lévő Fizikai Kutató Intézetbe kerültem, ahol már önállóan kellett dokumentációs fotókat reprodúálni, laborálni. Itt megtanultam a technikát, majd egy nyáron elmentem a Népművelési Intézet által szervezett egri fotóstanfolyamra, s itt megismerkedtem Bauer Györggyel, leendő férjemmel (1962).

Most aztán úgy ment minden, mint a karikacsapás. Férjhez mentem, megszülettem Nóra lányomat, s eközben megállás nélkül most már különböző esztétikai stúdiómban tanultam, mert férjem fotóesztétikával foglalkozott.

1963-ban megcsináltam a Fotóművész Szövetség képsor-pályázatára a *Mártír* című sorozatot, mellyel díjat nyertem. Ez a *Mártír* tanulmányaim alapján nem a mai *Mártír*, melyet 50 év után megcsináltam alkonyatban, mely így egy letűnt ideológiát jelképez. 1964-ben a Ferencvárosi Pinceklub megrendezte József Attila-kiállításomat a *Város peremén* címmel.

1967-ben a Műhely csapattal férjem, aki a Népművelési Intézetben dolgozott, kiállítást rendezett Debrecenben egy fotótanfolyamon. Ezen én is részt vettem. A kiállítás botránykó lett, az akkori ideológia nem tudott vele mit kezdeni, férjem állását veszítette, engem nem vettek fel sokáig a Fotóművész Szövetségbe. 1969 döntő jelentőségű évszám életemben, mert felvettek a Filmgyárba standfotósnak, s megkaptam első önálló játékfilmemet, az *Utazás*

a *koponyám körül* című, Révész György által rendezett filmet, Latinovits Zoltán főszereplésével. A mély vízbe ugrottam, de mivel tornász voltam, az ugrás jól sikerült. Ez után a film után még 59 játékfilmet forgattam, s csak utána tudtam megállni és abbahagyni.

Csodálatos szakma, mely katonai szolgálat és szellemi vágta egyben, mindennap más, soha nem unalmas, mert mindig történik valami, ami addig sohasem.

Kedvenc filmjeim: *Utazás a koponyám körül*, *Szindbád*, *Fotográfia*, *Régi idők focija*, *Tűzoltó utca 25.*, *Szabadíts meg a gonosztól*, *Mephisto*, *Redl ezredes*, *Hanussen*, *Sámán*, *Nyolcvan huszár*.

Tavaly óriási bánat ért, meghalt Illés György operatőr, akinek segítségével az első filmemet csináltam, s nélküle, az ő baráti, kedves lénye nélkül nem tanulhattam volna meg azt a sok picike dologból álló valamit, amit filmgyártásnak nevezünk.

1985-ben megrendeztem a *Filmgyári Capriccio* című kiállításomat a Mafilm III-IV-es óriási műtermében. 300 db 50×60-as és méteres fotó volt kiállítva, 16 évi munkám jelentős része. Ez volt életem legnagyobb és számomra legkedvesebb kiállítása. A képek alatt ott álltak élőben, akiket fényképeztem. Sára Sándor ott állt fekete szakállas képe előtt hófehér szakállal, Sándor Pál méteresre nagyított ordító képe előtt állt, és időnként hátranézett, hogy nem bántja-e a képmása? Mándy Iván, aki most már csak fentről néz ránk, megtisztelte a nyitót. Töröcsik Mari „Csak egy színjáték” dalát játszottuk le, és Zolnay Palival egy létrára mászva nyitottuk meg a kiállítást. A könyv, ami ugyanazt a címet viseli, amit a kiállítás, ugyanakkor jelent meg, Mándy előszavával.

Filmgyári munkáim mellett a *Relációk* sorozattal díjat nyertem a Fotóművész Szövetség pályázatán, ahová fel is vettek (1979). Majd megcsináltam Vácott egy templomban a *Relációk* kiállítást.

1980-ban Szocialista Kultúráért Díjjal tüntettek ki. 1989-ben megbíztak a Magyar Filmtörténeti Fotógyűjtemény vezetésével, 16 éve ezt rendezem, digitalizálom, s mellette elkezdtem kitekinteni a valóságba, mely 1989-cel rendkívül érdekes eseményeket hozott! A filmgyári álomgyárból elkezdtem az utcán járva fényképezni, reális, naturális eseményeket, melyek érdekében ritmust kellett váltani. Be kellett menni a dolgok közepébe, nem volt ki megvédjen, többször meg akartak verni mint illetéktelen beavatkozót, s csak a futás segített. 2000-ben Szentendrén a Malomban megrendeztem 11 év munkájából a kiállítást, „Ég a malom” (József Attila) címmel. Ugyanebben az évben Balázs Béla-díjat kaptam.

A fényképezés mellett a könyvkészítés lett a másik hobbim. Először a *Filmgyári Capriccio* című könyvet terveztem meg, majd Jancsó Miklós *Magyar rapszódia* című könyvét, 2003-ban Zolnay Pálról, *Sámán* címen, 2005-ben Péli Tamás festőművészről, utána András Ferencről *Veri az ördög a feleségét* címmel. 2006-ban majd karácsonyra a *Szindbád* című képeskönyvet jelentetem meg, amelyben lányom rengeteget segít, az ő nyomdája ad segítséget a míves munkához.

Rengeteg tervem van, kiállítás és könyv is, s miután nagyanyám 93 évig élt, és csak szaladva tudott járni, van esélyem arra, hogy a tervek megvalósuljanak.

F. Tóth György

Passuth Krisztina

művészettörténész (Budapest, 1937. április 27.)

Legszívesebben úgy írnám, ahogyan az amerikai életrajzokat szokás: csak arról, ami ma történik, vagy talán még inkább arról, ami holnap. Vagyis, amit szeretnék, hogy holnap történne, amire kíváncsi vagyok, amit várok. A múltammal úgy vagyok, mint a – sok éve – rendezetlen irathalmazokkal, amelyek egy nagyobb rendberakásra, feldolgozásra, számbavételre várnak. A múltamat sem dolgoztam fel még magamban, és tulajdonképpen nem is vagyok arról meggyőződve, hogy erre bárki is kíváncsi lenne. Egyelőre még magam sem vagyok rá kíváncsi, mert már úgyis elmúlt, változtatni úgysem lehet rajta, nincs értelme. Ez szerintem csak olyan egyéniségeknél éri meg a fáradságot, akik valóban kiemelkedtek kortársaik közül: gondolataikban, alkotásaikban, talán csak életmódjukban valóban újat hoztak, megoldást találtak arra, amire más nem, szóval, akár-hogyan is vesszük, fontosabbak és ennek következtében érdekesebbek voltak a többieknél. Magamat pedig a legtovolabbról sem tudom ide sorolni.

Az életpályám látszólag sima, zökkenésmentes, lényegét tekintve mindig avval foglalkozhattam, amit szerettem, ami érdekelt: művészettörténetel, már a gimnázium utolsó osztályai-

ban, majd az egyetemen és különböző munkahelyeken, különböző országokban. A lényeg maradt, a keretek persze időnként változtak. Másokkal szemben nem érzem, hogy különösebb hátrányos megkülönböztetésben lett volna részem az elmúlt évek során, vagy hogy valamilyen igazságtalanság ért volna, ha csak azt nem számítom, hogy 1955-ben nem vettek fel az Egyetemre, s így egy évig könyvkötő lettem a Széchenyi könyvtárban – amely mesterségben nem mutatkoztam nagyon sikeresnek. 1956-ban kerültem be az ELTE történelem–könyvtár szakára, mert abban az évben művészettörténetet nem indítottak s a következő évben is mindössze öten voltunk az évfolyamon. A szakdolgozatomat a Nyolcak magyar művészcsoportból írtam, ami akkor valóban új téma volt – később, 1965-ben ebből rendeztem kiállítást és publikáltam 1967-ben a róla szóló könyvet. Most, fél évszázad s több kitérő után megint evvel foglalkozom, s ebből a témából szeretnék – fiatalabb munkatársaimmal együtt – egy nagyobb szabású kiállítást rendezni. A témák – más téma is –, mint például Moholy-Nagy művészete vagy a „kelet-közép-európai avantgárd művészete” vissza-visszatér az életembe, néha éppen akkor, amikor már azt hiszem, hogy éppen elbúcsúztam tőle. De valójában – úgy tűnik – egy témától, amit valaha szerettünk – akár egy barátot, vagy szerelmet – nem lehet s nem is feltétlenül kell igazán elbúcsúzni, akarva-akaratlanul is az egyéniség részévé válik.

Első igazi munkahelyem 1962-től a Magyar Nemzeti Galéria volt, amiről igazán nem állítom, hogy szerettem

volna. A rendszer politikai-művészeti gondolkodásmódját, cenzúráját, a kutatómunka helyett a tespedő kényelmességet nap mint nap főnökeim és kollegáimnak köszönhetően éltem át. Igyekeztem mást csinálni, mint ők, menekülni máshová: így foglalkoztam a Nyolcakkal, a magyar avantgárral, Chagallal és Bálint Endrével, és másokkal. Ami mindennek ellenére sikerült: egy Nyolcak-kiállítást rendezni Székesfehérvárral és egy Vajda Lajost Szentendrén. Az első adandó alkalommal, 1966-ban átmentem a Szépművészeti Múzeumba, ahol egészen más légkör fogadott. Itt rendeztem meg 1970-ben a XX. századi külföldön élő magyar művészek tárlatát, ami az első volt a maga nemében, s noha félúton a Minisztérium be akarta tiltani, sikerült kiharcolni, hogy mégis megnyíljon. Azt hiszem, ennek a tárlatnak itthon – főként a kortárs művészekre – elég nagy hatása volt.

1977-ben költöztem ki Párizsba, s ott tizenöt évet töltöttem el, ebből kettőt a Centre Pompidou-ban, tizenegyet pedig Párizs város Modern Múzeumában dolgoztam. Itt rendeztem meg Frantisek Kupka kiállítását, amin nagyon szerettem dolgozni, s elég jól sikerült. Közben jelent meg Franciaul Moholy-Nagy és közép-európai avantgárd könyvem is.

1992-ben jöttem haza, s 1993-tól tanítok az ELTE Művészettörténeti Intézetében, amit szintén szeretek, s feltehetően hiányozni fog, amikor már nem lesznek tanítványaim, akikkel valamilyen problémát meg tudok vitatni. 2007 áprilisától, mikor már nem leszek a Művészettörténet tanszéken, helyette valami mást fogok csinálni. Remélem, sikerül.

Paraske Krinikova

László Ferenc

zenetörténész (Kolozsvár, Románia, 1937. május 8.)

Apai ágon olyan családból származom, amelyben a Székelyföld polgárosulása óta senki sem folytatja apja mesterségét. Dédapám volt az első, aki a hagyományosan székely „gazdálkodó és katona” státust elhagyva varga lett Sepsiszentgyörgyön; nagyapám természetrajztanár és világhírű ősrégész volt ugyanott; apám kolozsvári református lelkipásztor – mellett tanár és „nemzetiségpedagógus” (ezt nemzetiségelméleti írásainak egy posztumusz méltatója írta róla így), író és szerkesztő, élete estéjén levéltáros és levéltárnok is –, aki szerette volna, hogy négy gyermeke közül bár egy teológiára menjen, de kívánsága nem teljesült. Én zenésznek tanultam, feleségem is zenész, és a mi három gyermekünk egyike sem kívánt erre a pályára lépni.

Fuvolaművészi oklevellemmel fiatal koromban hangversenyezgettem is, zenekari alkalmazott is voltam Nagyszebenben, de a tanítás jobban vonzott. 1971-ben egy emelt fővel letudott nemzetközi hangversenykörút után döntöttem, és eladtam a fuvolámat. Negyvenedik éve vagyok kamarazene-tanár, ebből négyet a kolozsvári zenei középiskolában, majd huszonegy és felet a bukaresti Zeneművészeti Főiskolán dolgoztam le, 1991 ősze óta a kolozsvári zeneakadémián folytatom mesterségemet, egy ideje az ünnepélyes „tanszékvezető egyetemi tanári” beosztásban. Szívem vágya, hogy hetven fölött is taníthassak, ha csak óraadóként is. Számomra nincs szebb ennél a munkakörnél, bár tudom, hogy a zenetörténet nagy kamarazene-tanárai véletlenül sem mint olyanok kerülnek be a lexikonokba – hirtelen Weiner Leó és Kurtág György jut az eszembe –, és a nagy előadóművészek élettrajzi cikkeiben is csak a szaknárokat szokták megemlíteni, a kamarazene-tanárt kivételképpen sem.

Az írásra már elemista korom előtt rászoktam. Volt apámnak egy hatalmas, szétverhetetlen Halda írógépe. Ő ültetett eléje és mutatta meg a betűket, hogy melyik melyik, s én ütöttem. „A négy év alatt”, ahogyan az én nemzedékem a bécsi döntés időszakát nevezi, apám országgyűlési képviselő is volt, sok politikai cikket közölt, köztük vezércikkeket is, ami nekem nagyon imponált. A családi folklór szerint egyszer egy nagynéni, aki írógépelni látott, álmélkodva kérdezte: „Ferike, te már tudsz írni? Mit írsz?” „Vezércikket” – volt a válaszom. Nem gyűjtöttem össze pionír (anyaország-magyarul: úttörő) koromban írt cikkeimet, de őrzöm egy jutalomkönyvem, amelyet mint az országos szervezet lapjának kitüntetett munkatársa kaptam. Az írást később, kétkezi zenészként sem hagytam abba. Legkorábbi tudományos dolgozatom, amely bekerült a bibliográfiákba, húszéves koromban jelent meg a főiskola kiadásában, nevem alatt a „III. éves fuvola szakos hallg.” pontosítással. Bach egyik kiváltképpen elvont, ritkán megszólaló művéről, a *Musikalisches Opferről* szól. Nemrég újraolvastam. Kiderült: 1957-ben tudatlan voltam és tudálékosan írtam ugyan,

de gondolatmeneteim végeredményei nagyrészt ma is helytállóak, a tanulmány ma is haszonnal olvasható. Így nekem, ha megérem, 2007 nem annyira hetvenedik születésnapom okán lesz fontos esztendőm (napjainkban egyre többen érik meg a hetvenet, szélhámósok, ingyenélők, Amerikában még egy-egy jogerősen halálra ítélt gyilkos is!), mint azért, mert akkor lesz ötvenéves ez a publikáció, pályám nulladik kilométerköve. 1961 óta tartom magamat hivatásos zenei közírónak. Életem delelőjén a rádióknak és a televízióknak is sokat dolgoztam.

Mint zenetörténész autodidakta vagyok. Szigorúan megválogattam mestereimet, akik írásaiból tanultam. Néhányukkal meg is ismerkedtem, olykor levelet is váltottam velük, de olyan nem akadt közöttük, aki módszeresen tanított, irányított volna. Ezt a hátrányt csak részben tudtam ledolgozni. (Mindazonáltal nem irigylem azokat, akik felnőttkorukban is egy-egy zenetudományos iskola rabjai!) Szakírói habitusomnak egyik meghatározója az említett, mondhatni velem született írásvágy, az apámtól örökölt közírói véna. A másik: a zene iránti olthatatlan kíváncsiságom. Akármit muzsikáltam, mindig foglalkoztatott nemcsak a „mi van a kottában?“, hanem a „mi van a kotta mögött?“ is. Elsőszülöttem sem azért jött létre 1957-ben, mert valaki azt mondta volna: „László, foglalkozzék a *Musikalisches Opfer*rel, írjon róla egy húszoldalas tanulmányt!“, hanem azért, mert baráti körömmel addig-addig játszogattam a különös és nehezen megközelíthető művet, amíg vele kapcsolatban annyi tapasztalatot nem szereztem, hogy azt már nem tudtam magamnak megtartani. Harmadik ösztönzőm a tanítványok és a tananyag iránti ragaszkodás volt. Amikor középiskolás fokon tanítottam a kamarazenét, sok Mozartot játszottam. A gyermekeknek nem volt elég a heti egy óra, ezért Mozart-kört alapítottunk, amely vasárnaponként gyűlt össze, és amelynek keretében Mozart zongorás kamarazenéjét nemcsak játszottuk, hanem elemeztük is, versenyeket is rendeztünk belőle. A hetvenes években több Mozart-tanulmányom jelent meg, főleg Bukarestben, románul, egy-egy Budapesten és Salzburgban, németül is. Ezek a tanulmányok egytől egyig „a kör“ tapasztalataiból bontakoztak ki.

A Bartók-kutatás 1970-ben ejtett rabul. Egy irodalmi hetilap, az Utunk felkérésére beutaztam néhány Bartók látta várost az évfordulón közlendő „színes anyagokért“. Bukarest–Brassó–Sepsiszentgyörgy–Szatmár–Nagyvárad–Arad–Temesvár–Nagyszentmiklós – talán ez volt az útvonal. Azelőtt is írtam Bartókról, mint más egyetemes nagyságokról, arra azonban ezen a körúton döbbsentem rá, hogy az ő életében és művében a Csoda öltött testet: maga az egyetemes zenetörténet történt itt, a mi távoli vidékeinken. A hetvenes években még fagathattam személyeket, akik ismerték Bartókot, loholhattam feltáratlan Bartók-kézirat, Bartók-levelek nyomában – mindezt abban a boldog tudatban, hogy amivel foglalkozom, világraszólóan jelentős dolog. Idővel arra is rájöttem, hogy Bartók és műve számunkra, akiknek itt, a politikai Magyarország határain kívül kell élnünk és meghalunk, életrajzi-művészi önértékén túl is létünkbe vágóan fontos kincsünk, ama bizonyos „Bartók-modell“ okán. Ebből a felismerésből nemcsak nemzetiségpolitikai publicisztikák születtek, mint a *Bartók magyarsága és a mi magyarságunk* a nyolcvanas években vagy a *Pajzsunk is!* című beszéd, amelyet 1993-ban a nagyszentmiklósi Bartók-szobor felavatásakor mondtam el, előbb magyarul, majd románul, hanem az az elhatározás is, hogy

amit Bartókról tudok, a megfelelő formában és szóhasználatlaltal románul is megírom. Írásaim jegyzékében tizenhárom könyv címlapján olvasható Bartók neve – ezek egyéni írásgyűjtemények, illetve többszerzős tanulmánykötetek, melyeket én kezdeményeztem és szerkesztettem, továbbá levélkiadások, van közöttük kötetnyi nagytanulmány és évfordulós emlékkönyv is –, közülük hét magyar és hat román. Aligha tévedek, amikor úgy tartom, hogy Bartók (az ő számára is kimagaslóan jelentős!) román kapcsolatrendszerének én vagyok a legtájékozottabb ismerője.

Bach, Mozart és Bartók mellett természetesen más egyetemes nagyságokról is közöltem ezt-azt (például önálló kötetet Liszt 1846–47-es sorsfordító hangversenyútjának bánági, erdélyi, havasalföldi, moldvai és bukovinai szakaszáról), de kismesterekről is, akik csak honi viszonylatban jelentősek. (Annyit közöltem az Erdélyben letelepedett Beethoven-kortársról, Philipp Caudelláról, hogy egy rosszmájú barátom szerint felírhatnák a sírkövemre: „Itt nyugszik L. F., a Caudella-kutató”) Zenetörténész vagyok, de az elemző zenetudományt is művelem.

Amióta szabad Romániában szervezkedni és román állampolgároknak szakmai szervezetekbe belépniük (magyarán: a Ceaușescu-házaspár kivégzése óta), számos társaságba léptem be, és még több polgári szervezetet kezdeményeztem magam. Utóbbiak mintegy felerészt ma is megvannak. Bizonyos közegben már-már világhírű a Román Mozart-társaság, amelynek tíz, éventéki fesztiválját rendeztem meg, és amelynek 1990-ben bekövetkezett szívkoszorúér-balesetem óta csak tiszteletbeli elnöke vagyok.

Pályám első díját a Román Akadémiától kaptam, 1980-ban megjelent magyar (!) Bartók-könyvemért. Kitüntetéseim közül leginkább a Kriterion Koszorúnak örvendtem és az Osztrák Becsületkereszt ért a legváratlanabbul.

Mivel vegyes házasságot kötöttem – feleségem erdélyi szász, Ilse L. Herbert –, gyermekeink csupa bibliai, idegen nyelveken is csaknem ugyanúgy kiejtett keresztnevet viselnek: Éva, Péter, Márk. Unokáink: Dániel és Anna.

Rejtő Ildikó

tórvívó, szakedző (Budapest, 1937. május 11.)

Nagyszüleim Németországból települtek át a Szepességre a XVIII. században.

Apám Besztercebányán született, mivel apai nagyapám erdőmérnök volt, Kolozsvárra lett áthelyezve, és ott nőtt fel.

Nagyszüleim sírja még ma is megvan a Házsongárdi temetőben.

Nagyapám magyarosította a nevét Rennerről Rejtőre.

Édesapám Budapesten, a Műszaki Egyetemen gépészmérnöki diplomát szerzett, itt ismerte meg édesanyámat.

Szüleim első gyermekeként születtem meg 11 évi házasságuk után, másfél éven belül pontosan napra lett még két húgom, Emőke és Tünde. Akkoriban ritkaságszámba menő szép neveket kaptunk.

Két-három éves lehettem, amikor az utcán sétálva előreszaladtam egészen az autóra, kiabáltak utánam, de nem álltam meg, ezért kaptam egypár verést a fenekemre.

Szüleim gyanút fogtak, vittek a fülszetre, ahol nagyfokú halláskiesést állapítottak meg. Vittek logopédushoz, hogy megtanuljak szájról olvasni, és legalább az anyanyelvemen tudjanak velem szót érteni.

Nem jártam speciális iskolába, mindig az első padban ültem, minden segítséget megkapva tanáraimtól és osztálytársaimtól.

Emlékszem, serdülőkoromban meglátogattak minket egy távoli rokonunk, Lisa néni, aki jó szakember volt az asztrológiában, grafológiában,

értett a kézelemzéshez is. Közvetlenül a háború után olyan kilátástalannak tűnt minden, ezért anyám kíváncsi volt a gyerekei sorsára. Tenyerünket megnézve nálam hihetlent jósolt, szó szerint így mondta: „Ez a kislány be fogja járni

az egész világot.”

Szüleim mondták, hogy ez tévedés lehet, de Lisa néni váltig állította, hogy ez így lesz. Megnézte az írásomat is, valamit látott a kezemben, amivel nagyon ügyesen fogok bánni. Karmesteri pálca semmi esetre sem lehet egy hallássérült kislány kezében, valami más, de arra már nem tudott rájönni.

Hirtelen megnöve hátgerincferdülés alakult ki nálam, ezért gyógytornáztam.

Anyám a gerincferdülésem miatt sírva panaszkodott az általános iskolai testnevelő tanárnőmnek, név szerint dr. Kovácsné Nyári Magdának, aki az 1950-es években válogatott vívónő volt. Ő tanácsolta, hogy a vívás biztosan javítana a gerincferdülésemen. Mivel jobb irányba hajoltam, a bal kézzel való vívást ajánlotta, és, mit tesz Isten, balkezesnek születtem. Ez a korrigálás akképpen történik, hogy a vívóállásban a szabadon lévő kar a fej mellett kell hogy legyen, így megemelkedik a váll, és a fegyvert tartó kar a vállal együtt leereszkedik. Ezzel az ellentétes beállítással lehetett javítani a gerincferdülésemen. Az évek során meg is lett az eredménye, sikerült valamelyest „egyenesbe jönnöm”.

Visszatérve Nyári Magdához, ő egy másik iskolában éppen vívótanfolya-

mot vezetett, ahol megkezdhettem az első vívólépéseket.

A sors iróniája, hogy Nyári Magda a 16 év korkülönbség ellenére idővel jó barátnóm lett, és az 1958-as vb-n a magyarok közül mi ketten kerültünk be a döntőbe, ahol én harmadik lettem, ő ötödik.

Nem tűntem fel üstökösként, szép lassan fejlődtem, nagyon jó tempóerővel és gyorsasággal rendelkeztem, éreztem, hogy ezt, a vívást, nekem találták ki.

Nagynevű vívómesterek, mint Nagy Árpád, Gellért Alfréd és végül Hatz József („Szepi bácsi”) kezei közé kerültem.

Luxemburgban 1956-ban ifjúsági világbajnoki címet szerezve elindultam a világ körüli útra, amelyet 1999-ben szintén Luxemburgban veterán világbajnokként fejeztem be. Összesen huszonkettő vb-n, öt olimpián és számtalan nemzetközi versenyen vettem részt, nyolc világbajnoki és két olimpiai aranyérmét szerezve.

Meg kell említenem édesapámat is, aki szintén sokat segített nekem, a versenyeken jegyzetelt, időben szólt nekem, amikor fel kellett készülnöm a következő csörtére. Megvette az összes újságot, amelyben közölték az

eredményeimet, ezek a cikkek tíz albumot tesznek ki fényképekkel illusztrálva, nagy élvezettel és büszkeséggel készítette el őket.

A sportnak köszönhetem, hogy le tudtam küzdeni a kisebbségi érzésemet és egyenrangúvá váltam az egészséges sportolókkal.

Sikereimet teljesen egészséges sporttársaim között jelentős többleterőfeszítéssel értem el. Eredményeimért a CISS (Maryland, USA), a Siketek Nemzetközi Sportbizottsága, amely a NOB által is elismert szervezet, Az Évszázad Siket Sportolója (1924–2000) kitüntető címet és a vele járó gyönyörű serleget adományozta.

Ha újra megszületnék, ismét ezt a sorsot választanám, mert olyan emberek között éltem le az eddigi éveimet, akik a legnagyobb figyelmességgel, jóindulattal és szeretettel voltak irántam, segítve az élet nehézségeinek leküzdésében.

Nagyon örülök az életnek és elégedett vagyok, van egy jó férjem, lányom, és remélem, még megérem azt is, hogy unokáim legyenek.

Lászlóffy Aladár

költő, író (Torda, Románia, 1937. május 18.)

Testem a kor leltári tárgya. Későre jár: ez már a XX. század vége lesz, ilyenkor inkább olvasni szokás. Régi hamu a régi lapok között: már más esteken is jártam itt. Hiszen annyit utazom. Jártam a városokban, és jártam az életemben, jártam még egyszer, sokszor a gondolat lassan felépült papírelencéjében, ahol közlünk valaki most is épp dolgozik, lakozik, él, és álmomban időnként levelet ír az emberiségnek. Amit egykor tudtam már, gondoltam a világról – mint régi lacím vár valahol, várja ezeket a pillanatok, ahogy következnek. Különös az, hogy nemcsak engem, az egészet küldték valahová 1937 előtti valóságok és hangulatok. Persze, nekem most is, mindig az *akkor* van, hogy engedhetné ezt szívesen a *most*.

Igazi szülőföldünk egy kor. Esős májusi délután, nyitott ablakkal, s Vivaldi, mintha sosem múlna el az élet, miközben minden eleme kiált, hogy kötelező korokból való, különböző korokból, hogy egyiknek el kellett múlnia azért, hogy a másik sorra kerülhessen. És sírok az időben, örömből. És békében vagyok a nekem jutóval, itt veletek, akiktől tartanom kellett, mert életemben laktok, főleges szövetségem, mikor így is eléggé egyedül vagyok, egyedül a látható jelenben, mikor már különbséget teszünk a jelenek között is, a rokonság tisztai ízei érdekében. Ősök és utódok reggele ez az alkony. Elég okom volna az elégiára akkor is, ha én megmaradnék, csak a többiek múltak volna el. Mert hol vagyok én nektek, én, aki egyedül érzem *már* és *még* tragikus szerelmét, s itt nyom el éppen az álom, mint a megszületés! Testem a kor leltári tárgya. S bármelyik kort választottam volna búvóhelyül vagy leshelyül, egyforma veszélyben forogtunk volna végig. Vagy közben mégis sérthetetlen vagyok; vagy közben a világirodalom is felnő, ahogy a remény halmozódik, felnő a költő, beteljesedik sok-sok életkora, eljut az öregségig, még ha fiatalon is halt el? Vagy úgyszemint számít, csak elaludt a szomszéd versben, miután kedves fiatalember volt fiatal társaival, mogorva öregember lesz öreg kortársaihoz? Ezekből a bátrakból lesznek a gyávák, ezekből a tisztákból lesznek az árulók, vagy ezekből a megtört szemű öregekből lesznek ezek a szép szál legények? Lehet vigasz, hogy én már Goethében is elmúltam, s Dante bennem is fenyegetőzik, ezért mit számít tulajdonképpen, hogy mi történik velem. Ez a mai kaland, ez a mai veszély, ez a mai bánat csak valakinek szól. ÉN nem ÉN lehetek, ha ilyen személyes dolgokkal akarnak összefüggésbe hozni. Könyv, papír, ceruza világosságán valami van itt: ez a késői öröm, mely akár csak itthon ülve is a legszélsebbes kaland, folyton a nagy kockázat, ezért érezhetem bátran egyedül az egyedüllétet. Egész vagyok és egészséges. Engedjétek hozzám a betegségeket. Birkózzanak meg ők azzal, amit az idő nem bírt még elintézni bennem, lássunk egy pusztulást, ha lesz még ilyen, ha mégis nem ÉN vagyok valamiben

az erős, a legerősebb. Tíz fölösleges gond már behatolt a szerkezetbe, hallom, hogy szaporodnak, ez már a láz, a délután ötök érkező próbahalál. Valahol úgyis készen áll már minden szó, szöveg, muzsika, köszöntő és megemlékezés arra az alkalomra is. Látom én, felőletek nézve is látom a harcok mindenik végét, ezt a befejezést is: ez az *itt* nektek az az *ott* lesz, ahol mégis mi vagyunk. Engedjétek hozzám a helyzeteket. Van olyan évforduló is: nem dátum, hanem kor szerint aktuális. Érkezik csendes zongorahang, mint néhány sor valami múlt századi szerelmes levélből. Apollinaire sem öregúr már, most, hogy egyidősek lettünk. Épp utazom el Apollinaire mellett. Mert mint a városok, olyanok a halott költők is: valahol az út két oldalán terülnek el. Egy képlet Európából. Csak itt van ilyen, és máshol, ahol mély a múlt. Egy korból még a félálomban hallott érthetetlen szövegek, a rádiózás árnyéka is jellemző és maradandó üzenet. Ezt azok értik legjobban, akik az összes nyelvekben az összes madár- és leányneveket összeolvassák egyetlen szóhoz, akik először becézték Alaszkát, s nyugodtan bízták a legtürelmetlenebb tévedőkre a könyvvé szabadult energiákat. Hány világot értek azzal, hogy megértik? Hány életet érdemeltek volna ugyanazért? Már nincs olyan, ami nincs, már csak olyan van, ami van. Mindig is mondták ők, a halott költők, akik maguk mögött hagyták rég az értelem számára lehetséges jövőt is. Ó, ti kozmikus időhatározók! Piroslík már a fákon a levél – jegyzi meg Petőfi, nem mintha nem látná ezt akárki, hanem mert most Ő kiált, vagy sóhaj, vagy csak ír, s az írásnak szövege kell hogy legyen, mert más napok nem lettek számunkra itt élve a gondolat önkívületéig és vissza, csak tudunk valamit másról, hát ezekkel a napokkal kellett megpróbálni arról a tudásról beszélni. A nap körül nemcsak bolygók, de égitest-befejezettségű idők is keringenek. Minek hol a helye? Azt mondom: az alkalmi, idei virágsziromnak is a nyelv Mengyelejev-táblázatán, azt mondom s odaírom, és megtanuljátok. És belebeszélnek mások is a költeménybe. Egyetlen titka ez: az időrend. Lám, ha sorra jöttek, valamilyen sorrend szerint, külön-külön – megérthető lett, felfogható volt. A kezed ügyében álló örök telefonkagylóba mindig a kábel teljes hozamát önti a világ. A teljes eddigi szótár – erre csak a teljes szótárral felelhetek. A teljes szerelemmel, a lehető legtöbb nemű: kétnemű kommunikációban. Ezért a legnagyobb a költők szerelme, mert mögöttük állsz, mikor a költeményt olvasod, arccal a könyvlapnak, s elnézel a Júliák irányába. De hát állj csak oda a Júliák kórusa mögé, a papírvirágok girlandjai alá, a Csinszka-szakszervezet teadélutánján, és nézz át ide, nézz el a világirodalom vonulata felé: mogorva-kék távoli férfi hegylánc. Kíméletlenek ebben. Pedig fáj. Pedig én is oda vágyom, úgy vágyom vissza oda magunkba, hova sose ér el a közös halál. Annyit bántottak, ingereltek, ijesztettek, hogy mintha már sejtene: én nem is a saját sorsom menekítem, és rá akarnak venni, hogy hagyjam, ami pusztul, bennem, akárhol, nézzem, hogy pusztulunk, hiszen úgyis mindegy nekem, csak a helyzetem nehezítem. Mit törődöm én személy szerint azzal, hogy mennyivel enyhítette a tavasz a diktatúrákat! Károly, Ferenc, Henrik, Szulejmán. Nekem mindig csak csonka birodalmak jutottak, s teljes családdal lakni benne. Megint nem tudod, mi történik az országgal, csak élsz tovább, mintha az egyszer megért élet, az egyszer meggondolt gondolat soha többé már nem a te dolgod volna. Így marad el mögöttünk, de nem végérvényesen, az élet. Az élet pedig több, mint te, és kevesebb, mint az ország! Sötét tónusú

angol történetek a tengerifű-halászkokról. Napos Dél-Itália kosztümös áriákban, éhes és ingerült Afrika, Ázsia. Szőke jégmezők emberelőtről. És te megint nem! És én soha többet! A szerkezet működik. Most száll le, percről percre most leszáll az este, pillanatról pillanatra sötétebb lesz, sokkal gyorsabban múlnak a napok, mint az előző órákban, és aztán mintha csak újra megállna az idő: egy félóra múlva teljes sötét lesz sokáig. Akárcsak én, aki így gyorsulok fel a tennivalók előtt, és megállok hosszú gondolatlan életdarabokra, amikor csak vagyok, magam előtt is észrevétlen, még ez a szellem-szerkezet is észrevétlenül meghúzódhat egy emberben, miután, mindent nyugtalanítóan, rengett, robogott, rajzott alkonyatig, rengetett, remegtetett, ringatott mindent napkeltéig. Hasznos társaság voltam mégis magamnak. Megtanítottam olvasni, várni, kibírni, szeretni, elviselni, ragaszkodni, és idegen nyelvekből fordítani, belefeledkezve az anyanyelvbe. Mióta megvagyok! Ki tudja, ki mire milyen hatással van, ha így összekerültünk hosszabb időre! Ki tudja, ki milyen hatással lehet önmagára az alatt az elég hosszú, túl hosszú együttlét alatt, amíg élhet! Végül is ó, te legtiszteletreméltóbb összes ismerőseim között, te én magam, akiért a legkevesebbet tehettem mindennapos látszatok ellenére, akire a legkisebb tekintettel voltam végig, akit minden munkára fogtam, és fegyelmeztem a legláthatatlanabb, tehát legmegalázóbb parancsokkal, – hát foglalj helyet, szegény öreg, ki bennem laksz, és zajtiszta, szenvedélyszünetnyi percekben tanítani próbálsz, örömmre, őket, te, aki én; mostanában sokat hagylak egyedül, mint hosszasan beteg gyermeket, akit már megszoktak így, aki már megszokhatta, hogy elfoglalja magát játékszereivel. Borús tavaszi reggelen nézem, nézem, hosszan nézem ezeket az ismerős fényeket, és most: a mozdulattól látom a fehér mókusként lezuhanó, túlsúlyba gyúlt nyári havakat a felső világágról. Mi ez a látomás? Mi ez a kegyelem, hogy ahogy szeretném, valóban egyszerre látom mindezt, csak idő osztja; s én ismerem ezt az időt! Istenem, kezdjél megőrizni engem. Tudok, tudok, de viszem, viszem, viszem, a semmi felé. Kiáltok Bartók-nyelven, s helyi szél viszi, repíti előttem a világ fülét, és századvégre itt fekszenek előttünk ifjúságunk holtteste. Mit ér a költő, mikor körülötte annyi milliárd Galilei készül visszavonni a tanításait. Lelkem a kor lelteri tárgya.

Rauliff Medé

Józsa Bálint

szobrászművész (Debrecen, 1937. május 27.)

Szülei: Józsa György gépészmérnök, Herszényi Márta tanár. Mindketten erdélyi születésűek.

Felesége: Székely Éva tanár.

Gyermekei: Márton (1968), István (1980).

Tanulmányok:

1955 Művészeti Gimnázium, Budapest, festő szak. Magyar Iparművészeti Főiskola, Budapest, szobrászdiploma. Tanára Borsos Miklós volt.

1961-től szobrászművész és tanít a Magyar Iparművészeti Főiskolán. 1963-tól tanársegéd, adjunktus, 1981-től egyetemi docens, 1992-től egyetemi tanár, a plasztikai osztály vezetője. 1997-től plasztikaműterem-vezető.

2004-ben ment nyugdíjba.

A negyven év oktató munkája során és a szakmai tevékenységében is a hazai vizuális kultúra elterjesztése, fejlesztése volt a célja.

Munkáiban a kifejező újkonstruktív irányzat követhető nyomon.

Az Iparművészeti Egyetemen hatékony formatani programot és oktatási módszert alakított ki, és elfogadott rendes tantárggyá tette a rajz és mintázás mellett az úgynevezett formatan tárgyat.

1968 óta nyaranta Szigligeten él és alkot.

Jelentősebb köztéri alkotásai:

1974 Szeged, a Biológiai Kutató Intézet előtt a Gömb térplasztika (rozsdamentes acél, 300 cm)

1980 Balatonfüredi Szív-kórház, Háromkaréjos plasztika (rozsdamentes acél, 180 cm)

1985 Budapest, a Karolina úti Haematológiai Intézet előtt a Lükttetés térplasztika – nyilvános szoborpályázat elnyerése (rozsdamentes acél, 700 cm)

1989 Szeged, az Új Klinika központi aulájában Mobil plasztika (rozsdamentes acél, 2200 cm)

1990 Budapest, a Kunigunda utcai új tv-stúdió előtt a Vízjáték (rozsdamentes acél, 600×300×240 cm)

2000 Székesfehérvár központjában a Millenniumi emlékjel – nyilvános szoborpályázat elnyerése (rozsdamentes acél, gránit, 300×300×240 cm)

2002 Paks: Dinamika szökőkút-plasztika (rozsdamentes acél, 270×270×270 cm)

Díjak:

1968 Balaton Nyári tárlat szobrászdíja

1975 Képző és Iparművészeti Lektorátus Nívódíja

1987 Munkácsy-díj

1991 Koblenz, Handwerkskammer Fém és fény című kiállítás különdíja

1999 Apáczai Csere János-díj (tanári tevékenység elismerése)

Németh János

vendéglátó (Iharos, 1937. május 27.)

Anyám, Káldi Julianna, a Káldi-féle bibliafordító családjából származtatja magát. A Káldi-féle biblia meghatározó volt családunk számára, nagybátyám is kántortanító volt. Nem úgy édesapám, aki erősen vitatta a katolikus tanok egy részét, melyek nagy hatással voltak rám, a környezetemre, aminek későbbi hatásaként elhatároztam, hogy vallást változtatok. Tetszettek azok a vallások, melyek egy Istent hirdettek (például: zsidó, iszlám), közülük az iszlámot választottam.

A későbbiek során tagja voltam a Magyar Iszlám Szövetség megalakítói szűk körének, akik a magyar államban újfent bejegyeztették vallásunkat. Dr. Mihálfi Balázs révén sejtet is választottunk, aki többször is lefordította magyarra a Koránt. Segítségemre volt az osztrák nagykövetségen, hogy vízumot kapjak mekkai zarándokutamra. Nem kis kockázatok árán Germanusz Gyula után a szocialista rendszerből (1989. december 28-án) lehetőségem nyílt megtennem a mekkai zarándokutat. Édesapám származását horvát nemzetiségére vezette vissza (nagyapámat és apám testvéreit Pozsegovicsnak hívták). Baté községből jártam a Kaposvári Élelmiszeripari Technikumba, majd az Eötvös Loránd Tudományegyetem jogtudományi karára.

Kevés munkahelyem közül kiemelném a fonyódit, a fonyódi Bambi- és ásványvízüzem, melynek vezetője voltam. A fonyódi ásványvíz gyártását és országos értékesítését üzemvezető koromban vezettem be. Nem bánom a rám ragasztott jelzót („Bambi- király”), mert tán nem is volt rossz ital, vagy az ifjúságunk tette széppé ezeket az emlékeket.

Itt kellene megemlíteni, hogy verselésre is adtam a fejemet. Politikai verseim mellett köszönöm az én Istenemnek, hogy egy kis ifjúságot és humort meghagyott számomra idősebb koromra is. Ebből adódóan átírtam a Toldit, *Új pajzán Toldi* címen, eléggé bizarr szóhasználat, melyet csak a keményebb humorra edzettek vettek igazán „komolyra”. Lőwy Árpád-díjat kaptam érte, a merészebbek a rádióban és a tévében is idézgetnek belőle. A másik kiadott könyvem már sokkal merészebb: a halállal kapcsolatos találkozást próbálja ecsetelni, igen pajzán módon, sírfeliratokon keresztül. A vélemények a könyvről igencsak megosztottak, címe: „Itt ülök a halál...” (1142 sírfelirat).

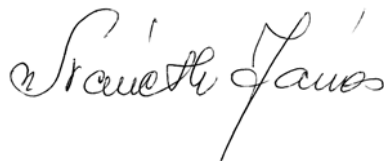
Életem egy fontos, kiemelkedő része 1956, melyet egyáltalán nem úgy életem át, mint ahogy azt mostanában a legtöbb könyvben leírják.

Mivel a Móricz Zsigmond körtéren laktam a barátommal, V. K.-vel, aki a műszaki egyetemre járt, így a kivett közös szobánk találkozóhelye lett a másként gondolkodó ifjúságnak. Összejöreteleket, vitaesteket tartottunk, néha alig férünk be a szobába. A téma állandóan a megszállók és magyar pribékeik voltak. Itt elemeztük ki, hogy egy néma tüntetés milyen hatást váltana ki, valamint milyen hatással lenne ránk nézve. És merne-e valaki hozzánk csatlakozni. De mi-

kor az aulából kiléptünk, már valaki bekiabálta, „Ruszkik, haza!”; mire a Blaha Lujza térre értünk, már a tömeg az összes ötágú csillagot leverte, és indultunk a Hősök terére. A későbbiek során úgy alakultak a dolgok, hogy a körtér védelmét a 16. sz. alatti lakhelyemből voltam kénytelen irányítani. Itt kell megjegyezni, hogy Nagy Imrét mi nem pozitív hősként értékeltük, mert véleményünk szerint az ő bizonytalankodása, habozása nagyban befolyásolta a külföld véleményét és a forradalom bukását. Mikor megjelentek a szovjet tankok, és a mi karabélyainkkal semmire sem mentünk, vártuk az amerikaiak lépését napról napra, óráról órára. Édesapám a taszári reptérről repülőgéppel élelmiszert (Batén és környékén adták össze) hozott a felkelőknek, valamint zsákokba rejtett pisztolyokat és katonapuskákat. Mikor apám látta, hogy teljesen reménytelen a harc, repülővel Taszárra vitt. Évtizedekig Budapesten kerestek, közben mi Batéban bujkáltunk, nyíltan, úgy, hogy mindenki tudta, hogy mit tettünk a forradalomban, de egyetlen feljelentés sem érkezett ellenünk, ami a halálunkat jelentette volna. Édesapám olyan alázattal beszélt a falu népéről, hogy én még most is meghatódom tőle („Ezek hős népek”), amihez én mindig igyekeztem csatlakozni. Ezen a fórumon is kijelentem, hogy a batéiak hősök, akiknek az életünket köszönhetjük. Köszönöm! Köszönöm! Köszönöm!

Életem egy másik állomása, hogy 25 évvel ezelőtt, a szocialista rendszerben egy százötven éves kovácsműhelyből Szentendrén kialakítottunk egy vendéglőt, melyet a rég múlt idők használati tárgyaival rendeztük be: kovácsszerszámok, bilincsek, kínzóeszközök, elfelejtett hangszerek és zenegépek, wurlitzer, fonográf, len- és kenderfeldolgozó eszközök, lovagi páncélok, kolompok, erdélyi ikonok és még hosszú ideig sorolhatnám. Állandó néprajzi tárlatot létesítettünk. Az eredeti régiségek hatására három filmet forgattak itt, nagyon felkapott helye lett az országos és világhírességeknek. Olyan barátokra tettünk szert, amilyeneket másképp talán nem is lehetne elképzelni: Mikisz Teodorakis, Marcello Mastroianni, Anita Ekberg... Több világbajnok itt tartotta győzelmi rendezvényét. Államfők, miniszterek, nagykövetek, papi méltóságok, továbbá zeneszerzők, írók, politikusok, és még hosszan sorolhatnám. (Négykötetes vendéglőnyünk elolvasása kárpótol azért a sok munkáért, mit 25 év alatt munkával eltöltöttünk.) Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság elnöke éttermünkben tartotta 75. születésnapját. 1999-ben adtuk ki a *Gourmet Guide, Vendéglátási elit Magyarországon* című könyvünket, melyben a legjobb magyar cukrászdákat, vendéglőket, éttermeket, borászatokat és termékeiket ismertetjük öt nyelven.

1959-ben nősültem meg, feleségem nemesi családból származik (aminek ez idáig többnyire csak hátrányát éreztük). Nejem: Besztercsényi Noémi, anyja neve Mesterházy Mesterházy Antónia. Egy fiunk született: Norbert, négy unokám van: Mónika (jogi egyetem), Norbert, Nóra (általános iskola), Noel (óvoda).

Kozma Vera

textiltervező (Antwerpen, Belgium, 1937. június 1.)

Ötéves koromig nagyon meg voltam elégedve a világgal. Mesélték, minden szembejövőre rámosolyogtam. Ennek helyszíne Belgium volt, Antwerpenben születtem 1937-ben. Apám a Bell Telefon cégnél fejlesztőmérnök volt, anyám fényképésznő. Otthon is franciául beszélünk. Hogy apám magyar, sőt magyar zsidó, arról semmit sem tudtam. (Anyám osztrák zsidó volt.)

Amikor 1940-ben a németek elfoglalták Belgiumot, az életünk egy darabig változatlan maradt, hiszen ebben az országban a vallást nem regisztrálták, az magánügy volt. A Gestapónak két évébe került, mire összeállították a zsidólistákat és megkezdték a deportálásokat. Amikor anyám szüleit a

holmijukkal együtt feltuszkolták egy teherautóra, mindenki azt hitte, hogy ez vidékre való kitelepítést jelent. Az, hogy öregeket megsemmisítő táborokba vigyenek, arra akkor még senki nem gondolt. Charlotte nagymamám cukorbeteg volt, Poldi nagyapa a veséjével bajlódott, ezért nehéz lett volna bujkálniuk.

Amikor apám elvesztette az állását, és a személyi igazolványának mind a négy oldalára rábélyegezték a nagy J betűt (Jude), a szüleim a megkeresztelkedés mellett döntöttek. Új iratokat kaptunk, vidéken egy padláson húztuk meg magunkat, majd 1942 novemberében Budapestre utaztunk, pontosabban Újpestre, ahol apám családja élt. Apám csodálatosan kiismerte magát a legbonyolultabb áramkörök között, de hogy mikor milyen útirányt választott, melyik vonatra szállt fel, az valahogy nem vallott nagy tájékozottságra.

Mire hétéves lettem, a családomból csak anyám fotói maradtak meg. Mindenkit deportáltak, összesen 14 közeli rokonomat, egyedül apám élte túl, pedig a halálhírével érkeztek meg a vele egy táborban lévőik. Már felszabadultak, amikor ő is elkapta a tífuszt. Bevitték egy Lambachban működő katonai kórházba. Napokig volt eszméletlen, de a penicillin megmentette. Az amerikai hadsereg már akkor ismerte ezt a gyógyszert. Csak 1945 augusztusában ért haza Budapestre.

A nővéremnek és nekem idegenek adtak heteken keresztül vízben főtt sárgaborsót egy kelenföldi pincében. A töltés túloldalán az oroszok, nálunk a németek. Amikor már nem lehetett a közeli nyomókúthoz vízért menni, mert mindenkire lőttek, a lakók kutat ástak a pincében, de ott keserű gyógyvíz gyűlt össze. Néhány nap múlva leesett a hó, az oroszok fehér lepedőkbe burkolva vonultak be. A felettünk lévő három emeletet szétlőtték, de nem omlott ránk, életben maradtunk. Még egy ideig a pincében éltünk. Az oroszok a töltés mentén villanyoszlopnak való fákat hántoltak. Mi, gyerekek összeszedtük a forgácsot tüzelőnek, és közben kenyeret koldultunk a katonáktól.

A Sváb-hegyen, a Diana úti iskolában voltam 1945 nyarán, árvaházat rendeztek itt be. Piros pöttyös egyenruhában kirándultunk a Normafához. Itt találkoztam ismét apámmal. Azt hittem, nemsokára anyám is megérkezik. Vele rendszeresen álmodtam, és álmomban franciául beszéltem vele.

A következő években lelkes úttörő voltam. Apám újra megnősült, a Standard gyár műszaki igazgatója lett, 1948-ban Kossuth-díjjal tüntették ki a magyar telefonközpontok újjáépítéséért. Ezzel sehogy sem volt összhangban, hogy egy évvel később lecsukták, szabotálással vádolták, és 15 év fegyházra ítélték. Megismerkedtem a házkutatás, leltározás és vagyonekbevitel élményével. Levelezni, látogatni, csomagot küldeni csak 1953-tól, Sztálin halála után lehetett. 1954-ben szabadult. Egyszer én is meglátogathattam, a sűrű rács, a távtartó korlát mindkét oldalon pontosan olyan volt, mint Mészáros Márta Napló gyermekeimnek című filmjében.

A textiltechnikumba jelentkeztem, hogy minél előbb keresőképes foglalkozásom legyen. Amikor apám hazajött, ismét gondolhattam továbbtanulásra. Az Iparművészeti Főiskola textil szakára jelentkeztem, 1960-ban diplomáztam.

A barátaim, iskolatársaim közül nagyon sokan elhagyták az országot 1956-ban. Minden okom megvolt rá, hogy velük tartsak, kivéve egyet: nem akartam kockáztatni, hogy apámat ismét lecsukják. Ez akkor reális veszély volt. Ő pedig öregnek tartotta magát az újrakezdéshez.

Diploma után különböző gyárakban dolgoztam tervezőként, később tervezőintézetekben (Kötszövőipari Mintázó Üzem, Magyar Divat Intézet, OKISZ-labor), végül 1974-től „szabadúszó” lettem, saját műhelyemben készítettem egyedi darabokat és kis szériákat.

Különböző kiállítócsoporthoz lettem a tagja: 1968-ban alakult a Prizma 13, 1991-től működött a Modern Etnika ruhacsoport, 1997-től a Domb kézműves baráti társaság. Mindegyik csoporttal számos hazai és külföldi kiállításon vettem részt. Egyik sem volt üzleti vállalkozás, közös művészi szemléletre, baráti kapcsolatokra épült szerveződések voltak, gyakran különböző szakmák között. A politikai megosztottság ezeket a csoportokat is érintette, de a közös művészi feladatok, az egymás iránti barátság és megbecsülés többnyire felülírta, lényegtelenné tette az eltérő nézeteket.

Most nyugdíjas éveimet élem. Írtam egy könyvet *A kézikötés története* címen. Három évig dolgoztam rajta, közben megtanultam a számítógépen szöveget szerkeszteni (2004-ben jelent meg). Az e-maillal, a mobil-telefonnal is megbarátkoztam, de például a telefonregiszterről visszatértem a noteszre, és a digitális fényképezőgéppel sem kötöttem még barátságot. Sajnálom, hogy a hagyományos levelezés kimegy a divatból. Az e-mail gyorsabb, de személytelenebb. Gondolom, kézzel írni, kézírást olvasni nemsokára egy kutatószakma lesz, mint napjainkban az, ha valaki ógörög szövegeket is tud olvasni.

Néhány éve képeket készítek, montázsokat, melyekben felhasználok a régi családi fotóimat és újakat is, úti képeket. Rajzzal, textilekkel kombinálom őket. Újabban olajjal festek vászonra. Zenét hallgatni, beszélgetni, festeni számomra a legfőbb élvezetek.

A fiam külföldön él a családjával együtt, az unokáimat is ritkán látom. Még tudnak magyarul, de én már nem bírok megtanulni angolul.

A férjem szemléletéhez a buddhista elvek állnak a legközelebb, öregségemre én is közelítek ehhez. Megpróbálok mindennap örülni annak, hogy tudok mozogni, hallok és látok, amiben persze benne van az a félelem is, hogy ez nem lesz mindig így.

Kozma Vera

Ütő Endre

operaénekes (Budapest, 1937. június 2.)

„Mindenik gyökér a Föld szívéből húzva, visszatér...”

Szüleim háromszéki székelyek. Apai nagyapám unitárius esperes, apám jogászember, bíró, aki az ötvenes évek gyilkos légkörében, egzisztenciavesztése árán is igaz ember tudott maradni. Anyai felmenőim református székelyek, ügyes kezű, tehetséges mesteremberek. Anyai nagyapám világot járt műbútorasztalosként intarziát oktatót erre szakosodott iskolákban a harmincas években. Az első bécsi döntés után kerültek Magyarországra, menekülve a borús erdélyi jövő elől. Így születtem én meg itt, Budapesten, és nevelkedtem Kőbányán, erős unitárius és demokrata-plebejus szellemben. A vallásom büszkévé, gondolkodásomat illetően pedig bátorrá tett. „Isten benned van”, hallom ma is. Hiszek tehát az emberben, de nem hiszek minden embernek.

A flaszterkoptató, kőbányai vagányként megélt gyermek- és ifjúévek a plebejusszellemet, a sportszerűséget mélyítették el bennem. A Szent László Gimnázium nagyszerű tanárai és az otthonról hozott szellemi batyu az átlagosnál nagyobb tisztánlátást és szel-

lemi szabadságot nyújtottak. Sport- vagy színészi karriert terveztem, ebből a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola ének tanszaka valósult meg, Palló Imre kiváló művész jó fülének köszönhetően. 1963-tól 1996-ig voltam az Operaház magánénekes. Zenei karrierem sokszínű, sikerekkel és kudarcokkal szegélyezett. Elénekelhettem az operai repertoár legszebb basszus szerepeit: Timur (*Turandot*), Colline (*Bohémélet*), Mephisto (*Faust*), Gremin (*Anyegin*), Kékszakállú (Bartók), Sparafucile (*Rigoletto*), Arkel király (*Peléas és Mélisande*), Ramfis (*Aida*), Sarastro (*Varázsfuvola*) stb. Kb. ötven szerepformálás. Aztán következett a neheze: öt és fél év az Opera főigazgatói székében. Innen mentem (?) – küldtek (!) – nyugdíjba 58 évesen. Belekeveredtem a politikába is, mint hal a hálóba. Szerencsére nem lettem „partra vetett”, idejében kibújtam a hínárból, bár nem úsztam meg sérülések nélkül. Az én egzisztenciám ugyanis soha nem fonódott össze a politikával. Belső nyugalمامat tökéletesen biztosította a belém nevelt és felismert tény, hogy a politikai hatalomnál mindig nagyobb a szellem, a kultúra, a művészet hatalma. A politika és a költségvetés szűk látókörű döntőnökei csak látszólag lehetnek győztesek. Nem fogják fel ugyanis, hogy egy nemzet kulturális elszegényítése milyen veszedelmesen kártékony lehet. Nem látják be, hogy a kultúrnemzeti lét mennyivel magasabb minőségű, mint a politikai.

Csillagjegyem szerint Iker vagyok, a kínai zodiákus szerint Bivaly. Az első a művészet *levegő*(jegyű)-lebegő ihletettsége, a másik az erős

MEPHISTO (FAUST)
GOUNOD OPERÁJA

föld(jegyű)-vonzatú munka és alkotás jelképe. A lovasberényi évekkel (Budapestnek végleg búcsút intve) az utóbbinak jött el az ideje. Mindig érdekelt a néprajz, az organikus kultúra. Szeretem a földet, a növényeket, állatokat, s ma már elképzelni se tudnám léteimet a berényi kétszáz éves parasztházam, gyümölcsfáim, szőlőültetvényem nélkül. A sokak által még ma is földtúrónak csúfolt paraszti közösség, a kétkezi munka, az egyéni gazda önállóságának hagyományát sugárzó ősi ház felszabadította bennem a szunnyadó reneszánsz képességeket. Anyai őseim „génhíradóként” testesültek meg a kezem alól kikerülő faragványokban, szobrokban, kis-

plasztikákban, hommage-tablókban, szárnyas oltárokban stb. Hatvannyolc magyar népballadát faragtam vagy mintáztam meg, saját faragott kapumat csukom be, az általam faragott bútorokra ültetem le barátaimat. Ihletőim a magyar mese- és mondavilág, a Biblia Újtestamentuma, történelmi és irodalmi nagyjaink, a magyar mitológia, de a groteszk sem áll távol tőlem. Nem hivatásos képzőművészként több mint két tucat kiállításon vagyok túl. A LENKE galéria – amely múzsám és feleségem, alkotótársam nevét viseli – rendszeresen fogad látogatócsoportokat, szépszámú honi és külföldi érdeklődőt.

A közéleti passzivitás 2006-ban már nemcsak remetegondolat. Az én hazámban a politikai abszurd kiteljesedni látszik. Elérte már azt a pontot, hogy közéleti szerepet vállalni nem érdemes, mert mindenkit bemocskol az a tömény tisztátalanság, amely mára már mindent ellepett. Hetvenévesen pedig már jobb földközelen maradni és kívülről szemlélni a dolgokat. Várni, hátha A Kárpát-medencébe is betör egyszer valami egészséges lélekkönynyító-tisztító szél. Egy szellő, amelynek nemzeti demokrata, európai keresztény és plebejus fuvallata is van. Jó lenne, ha megérhetném!

Maurer Dóra

képgrafikus (Budapest, 1937. június 11.)

Fábián Évi felvétele

Az 1960-as évek elején „pszichorealisztikus” rézkarcokkal kezdtem pályafutásomat, de a nyomtatott képgrafikai tevékenység töltése az évtized végére átalakult a tágabb értelemben vett nyomhagyás funkcionalitásának, majd a mozgás, azon belül az *eltolódás* általános fogalomkörének vizsgálatává. A nyomhagyás különböző formáiból következett, hogy a képi médiumok más ágait is használatba vegyem. Amennyire kellett, megtanultam fényképezni, az 1990-es évek

közepéig experimentális filmeket készítettem (remélem, lesz még rá alkalmam), és 1970 körül kialakítottam egy máig működő, formailag és tartalmilag időről időre megújulni képes festészeti programot. E médiumok nem egymástól független területek a munkámban, hanem áthatják egymást és áthatja őket a megismerésre törekvés és az analitikus gondolkodás. Az 1970-es évek eleje óta szakmai életem szerves részét képezi kiállítások rendezése, írások publikálása és 1975 óta a művészeti oktatás, előbb szakkörökben, 1987–91 között az Iparművészeti, 1990-től a Képzőművészeti Egyetemen. A fiatalokkal való foglalkozás hatására pozitív változásokon mentem át.

A hetvenedik év elérését csodálkozva konstataálom, nem összegzek, nem jubilálok, nem szándékom ünneppel lefékezni a dolgok folyamatát. 1984-ben, az Ernst Múzeumban rendezett zsúfolt kiállításommal letudtam a retrospekciót, mert akkor a továbblépéshez szükségem volt rá. Azóta jobbára az előttem sejtett dolgok érdekelnek, miközben érzékelem, hogy ami kialakult a munkámban, folyamatosan jelen van. Mindez kívülről nézve szerteágazónak tűnhet, számomra viszont nyilvánvaló, hogy egyetlen nagy kört járok be, mindig kicsit máshogy. Pszichikai, szociográfiai megközelítéssel ki lehetne következtetni ennek a néhány vonatkozásnak, az „anyagomnak” az eredetét és az okát, de azt hiszem, végül is életkedven, megismerési étvágyon, bátorságon, biológiai és erkölcsi töltésen múlik minden.

Maurer

Kelemen Elemér

pedagógus (Eger, 1937. június 13.)

Túl az emberélet útjának felén mind gyakrabban érezni késztetést a számvetésre. Így, a hetvenedik születésnap előtt pedig – férfi őseim életkorára is gondolva – ez már szinte kötelesség.

A felkérésre válaszol – a talentumokról szóló bibliai példázatra utalva – két alapkérdésre próbálok feleletet találni: mit kaptam útravalóul – és mit tudtam visszaadni belőle?

Ami a gyökereket illeti, előkelő családból származom. Egri és felvidéki (Selmecbánya környéki) őseim vincellérek, bányászok, asztalosok, nyomdászok és boltosok – törékeny, korán haló férfiak és szívós asszonyok – voltak. Mélyről kapaszkodtak – és toltak felfelé engem, az első generációs értelmiségit a családból. Egyébként volt közöttük mindenféle náció: magyar és török eredet, tót és sváb vonal; a „nagy tekenő” egy kelet-közép-európaít (= embert és magyart) kovászolt belőlem. Nagycsaládban nőtem fel, három fiútestvéremmel együtt, szorgalmas, családszerető, gyermekeikért élő szülők elsősülöttjeként. Ez kötelességeimet és lehetőségeimet is meghatározta. Nyolcéves koromtól minden nyáron kenyérkereső munkát végeztem, de élnem kellett képességeimmel és igazodnom kellett a családi elvárásokhoz. (Nagyapám és édesapám teljesületlen ifjúkori vágya a tanári pálya volt.)

Családom ezért – immár csaknem ötven éve gyakroló családfőként

mondhatom – a legszen-
tebb dolog számomra. Feleségem kollégám is (szoktam volt mondani: legközelebbi munkatársam), aki nemcsak az otthon biztonságát adta számomra mozgalmas életünk során, hanem – született tanítóként – a kontrollt is jelentő szakmai háttérrel. Hogy milyen apa voltam? Fel-
nőtt fiaim életpályája és a családi összetartozás

azt igazolja, hogy sikerült továbbadni az örökséget.

Szerencsésnek mondhatom magam azért is, mert nekem több hazát adott a végzet. Az igazi, az őshaza a mostoha szülőföld, Eger. Négyéves korom óta az elveszített éden nosztalgijával gondolok vissza rá. Aztán a Dunántúl, Tolna és Somogy kisvárosai: messze ringó – és micsoda élményekben, barátokban, kalandos játékokban gazdag! – gyermekkorom, majd pályakezdésem és felelős (magamért és másokért is felelős) felnőtté érésem világa. És Budapest – először 1955 és 1959 között –, ahol eszmélkedtem, és ahol a történelemmel és Istennel perlekedve kerestem és – úgy hiszem – megtaláltam magam. Majd – több mint húsz éve már – újra Budapest: a pálya megannyi buktatót is rejtő, újabb állomásai. Ha kitekintek lakásom ablakán, nyugtat a Duna és a budai hegyek látványa, de egyre gyakrabban menekülök is a szennyezett környezet (nemcsak a kutyaürülék és a szmog) fővárosából a Balaton mellé, vidéki – somogyi!

– „birtokunkra”, és nem tudok betelni a kerttel, az újjászülető tóval és a túlpárt panorámájával.

És az iskolák... Első tanítóm: nagyapám, aki nemcsak a betűvetésre tanított ötéves koromban, de belém oltotta ifjúkori lelkesedése baloldali (= felvilágosult, humanista, demokratikus) világszemléletét. Az elemi, majd az általános iskola, később a falusi kisgimnázium tanítói és tanárai, akik – példájukkal – élethivatássá formálták bennem a családi készletet. A „rendes” egyetemi évek – tanárain és barátaim hosszan sorolható lajstromával (és a „Kolhoz-kör” vitáival, a Rajk-temetést követő városi sétával és József Attila versével az Andrassy úton – Levegőt! –, a 23-i folytatással, majd a keserű kijózanodással). És a „rendetlenek”: az egymást követő munkahelyek és a munkahelyeken kívüli szakmai közösségek, szinte mindenütt kitűnő munkatársakkal, igazi csapatokkal. Mindezek megerősítették bennem rendhagyó pedagógushivatásomat. Így lettem botcsinálta – és amatőr – közoktatás-politikus és – ezt tartom fontosabbnak – a neveléstörténet tanára és a magyar iskola múltjának, jelenének szenvedélyes kutatója.

A kínai bölcsesség szerint az elültetett fa, a megírt könyv és a nemzett fiak igazolják az emberi létet. Jelenem – önmagamnak mindenekelőtt –, hogy mindháromat teljesítettem. Ültettem fát – „igazit” is (az öreg barack a ligeti kertben már elmúlt harmincéves), jelképeset is (egyike-másika talán termőre fordul). Írtam könyv(ek)et és temérdek más – hasznos vagy haszontalan – opust; a történeti munkák, remélem, hozzájárulnak a múlt – az ezeréves magyarországi iskola – leletmentéséhez. Fiaim pedig az unokákban folytatódnak, akiknek fejlődését,

eszmélkedését csodálattal vegyes kíváncsisággal figyelem. Talán ők – és tanítványaim – igazolják majd a leghihetősebben, hogy értelmes, emberhez méltó volt ez a hét évtized.

Függelék

1937. június 13-án születtem Egerben. Magyar-történelem szakos középiskolai tanári okleveletem az ELTE Bölcsészkarán szereztem (1959). Tanítottam Dombóváron és Kaposváron, ahol később – 1969 és 1983 között – a Somogy megyei Pedagógiai Intézetet vezettem. 1983-tól Budapesten élek. Voltam minisztériumi főosztályvezető, fél évig közoktatási miniszterhelyettes, az OPKM főigazgatója, majd tudományos főmunkatársa és a Budai Képző (2000-től az ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kara) tanára, főigazgatója. 2006-tól nyugdíjas vagyok. A történettudomány kandidátusaként főleg a 19–20. századi magyar oktatáspolitikai történetével foglalkozom. Számos szakmai és közéleti tisztségem közül az Országos Köznevelési Tanács tagságát (1996-tól), az MTA pedagógiai bizottsági tagságát (1996-tól) és a Neveléstörténeti Bizottságban tizenkét éven át (1991–2002) betöltött elnöki – 2002 óta tiszteletbeli elnöki – tisztségét említhetem. Legnagyobb elismeréseim: az Apáczai Csere János-díj (1979), a Trefort Ágoston-díj (1998) és az ELTE Eötvös-gyűrűje (2005). 1959-ben nősültem, feleségem Peres Sarolta; fiaim: Elemér (1960) és Péter (1971).

Kelemen Elemer

Baracs Dénes

újságíró (Budapest, 1937. június 14.)

Gondolom, az összeállítás szereplői közül nem én vagyok az egyedüli, aki képtelenségnek érzi, hogy már a hetvenediknél tart. Pedig oly közelinek tűnik még az a nap, amikor – hétéves voltam – becsöngetett házunk kapuján az apám.

Szüleim magántisztviselőként ismerkedtek össze, és hároméves koromban már elváltak. Apám azonban 1944. október 15-én megjelent pesti, már csillagos házunknál, és anyámnak elmondta: nála és második feleségénél nagyobb biztonságban lehet a gyerek az elkövetkező nehéz időkben, mivel ők ekkor már hamis iratokkal éltek és illegális kapcsolataik voltak. Anyám nem habozott: átlátta, hogy igaza van. Bölcs és szerencsés döntésnek bizonyult (a túléléshez az utóbbi is nélkülözhetetlen volt).

Így ő is meg tudott szökni az Auschwitz felé tartó menetből (egy hétéves kislíával ez nehezen ment volna), és Budapest ostroma után boldogan ölelhetett ismét magához.

Ezután néhány kolozsvári év következett, ahol anyám az Igazság című lap szerkesztőségében dolgozott és idegen nyelvű rádióadásokat gyorsírással lejegyezve egymaga állította össze a külföldi híreket. A lapnál a gyerekmellékletben közreműködve kaptam kedvet későbbi szakmámhoz. A hírekkel való kapcsolatomban akkor kezdődött és azóta is tart, csakhogy mindmáig népes csapatban végzem azt, amit anyám hajdan egyedül. Néhány további budapesti, majd bukaresti iskolai év után az Eötvös Loránd Tudományegyetem szerencsémre éppen akkor indított újságíró szakot, amikor különböző tanügyi reformok eredményeként Bukarestben már 1953-ban leérettségizhettem az ottani magyar líceumban.

Szaktervezésem Bálint Györgyről írtam, ő fogalmazta meg – Goethe Faustjának toronyőre után szabadon – a hivatás credóját a maga drámai korában: „arra született, hogy lásson, arra rendeltetett, hogy nézzen, hűséget esküdött a toronynak”. Erre sokszor kellett gondolnom, különböző „tornyaimban”, tudósítói „órhelyeimen”.

A szolnoki megyei laptól ugyanis, ahová az egyetem elvégzése után kerültem 1958-ban, az MTI hívott el 1960-ban, és a hírügynökségnél meg is találtam a helyemet és a pályámat. A budapesti szerkesztőségi évek és különböző munkakörök között Peking, Párizs, Brüsszel, Bukarest volt tudósítói kiküldetéseim színhelye. Feleségem, Klára, aki külkereskedő volt, Pekingben csatlakozott hozzám, és azóta is velem tart, Judit lányom is ott született, hogy aztán Brüsszelben találja meg élete párját és hivatását.

A tudósítói pályának, mondhatnám, ilyen következményei is vannak – de páratlan ajándékai is. Eredetileg Rómába készültem, de abból csak egy néhány hónapos ösztöndíj és egy riportkönyv lett jóval később, Pekingbe viszont a magam számára is váratlanul kerültem 1969-ben, a kínai „kulturális forradalom” idején.

Pekingből akkor tíz-egynéhány újságíró tudósított csupán: zűrzavaros helyzet és rendkívüli felelősség volt ez a „toronyőrnek”. Kína akkor olyan távolinak és rejtélyesnek tűnt, mint a Hold, ahová abban az évben szálltak le az amerikaiak. Ők is használták ezt a hasonlatot, amikor Nixon elnök 1972-ben – világpolitikai földrengést okozva – Pekingbe látogatott. Ott lehettem, megörökíthettem az érkezés pillanatát, amelyet a világ egyenes közvetítésben láthatott – de amelyről az akkori kínai média csak pár soros közleményben számolt be.

Néhány olyan év után, amikor nálunk csak jót, s néhány más olyan év után, amikor csak rosszat volt szabad írni a kínaiakról, megpróbáltam a tényleges életet bemutatni tudósításaimban és első riportkönyvemben. *A Fal mögött: Kína* címmel jelent meg ez a híradás. Még öt kötetet inspirált a kínai tapasztalat. A nyolcvanas években olyan változások tanúja lehettem egy rövidebb kiküldetés során, hogy *Tanuld meg újra Kínát!* címmel készítettem el a folytatást.

1987-ben született Teng Hsziao-ping életrajza, azé a pragmatikus politikusé, aki a „kulturális forradalom” zűrzavarának véget vetve a világ legnépesebb országát a gazdagodás kapitalista útjára vezette. A sok tekintetben kritikus könyvet legnagyobb meglepetésemre lefordították és Pekingben is kiadták 1988-ban – félmillió példányban. (Ettől persze nem lettem milliomos: Kína akkor még nem írta alá a szerzői jogvédő egyezményt – de később, amikor újra Pekingben jártam, a kiadótól kaptam két rekesz zománcvázát.)

Franciaországi élményeimet és tapasztalataimat négy másik könyvben dolgoztam fel – az egyikben azt is megírtam, amit „Párizsból nem jelentettem”. A könyv napok alatt elfogyott, a magyarok oly kíváncsian vetették vigyázó szemüket akkor is Párizsra, a francia demokrácia világára. Brüsszelből akkor küldhettem tudósításaimat, amikor Magyarország még csak a társulásról tárgyalt, Bukarestből és Erdélyből a kilencvenes évek nehéz átalakulásai idején. Nehéz megmondani most, miről volt nagyobb kihívás írni, az egzotikus – és mára világhatalommá vált – távoli országról (ahová minden visszatérés azóta is reveláció), a francia politikáról és civilizációról, a brüsszeli európai fővárosról vagy az izgalmas és hozzánk ezer szállal kötődő szomszédságról és az ottani magyarokról.

Végső soron mindez begyűrűzik sorsunkba a globalizálódott világban. Szeretném hinni, hogy munkám a szélesebb közönség tudását is segítette, gazdagítja – a kitekintést a sokáig elzárt, mára pedig drámaian megnyílt világra. A szakmai elismerések, egyebek közt a Pulitzer-emlékdíj 1996-ban és az Aranytoll 2006-ban, talán ezt is nyugtázzák.

A legnagyobb díj persze az, hogy a világ iránti kíváncsiságom egyben hivatásommá, életpályámmá is válhatott, s hogy amit láttam, amit tapasztalok, amit megértek, így módon megoszthatom az olvasóval.

Ez akkor is így van, ha glóbuszunk lakói az értelem csodálatos vívmányait nemhogy nem használják értelmesen, hanem éppenséggel a civilizáció létét veszélyeztetik: háborúk, túlnépesedés, végtelen gazdagság és elfogadhatatlan szegénység, az éghajlat felmelegedése, vallási fanatizmus, terrorizmus, gyűlölködés, politikai acsarkodás – a lista hosszúra nyúlhat.

Még az információ is önmaga ellen fordulhat, egyre inkább a szenzáció, a bulvár, a felületesség, a pillanat igényeit kényszerül kielégíteni. Az összefüggések elemzése és feltárása, az értékek közvetítése gyakran szélmalomharcnak tűnhet.

De feladni nem szabad.

Még akkor sem, ha az ember már ebben a megtisztelő összeállításban szerepel – vagyis, bármily hihetetlen, már hetvenes.

Baracs L.

Bócz Endre

ügyész (Budapest, 1937. június 20.)

Édesapám első generációs értelmiségi volt: ügyvéd. A távolabbi felmenők és rokonok mindkét ágon földműves gazdálkodók voltak Kajászószentpéteren (Fejér megye). Az anyai nagypapám tulajdonában lévő ottani családi „fészek” – ha nem nyaraltunk éppen – üresen állt.

Egy jól menő budapesti ügyvédi iroda tulajdonosának szépreményű fiaként kezdtem ismerkedni a világgal. A jövő azt ígérte, hogy majd Sárospatakon, Oxfordban s végül a budapesti egyetemen szerzek diplomát, és úgy viszem tovább az irodát.

A háború számomra a világ természetes állapotának, a „katonásdi” és a „katonaeletről” szóló nosztalgikus elbeszélések meseszerű elegyének tűnt. Édesapámat és másokat (rokonokat, ismerősöket) behívtak ugyan katonának, de Budapest első bombázását (1942. szeptember 4.), amikor négy bomba az ágyamtól cca. 200 m távolságra robbant fel a Városma-

jori templomon, nyitott ablak mellett átaludtam, ám másnap estére már visszhangot keltett bennem a felnőttek aggodalma.

Aztán híre jött, hogy ez vagy az az ismerős a „frontra” került; hogy egyik rokonunknak megfagyott a lába „a futáskor”; hogy a szentpéteri szomszéd „eltűnt, de le-

het hogy él”; és mivel közben iskolás is lettem, ezek már árnyalták a fogalmaimat. Szentpéteri házunk tornácáról szemlélhettük a Budapest felé tartó amerikai bombázókötélékeket 1944 nyarán, láthattuk a csepeli olajfinomító füstjét meg a lezuhant repülőgépek roncsait és a bennégett halottakat. Már el tudtam olvasni a Makó környéki harcok borzalmairól beszámoló fényképes újságcikkeket, majd folyamatos ágyúdörgést lehetett hallani, és a menekülő emberek azt beszéltek, hogy ha mindenkit talán nem is, de az ügyvédek családtagjait biztosan kivégzik az „oroszok”. Végül mindenünk odaveszett ugyan, de

épen és egészségesen megmaradtunk, és 1945 nyarán édesapám is hazakerült. Azt, hogy sok évtized munkájának minden eredménye vált semmivé, és hogy Sárospatak meg Oxford köddé foszlott, talán máig sem fogtam fel a maga teljes súlyában.

Bicskére költöztünk. Itt kezdtem személyesen is tapasztalni, hogy megváltozott a világ, s hogy az új világ nem igazán szeret bennünket.

Szívesen és jól tanultam, de az általános iskolától az egyetemig mindig „egyéb” (E7) származású „osztályidegen” voltam; bűnömül rótták fel, hogy édesapám ügyvéd lett. Továbbtanulási törekvéseimet az illetékesek soha nem támogatták; a sportnak köszönhettem, hogy 1956 nyarán, gyermekkori vágyaimnak megfelelően, bejutottam – egy év kihagyásával – az ELTE Állam- és Jogtudományi Karára. Négy év múlva „*summa cum laude*” diplomáztam – és az elhelyező bizottságtól megtudhattam, hogy a jogi pályán számomra Budapest területén nincs állás, s vidéken sincs az igazságszolgáltatásban munkalehetőség.

...Némi kerülővel, Götz János akkori fővárosi főügyész segítségével (őt megnyerte az államvizsgán nyújtott teljesítményem) 1961-ben mégis ügyészségi fogalmazó, majd ügyész lettem. Az idősebb kollégák, különösen, akik az 1951–54-es években „küldetéssel” kerültek az ügyészi karba, még éveikig gyanakvással kezeltek.

Nyilvánvaló volt ugyan, hogy az ügyészi munkából nem lehet meggazdagodni, de ez nem érdekelt. Bőségesen kárpótolt a szellemi függetlenség; az, hogy legjobb tudásom és lelkiismeretem szerint dolgozhattam, meg hogy érdekes és felelős munkám volt, amely a köz érdekét szol-

gálja. Kandidátusi fokozatot is szereztem, később főügyészhelyettes, majd a budapesti ügyészi kar bizalmából 1990–2001 között fővárosi főügyész lehettem. Paradox módon volt ugyan, akinek a szemében újra „gyanús” lettem mint „ismert régi ügyészségi vezető”, a szakma szabályai szerint végzett munka azonban igazolt. Hazai és nemzetközi szakmai és tudományos fórumokon is szerepelhettem, s a jogi oktatásba is bekapcsolódhattam.

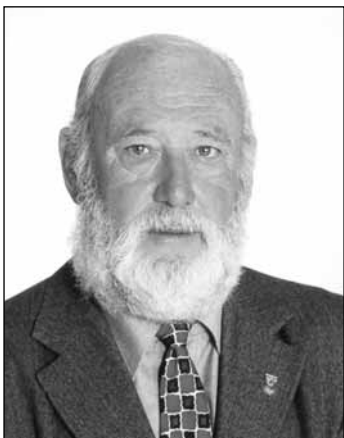
Engem mind a szülői ház, mind a sport ahhoz szoktatott, hogy a nehézségeket le kell küzdeni. „*Mutasd meg, mit tudsz*” – mondták. Számoltam azazal, hogy a mért adatok csak a sportban döntenek; másutt szél ellen kell vitorláznom, sokkal többet kell nyújtanom, mint a kedvezőbb „pedigréjű” vetélytársnak. Ügyészi munkámban is tartottam magam édesapámnak ahhoz az útmutatásához, hogy az emberekkel mindig, minden körülmények között emberségesen kell bánni.

Ma is vallom: tisztességes munkával is lehet érvényesülni, tekintély pedig nem a beosztás (és a vele járó hatalom) ad, hanem a hatalom mértéktartó gyakorlása révén szerezhet valaki átmeneti tekintélyt egy beosztásnak. Az utcán, számomra ismeretlen emberek manapság is gyakorta szólítanak meg kedves szavakkal, így hiszem, hogy a közönség megértette törekvéseimet – és ez, meg a jó lelkiismeret, többet ér minden hivatalos elismerésnél. Ezt igyekszem manapság hallgatóimban is tudatosítani, bár néha lehangoló, hogy mind többen más tényezőket vélnek a siker zálogának.

Németh Pál

atlétaedző, festő (Szentkirály, 1937. június 20.)

Németh Pál „nyugalmazott” atléta mesteredző, festő, kiállítóművész (Szentkirály, 1937. 06. 20., anyja: Márffy Gizella) Cs.: Németh Marianna, ny. tanítónő, igazgatóhelyettes. Gy.: László (1960), Csaba (1962), Zsolt (1971). Nyolc unokája van.

Iskolái: 1943–51 négy elemi (Szentkirály), majd Polgári Fiúiskola, 1951–55 Nagy Lajos Gimnázium, 1958–60 asztalosipari tanuló (mindhárom iskola Szombathelyen), 1964–1968 Jáky József Útépítő Technikum (Székesfehérvár), 1968–69 edzőképző a TF-en. Képzőművészeti Főiskolára készült. Jaksa István festőművészhez járt diákkorában rajzolni, festeni tanulni. 1958-ban felvételizett a Képzőművészeti Főiskolára, de politikai okok miatt

(1956-ban 15 hónapra elhagyta az országot), annak ellenére, hogy remek felvételi eredményt produkált, nem vették fel. Elkéseredésében 18 évig nem vett ecsetet a kezébe. 1976 karácsony másnapján, felesége ajándék „kellékeivel” újra elkezdett festeni. Rendkívül sok elfoglaltsága miatt vasárnapi festőnek vallja magát (41 önálló kiállítása volt). Elsősorban akvarellképeket fest.

Munkahelyei: asztalos, főraktáros, a Városi Tanácson műszaki előadó, telepvezető, útépítő technikus, építésvezető, majd 1977-től főfoglalkozása atléta dobóedző.

A sporthoz való kötődése gyerekkorában kezdődött. Az óráközi szünetekben és iskola után, mezítláb, a harisnyából és lószőrből készült labdát addig rúgták, míg maguk is teljesen lerongyolódtak. Már 1947-ben szervezett keretek között fociedzésre járt (hatvan-nyolcvan gyerek volt egy focilabdára). A Nagy Lajos Gimnáziumban a testnevelőjük megszerettette velük a kosárlabdát, éltek-haltak érte. Az érettségiző IV. C. osztályban mindenki igazolt versenyző volt. Tizenhat éves korában bekerült a Szombathelyi Haladás NB. I-es kosárlabdacsapatába mint tartalék játékos. A hatvanas évek elején kiesett a csapat a legmagasabb osztályból. A nyári szünetben barátja unszolására megpróbálkozott a kalapácsvetéssel, ami kezdetben nagyon nehéznek bizonyult, de az az évi megyei bajnokságon 45,84-et dobott, ami akkor megyei csúcs volt, és ez nagy lökést adott további fejlődéséhez. Legjobb eredményével (67,68) a világranglista 37. helyezettje volt. Kétszer volt magyar bajnokságon harmadik. Világversenyre soha nem jutott ki, mert olyan mezőny volt előtte (például a mexikói olimpián indulók), amelyben Zsivotzky nyert, Lovász harmadik, Eckschmidt Sándor pedig ötödik volt.

Amire nagyon büszke, hogy egyszer sikerült legyőznie a világcsúcstartó, Európa- és világbajnok Zsivotzkyt (harmadik lett), aki akkor már leszálló ágban volt, de nem annyira, hogy ne akart volna nyerni. Zsivotzky azt nyilatkozta, hogy azért nem fáj neki a vereség, mert olyan ember győzte le, aki nagyon sokat tett ezért.

Veterán világversenyeken nyert Eb-t, vb-t és olimpiát.

Hatvannyolcban már edzői papírja volt és folyamatosan edzősködött, ez év július 4-én 52. évét kezdte meg munkahelyén. Amit maga nem tudott megvalósítani, azt mások által szerette volna elérni. Sok segítséget kapott az emberektől, de többen voltak, akik mindent megtettek, hogy gátolják. Ebben a kettősségekben telik az élete. A javuló eredmények tovább növelték irigyei számát.

Versenyzői világsikereket értek el. Olimpiát kivéve minden világversenyt nyertek. Közel hatszáz magyar bajnoki címet szereztek a magyar bajnokságokon a különböző korosztályokban. Többször volt az év atlétaedzője, 1998-ban a legjobb magyar edzőnek választották. Mesteredző, a Kemény Ferenc-díj, a Vas Megyéért Díj tulajdonosa, Vas Megye Örökös Bajnoka. A megye érdekében kifejtett munkájáért a 2004. év Vasi Emberének választották.

Soha nem politizált, de a kommunista rendszerrel nem szimpatizált. Sajnos 1989–90-ben nem történt meg az igazi rendszerváltás, és azóta is hazugságban élünk.

Lehet, hogy azért, mert idősebb lett, érzékenyebbé vált. Ha bekapcsolja a tévét, ömlik a szenny, a mocskok. Az olyan értékek, mint a becsület, igazmondás, kötelességtudás, szeretet, megbecsülés, munka, hűség, elvesztek. Vesztebe rohan a világ.

Vagy lehet, hogy a baj az ő „készülékében” van?

Czinder Antal

szobrász (Budapest, 1937. június 25.)

Az életkorom sosem érdekelt. Annyira, hogy kb. 12 éves voltam, amikor egy orosz film címe után (Támadás 6.25-kor) megjegyeztem, hogy egyáltalán június 25-én születtem. Ezen a napon született a zseniális Karinthy Frigyes is, csak ő 1887-ben volt kis csesemő.

Valamiféle tehetséget a képzőművészethez apámtól örököltem, aki Jaschik Álmosnál tanult, nagyon tehetséges vasárnapi festő volt és hétköznap nyomdász-grafikus.

Anyám családjából a finom munkához való érzéket kaptam, ott többen

voltak férfiszabók, éppúgy, mint Dürer családjában sok órasmester. Családunk svájci-osztrák eredetű, valószínűleg emiatt vagyok elég szorgalmas élethivatásban, a szobrászatban. Általában kitartó, a legjobb eredményre törekvő, sokszor valami feltalálónonással.

Mindig rajzoltam, sok érmet mintáztam, doborműveket (emléktáblákat), kisplasztikákat és

közterületekre kerülő szobrokat.

Csak pillanatokra voltam a művészettörténészeknek, kritikusoknak fontos, kedvenc nem voltam soha.

Hogy nekik nem nagyon tetszik, amit alkotok, nem bánt. Visszatekintve és a jelenben is örülök, hogy megcsináltam, amit eddig mintáztam, szeretek rájuk nézni. Jó pár szobrommal, éremmel, rajzommal meg vagyok elégedve, mert sokszor meglátom bennük, hogy olyanok, mint amit CZINDER ANTAL csinál. (Aki ezt nem hiszi, nézzen utánam.)

Különben szeretek csöndes, napos vasárnapon sétálni szülővárosomban, Budapesten, a kihalt utcákon, a néha nyitott ablakon kihallatszó zongoramuzsikára elmélázni.

Nagyon szeretem a fákat, néha egy szép formájú fát éppolyan gyönyörködve nézegetek, mint egy szép nőt.

Ha korunkban ilyen fontos is lett a technika, mindenféle gépek, nekem a Balaton feletti határtalan csillagos ég az elbűvölő – ott egy szép pillanatilag az ember érzi és érti a „véges végtelent”.

Szeretem a klasszikus zenét, különösen Chopin zenéjét és a rock and rollt. Szeretek verseket olvasni, sok magyar költő versét ismerem, néhányukat még személyesen ismertem is, és gyakran jut eszembe egy-egy vers vagy verssor. Úgy érzem, érzelmi életemben fontos szerepük van nagyon régóta.

Valami formában mindig harcoltam az ellen, hogy megalázó helyzetbe kerüljek, és én senkit soha nem akartam megalázni.

Bárkivel tudok egyenrangúan beszélni, legyen az nagy hatalmú igazgató, politikus, kőműves, takarítónő.

Átélttem gyerekfejjel a második világháborút, ahová elvitték az apámat,

aki a nagy orosz hómezőkön halt meg. Budapest ostroma alatt anyámmal rejtgettünk a pincében egy szomszéd zsidó családot, megmentettük az életüket.

Az ötvenes években a lakásunkból a házmester feljelentésére társbérletet csináltak. Jártam egy évig Esztergomban a ferences rend kollégiumába, ahol a szerzetes tanárok nagyon sokat vertek pálcával, vonalzóval, kukoricára térdepeltettek, sokszor voltam beteg.

Egyáltalán nem haragszom rájuk: csak meg akartak törni és elképzelésük szerint meghajlítani. Végül anyám hazavitt.

Átélttem mint képzőművészeti főiskolás az 1956-os forradalmat és szabadságharcot, akkor úgy éreztem, mindent látnom kell, mert ilyen a jövőendő életemben soha még egyszer nem élhetek meg. A tüntetéseken mindenütt ott voltam, volt fegyverem, de senkire nem lőttem vele, nem tudok, nem akarok embert, állatot ölni.

Szeretem a hazámat – de amikor a hatvanas években a Fradi meccseire jártam ki mint szurkoló, akkor sem téptem le magamról a ruhát, ha a kedvenc focistám gólt lőtt, ezért nem szeretem a melldöngető magyarságot.

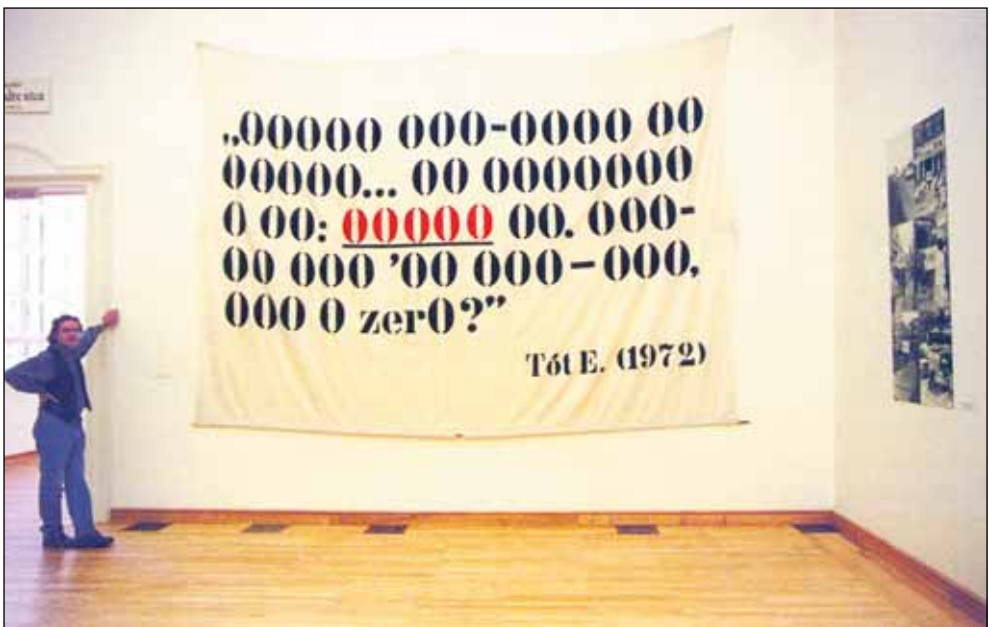
Igyekeztem művészhez méltóan gondolkodni és élni.

Jó lenne majd a nyolcvanévesek évkönyvébe is bekerülni (ha lesz ilyen és ha én is leszek) – akkor majd másról írok.

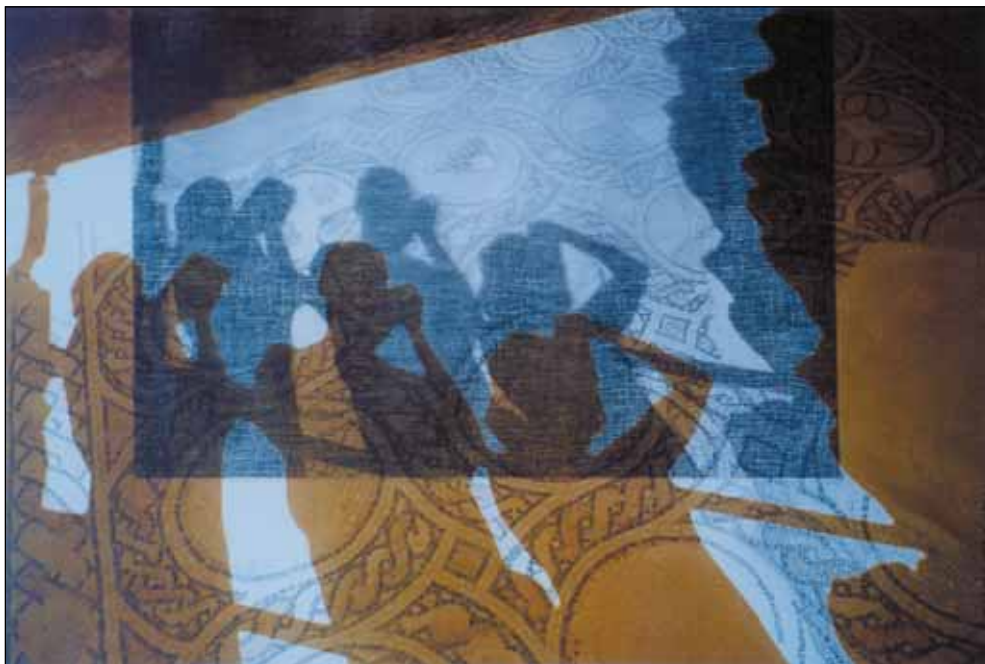
Czinder Antal

SZABADOS JÁNOS
MASZKOK

TÓT ENDRE
ZERO BANNER

KOZMA VERA

TURISTÁK HERÓDESZ PALOTÁJÁNÁL

VÁGÓ NELLY

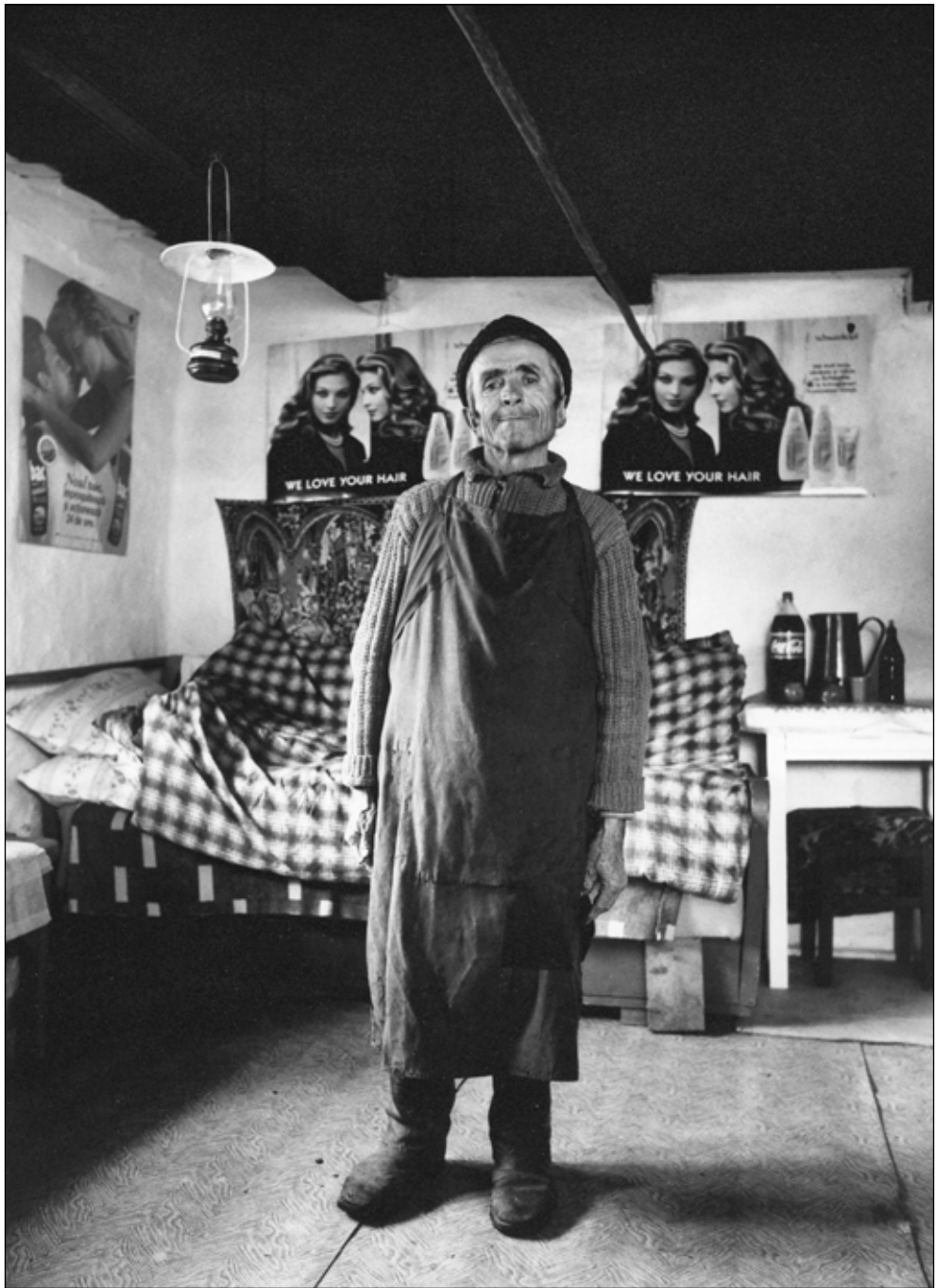
MASZKABÁL: J. BOUQUET, VÖRÖS HALÁL, A KÉT IGAZGATÓ

CZINDER ANTAL
MÁRIA ÉS ERZSÉBET TALÁLKOZÁSA

JÓZSA BÁLINT
MILLENNIUMI EMLÉKJEL (VÁROSHÁZA TÉR, SZÉKESFEHÁRVÁR)

KORNISS PÉTER

FÉRFI, PLAKÁTOKKAL DÍSZÍTETT OTTHONÁBAN

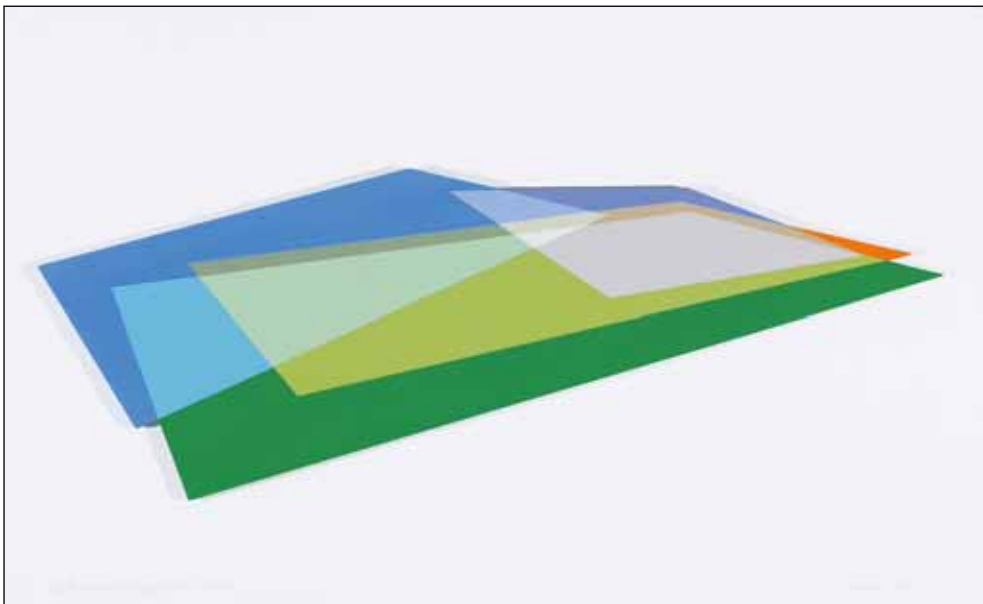
**CSETE GYÖRGY–DULÁNSZKY JENŐ UTOLSÓ KÖZÖS MUNKÁJA
DEBRECEN, REFORMÁTUS TORONYTEMPLOM, 1991–2006
(PIGNICZKY TAMÁS FELV.)**

KÁPLÁR FERENC
GALAKTIKÁK

B. MÜLLER MAGDA
MEPHISTO

MAURER DÓRA
HÁROMSZINTES, MEGTÖRT

FAJÓ JÁNOS
FESTMÉNYE

GÁTI GÁBOR
GOND

Dávid Kiss Ferenc

színész, filmszínész (Székesfehérvár, 1937. június 27.)

A színész Thália papja – lapos közhely illet mondanivaló, csakhogy én ezt a „papságot” komolyan vettem, mint egy gyerek, és hittel hiszem, hogy a színház az egész életemet követeli, mint ahogy Isten szolgálata egész embert kíván. Szolgálni a színházat testtel-lélekkel-szellemmel, ez a dolgom.

Most írásra kértek, hát írok. „Csak sort sor alá, tapogatva...” Áradna belőlem a hetven év élménye, eseménye, történése, de hát „csak lassan, Petti fiam, lassan”, mint aki járni tanul. Ötven éven át mások (óriások, író-gondolkodó hatalmasok) szö-

vegeit tanulva, gondolataikat magamévá téve játszottam, így azonosultam szavaikkal és gondolataikkal, már-már a saját érzéseim is Arany, Babits, Shakespeare, Dosztojevszkij megfogalmazásában szólalnak meg. „Minden szó végző!” – mondogattuk a pálya derekán színész kollégák, és valóban szörnyű a színész agya, elég egyetlen szó, és eszébe jut egy verssor, egy részlet, egy monológ, mert minden szót leírtak már a nagyok.

A nyári szünetben születtem (vasárnapra), ami szerencsésnek mondható, mert sem az iskola, sem később a munkahelyeim, a színházi elfoglaltság nem zavarta a születésnapokat. Két nővérem után én, a későn jött fiúgyermek, apám nevét kaptam. Apám taxisofőr volt, s mire a világra kezdtem eszmélni, már barakruhában láttam őt, amikor kimenőt kapott. Besorozták a taxival együtt. Később a frontra vezényelték, akkor már csak a tábori lapok és a három kiskorú maradt anyámra. Fontos megemlíteni a mozi varázsát, ebben egységes volt a család, mert megejtette már a születésem előtt. Mihelyt hordozható voltam, vittek a moziba, anyám öléből emlékszem az Ozra, az volt az igazi csodák csodája! Csakhogy az iskolába indulásommal együtt már hazánkba ért a világégés. Mivel gyakorló katolikus vallási nevelésünk (végigimádkoztuk apám frontszolgálatát – haza is ért épségben, és taxizott tovább) erősen hatott rám, még az ötvenes évek elején naponta jártam ministrálni, és nem léptem be az úttörők közé. Nem otthoni befolyás miatt, talán inkább csak gyerekdadból. Mivel semmilyen gimnáziumba nem vettek fel, „kénytelen” voltam az ország legjobb iskolájába menni, Pannonhalmára (1951). Túlzás nélkül állíthatom, ott tanultam meg mindent, de mindent: a hivatalos tananyag mellett latint, novellairást, újságszerkesztést, fotózást, színdarabrendezést, játékot, FILMET, s úztük a sport minden ágát. Persze aki 1955-ben a bencés gimnáziumban végzett, azok közül senkit nem vettek fel egyetemre, főiskolára. Helyhiány! Negyedszerre vettek fel a Színház- és Filmművészeti Főiskolára (1958). Addig az akkor egyetlen működő magán-színiiskolába, Rózsahegyi Kálmán Színészképző Stúdiójába jártam, elég díszes társasággal. Közülük jó néhányan mentek a Főiskolára, s volt, aki egyenesen színházhoz került.

A Főiskolán Kiss Ferenc fh. lettem, s azt mondták, rendben, de ha eljutok a diplomáig, valamit kezdjek a nevemmel. Ugyanis Kiss Ferenc, a színész (drága

Feri bácsi) a börtönévek és a fizikaimunkás-évek után újra színpadra léphetett. Tudtam én ezt, hisz ő is fehérvári születésű, meg a nehéz éveiben én vihettem a régi jó barát, Rózsahegyi Kálmán bácsi üdvözlését. 1955 óta ismertem, bár rokon kapcsolat nem volt köztünk, csak nagyon megszeretett, tiszteletbeli fiává fogadott, később a pályán még játszottunk is együtt egy tévéjátékban. A harmadik évfolyamon főszerepet kaptam egy „felejthető” nagyfilmben. Első forgatás, első interjúm a hétvégi Film, Színház, Muzsika című újságban. Ott már az állt a fényképem alatt: Dávid Kiss Ferenc fh. Apám nevéhez ragaszkodtam, s megkülönböztetésül fölvettem a Dávid nevet. Nos, ennek több belső magyarázata van. Ezek közül kettő lényeges. Az egyik: Dávid, de nem a király, hanem a parittyás! A másik a pannonhalmi egykori magyartanárom, a csodálatos osztályfőnököm, Dávid atya. Iránta való tiszteletem is ezt kívánta, életem egyik meghatározó személye volt.

Szóval 1958-ban elindult a kemény főiskolai munka (korai kelés, 6-kor Sportuszoda, délelőtt sok haszontalan és néhány nagyon hasznos elméleti óra). A mindentudó, mindenhez kedvet csinálni tudó csodapedagógus: Hegedüs Géza! Drámatörténet, világ- és magyar irodalom olyan előadója, mint egy mágus. Délután a szakmai órák. Osztályfőnökünk Várkonyi Zoltán (sokan irigyeltek érte, joggal), tanársegéd Vámos László, beszédtanár Sulyok Mária. Este színház; elsőben még csak nézhettük, másodiktól statisztálás, kis, majd nagyobb szerepek, de csak a Nemzeti Színházban. Akkor még nem tudtam, később a magam bőrén tapasztaltam, hogy a színészetet mint mesterséget csak ellesni lehet – hát mi lestük. Éjjel meg tanultunk a másnapi órákra. (Kemény, erőltetett bencés tempó, *ora et labora* – imádkozzál és dolgozzál – a rend jelszava, hát én még imádkozás helyett is dolgoztam, tanultam, megszállottan, mint egy szerzetes.)

THURZÓ GÁBOR AZ ÖRDÖG ÜGYVÉDJE
CÍMŰ DARABJÁBAN,
PÁGER ANTALLAL (VÍGSZÍNHÁZ, 1966)

A huszadik érettségi találkozóra utaztam Pannonnalmára, akkor már 15 éve a pályán, változatlanul kemény munkával. Dávid atyával sétáltunk a Vár körül. Mesélte, hogy látott Győrben Lucifernek (tudtam), két kisdíákjával nézte meg, majd huncutul azt mondta: „Na, Franci, egyedül maradtál!” Arra értette, hogy már az összes osztálytársam családot alapított. Azt feleltem: „Dávid atya, ketten maradtunk! Te Isten papja, én Thália papja.” Mosolygott, értette. Ugyan nem fogadtam cölibátust, de számomra a színészet egy szigorú papi hivatás. Úgy tisztelem a színházat, mint a templomot, ahol a színpad a szentély, esténként szertartást mutatunk be, és ha kell, belehalunk!

1962-ben diplomáztam. Rá kellett jönnöm, hogy Thália istenasszony a legszeszélyesebb nő. Amilyen nehezen

engedett közel magához, úgy kényeztetett el: három év – három Shakespeare! Diplomám a *Rómeó és Júliából* Mercutio, a Pécsi Nemzeti Színházban első szazonban Jago az *Othellóban*, a következő szazonban *Hamlet* címszerepe. Ebben láttak a Vígszínház felelős vezetői, és még Pécsről meghívtak vendégszereplésre a Dunai Ferenc *Az asszony és pártfogói* című darabba, ahol az asszony Ruttikai Éva, a négy pártfogó: Páger Antal, Benkő Gyula, Latinovits Zoltán és én. Ez igazi mély víz!

A bemutató után Várkonyi Zoltán három évre szerződtetett – nyolc év lett belőle. Csodálatos évek voltak, de aztán jöttek a nálamnál is fiatalabbak, előttem pedig az érett, nagy színészek, így vákuumba kerültem, nehezen tudtak szerepet osztani rám, én meg tele voltam energiával, játszani akarással. Egyik szerepem során összehozott a sors Gyurkovics Tiborral, és e nagy találkozásból megszületett a *Döntés órája* című monodráma, amelyet a székesfehérvári Vörösmarty Színházban mutattunk be 1972-ben. E darabbal aztán bejártam az országot. 1972–73-ban a Győri Kisfaludy Színházban a *Tragédiában* Lucifert játszottam, de ekkor már várt vissza a Pécsi Nemzeti Színház (1973–81-ig újra ott), ahol Sík Ferenc, volt főiskolai évfolyamtársunk lett a főrendező. Csodálatos nyolc év, 46 bemutató, Illyéstől Hernádiig, Shakespeare-től Agatha Christie-ig, Ibsentől Camus-ig. Aztán a Veszprémi Petőfi Színház (1981–84-ig), a Budapesti Kamaraszínház (1984–92-ig), majd szabadúszó, vagyis művészeti szolgáltató betéti társaság lettem, hogy számlaképes legyek, ha alkalmi felkérést kapok. (Próbált volna valaki például Básti Lajostól számlát kérni, mint egy pincér: „Volt kérem öt darab Ádám, két Higgins, az annyi mint... plusz áfa.”)

A tatabányai Jászai Színházban az *Othellóban* Brabantiót, Desdemona apját játszottam (napra pontosan negyven évvel a Jago-szerep után), továbbá hol itt, hol ott, ahol szükség volt rám. 1997-ben nyugdíjba mentem, pedig egy színész nem megy nyugdíjba soha – ahogy a pap sem. Néhány megszállottal évekig tartó kemény küzdelmet folytattunk egy új művészeti központ létrehozásáért, amelynek két fontos eredménye volt, az egyik egy hároméves színiiskola, míg a másik elvezetett a szarvasi Weöres Sándor Színház megalapításához 2000-ben. Ehhez az időszakhoz köthető első olyan rendezésem, amelyben játszottam is: Lebovič *A világítótorony* című darabja. A színház mellett számos filmben, rádiójátékban, televíziós produkcióban játszottam, az Iskolatévétől az Esti meséig szinte mindenféleképpen, tévéjátékoktól a sorozatokig sok száz filmben. Tháliának nemcsak papja voltam, de harcosa is, többféle értelemben. Noha sosem voltam katona, rengeteg katonát alakítottam, minden rangban, minden hadseregben, beleértve a szkafanderes űrhajóst is.

Íme hetven év vázlata. Hiszek a sorsban, a gondviselésben, az Égi Rendezőben, Istenben. Hiszek az igazi művészet tisztaságában, erejében és örökkévalóságában. Hinnem kell magamban, míg erővel bírom, és míg valahol valakinek adni tudok. És a többit... a pannonhalmi tablónk jelmondata: „*Permitte Divis cetera*” – a többit bízd az istenekre.

Sándor Kiss

Lendvai L. Ferenc

filozófiatörténész (Mezőberény, 1937. július 2.)

Mezőberényben, egy Békés megyei községben (ma város) születtem, ahol apám, dr. Leimdörfer Imre ügyvéd volt, anyám, Soós Róza Emilia pedig a Zöldkereszt fővédőnöje. Bár apám a visszaemlékezések szerint jó ügyvéd volt, az idők rosszabbodásával egyre silányabb ügyeket kapott. Ugyanis bár református család voltunk, ő zsidó származású volt. Előbb be is sorozták egy zsidó munkásszázadba (szerencsére a hátországba); utóbb azonban egy – mai szemmel tragikomikus – jogi vita azzal zárult, hogy nem tekinthető zsidónak, s így a német megszállásig már békén hagyták. Akkor viszont letartóztatták mint a helyi szociáldemokrata mozgalom résztvevőjét, több elvtársával és barátjával együtt, akik jórészt német származású parasztemberek voltak. Az internálást

túlélhette volna, azonban valakinek alkalmasint szemet szúrt, hogy a táborban egy zsidónak minősíthető személy tartózkodik, így kiemelték onnan és Auschwitzba deportálták, és onnan nem tért vissza. Előzőleg arra készült, hogy – mivel naiv módon úgy vélte: az ő jogi tudása egy új, demokratikus társadalomban nem fog sokat érni – a háború után tanár lesz, s ehhez autodidakta módon készítette magát és filozófiai jegyzeteket írt.

Mivel anyámat a helyi hatóságok a továbbiakban is zaklatták, jobbnak látta visszaköltözni családjához, Pestszentlőrincre, hiszen két fivére is tisztként szolgált a hadseregben. Itt kezdtem az iskolát 1944 szeptemberében, de egy hónap múlva a területet ki kellett üríteni, s így Budapest ostromát és felszabadulását Zuglóban, egy bérház óvóhelynek átalakított szenespincéjében éltem át. Bár hallottunk híreket a különféle garázdálkodásokról, ebben a házban az orosz katonák senkit sem bántottak. A viszonyok némi konszolidációja nyomán visszaköltöztünk Mezőberénybe, várva apám visszatértét, aminek lehetőségéről különféle álhíreket kaptunk. Mivel házunkat 1944-ben kénytelenek voltunk eladni, a község kiutalt egyet számunkra. Egy kitelepített németét, amelyben rosszul éreztük magunkat, ezért végül le is mondtunk róla, és ismét Pestszentlőrincre költöztünk. Itt éltem 1949-től egészen 2002-ig. Még 1949-ben elég jó volt a közhangulat, amit a VIT akkori rendezvényei is tükröztek, de hogy bajok lesznek, már gyerekként is éreztem a Rajk-pör nyomán. Akkoriban ugyanis a politika a gyerekek szintjéig lehatolt: az ötvenes évek elején az általános iskolában például politikai ügyek lettek szokványos diákcsínyekből (amiket azért úsztunk meg, mert egy magas rangú katonatiszt fia is részt vett bennük), az pedig megint csak tragikomikus volt, amikor történelemtanárunk az egyik héten megdicsérte a tankönyvünket, a másik héten pedig azt kellett közölnie, hogy az rossz, mert a közoktatásba beférkőzött kártékony elemek készítették. A fakultatív hittannak és a kon-

firmációnak mindamellet nem voltak következményei: anyám túl kicsi pont volt ahhoz, hogy odafigyeljenek rá.

Igazgatóm, nyilván nehéz anyagi helyzetünkre való tekintettel, azt javasolta, hogy technikumba menjek, én azonban ragaszkodtam a gimnáziumhoz. Ahol, jóllehet nyomorszinten éltünk, s jóllehet apám már régen nem élt, mint „egyéb” származásúnak relatíve magas tandíjat kellett fizetnem, legalább egy évig. Amikor Sztalin (*így!*) temetésekor kirendeltek bennünket a szoborhoz fölvonulni, meglógtam, mert egyszerűen gyűlöltem; azután végigizgultam Nagy Imre első kormányát, s lelkesedtem, amikor Rákosi végleg megbukott. Ha nem 1956-ban érettségizem, hanem egy évvel előbb vagy később, talán nem vesznek föl a budapesti bölcsészkarra, így viszont bekerültem. De megint csak egy hónapig tartott a félévem, mert október 23-án persze tüntetni mentünk. Az összes helyszínen ott voltam, de mivel fegyver nem került a kezembe, a fölkelésben nem vettem részt. A hosszú oktatási szünetet főleg Homérosz olvasásával töltöttem, elvégre magyar–történelem szakos voltam.

Másodéves koromban vettem föl az akkor újraindult filozófia szakot. Korábban mélyen vallásos voltam, később azonban elveszítettem istenhitemet, s alkalmasint ennek helyére lépett a filozófiai érdeklődés. Addigi életélményeimből azt a következtetést vontam le, hogy az *igazi* marxizmus (nem az, amit oktatnak nekem) nyilvánvalóan a helyes világmagyarázat, a szocializmus pedig igazságos társadalmi rendszer. Ebben a szellemben (és Lukács György híveként) tanítottam filozófiát a diploma után, előbb a budapesti orvostudományi egyetemen, majd a bölcsészkaron. Korábbi vallásos neveltetésem is hozzájárulhatott ahhoz, hogy egyik aktív résztvevője voltam az úgynevezett keresztény–marxista dialógusnak, és számos kitűnő teológussal és lelkésszel alakítottam ki baráti kapcsolatot. E munka hatékonyabb szervezésére fogadtam el az MTA Filozófiai Kutatóintézete meghívását, a rendszerváltás után azonban nem láttam sem perspektíváját, sem értelmét az akadémiai kutatóintézetek fennmaradásának. Ezért 1992-től részt vettem a Miskolci Egyetem újonnan alapított bölcsészkarán a filozófia szak kiépítésében, egy ideig tanszékvezető is voltam. Közben 15 éven át szerkesztettem a Magyar Filozófiai Szemlét, s ezzel a munkával talán némi tekintélyre is szert tettem. Magát a rendszerváltást mint a szocializmus megreformálására irányuló illúzióknak a bukását s ilyenként viszont mint történelmi szükségszerűséget fogadtam el.

Családi körülményeim alakulása nyomán 2002-től Miskolcon élek. Habár a várost megszoktam és megkedveltem, továbbra is megrögzött budapesti lokálpatrióta vagyok mint a Budapesti Városvédő Egyesület alapító tagja és – az íróasztalom fölött lógó oklevél tanúsága szerint – „városvédő mestere”.

Csunderlik Cs. László

Tatár Mihály

röplabdázó, edző (Káloz, 1937. július 4.)

Egyszer szorult a tartalékok közé életében, mégpedig akkor, amikor első csapata leigazolta 15 esztendőskorában. Nem tehetett róla, hogy együttesét így hívták: Munkaerő tartalékok. A magyar férfi röplabdasporthoz Antalpéter Tibort követő legnagyobb egyénisége, Tatár Mihály sem tudta pontosan kö-

rülírní a Nemzeti Sportban megjelent, hatvanadik születésnapjára készített interjúban, hogy mire is utal a furcsa elnevezés. Ekképpen válaszolt az ezt firtató kérdésre: „Valószínűleg azoknak az iskoláknak a tanulóira utal az elnevezés, amelyek egyikébe, a Peterdi utcába én is jártam. A testnevelőm Csanády Árpád volt, éppen neki köszönhetem, hogy belebotlottam a sportágba. Történt, hogy futballozni mentem le a terembe, és látom, ott ugrálnak a kifeszített háló két oldalán a játékosok. Az iskolám csapatából egy ember hiányzott, a tanár úr pedig szólt, hogy vetközzem le. Kaptam egy cipőt, gatyát meg trikót, és beálltam, kiderült, nem én vagyok a legügyetlenebb.”

Ezt a jelzőt nem is ismerhette Tatár, aki hamarosan a Budapesti Spartacusnál kötött ki, és az iskolai debütálást követően négy esztendővel már a válogatottban találta magát, olyan hírességek között, mint Antalpéter Tibor, Hennig Ernő, Havasi Gyula vagy Németh Zoltán. Az a szerencse adatott meg neki, hogy egy kötelékben üthette a labdát az első magyar válogatott tagjaival, az 1956-os párizsi világbajnok-

ságra is eljutott a hozzá hasonlóan suhancnak számító Varga Miklóssal egyetemben. Pedig bizonytalanság lengte körül a részvételét.

Eleve fiatalasága sem előlegezte meg neki a szereplést, ráadásul az utolsó edzések idején lázas betegen ágynak dőlt. Talán életében nem ugrott akkorát, mint ami-

kor kezébe vette az értesítőt, aztán rögtön a második napon, egy szajnai hajókirándulás következményeként tüszős mandulagyulladás terítette le. Ennek tudható be, hogy egyetlenegy találkozáson mutathatta meg magát a sportág grandiózus eseményén.

Nem ismeretlen szokás: az újoncoknak beavatási szertartáson kell túlesniük. Tatárék ellen a visszaútra tervezték a merényletet az öregek, ám ő és Varga remek védelmi taktikát dolgozott ki. Leláncolták belülről a vonatfülske ajtaját, így megúszták a rituálét. Lelkiismeretes lényé azonban már ekkor megmutatkozott, csaknem szégyellte, hogy gyáván megfutamodott a szertartás elől. Később önként pótolta a mulasztást, kapott is eleget az alfélére.

De még maradjunk Párizsnál! A fiatal Tatár annyira örült, hogy a fények városába utazhat, annyira feldobta a vb-részvétel lehetősége, hogy az indulás előtt beült a fodrászhoz, és valaki rábeszélésére bedaueroltatta a haját. Bebodorított üstökét ma már téves döntés következményeként értékeli, de legalább kipróbálta. Egy-két esztendővel később ugyanis nemigen

nyílt volna alkalma rá, hiszen – apja géneit örökölvén – gyorsan ritkulni kezdett a haja.

Mindez nem akadályozta meg abban, hogy az 1958-as Európa-bajnokságon a legtechnikásabb játékosnak válasszák meg, az 1962-es világbajnokságon pedig a legjobb támadójátékos címet érdemelte ki. A következő esztendőben a magyar férfi röplabdacsapat legsikeresebb Eb-szerepléséből vette ki a részét, az ezüstérmet sem előtte, sem utána nem tudta felülmúlni az aktuális válogatott. A dobogó második fokán állva ötkarikás glória lebegett a gárda tagjainak feje felett, hiszen a remekléssel megváltották a jegyet az olimpiára, amelynek programján először szerepelt a röplabda. Balszerencsés körülmények, sérülések hátráltatták a mieinket Tokióban. Tatár például végig a bokájával bajlódott, sőt az ötödik meccsen nem is játszhatott. Mégis egy aranyos epizódot emel ki a hatodik helyet hozó versengésből:

„A hazaiakkal játszottunk először, a japán császár is jelezte az érkezését. Nagy volt a várakozás, ám olyan gyorsan nyertünk, hogy mire megérkezett az uralkodó, mi már fürödtünk. A japánok utána már csak egyszer kaptak ki, akkor is szoros csatában, végül a harmadik helyen végeztek.”

Tatár egészen 1973-ig helyet bérelt magának a nemzeti csapatban, ám 17 éves fáradozása ellenére keserű szájjal zárta le élete ezen korszakát. Három röplabdás generációt szolgált, mégsem búcsúztatták el. Ha erről beszél, mindig megtelik a szeme könnyel:

„Lementem a válogatott egyik edzésére, és csak Lantos Csabát találtam ott rajtam kívül. Ketten edzettünk, majd azt mondtam, hogy másnap én sem jövök. Senki sem keresett már, és én sem kerestem senkit. Így fejeződött be a pályafutásom a válogatottban. Azt

ne kérdezze, hogy merre jártak a többiek, mert azóta sem tudom” – nyilatkozta egy interjúban 1997-ben.

A búcsúkkal valahogy nem volt szerencséje, hiszen utolsó klubjától, a Budapesti Spartacustól is hasonlóképpen vált meg 1974-ben. Németországi túrán járt a csapat, amelyen bevezesedett a térde, alig bírta ki a vonatozást Kecskemétiig, ahova bajnoki mérkőzés szólította a szövetkezeteket. Csaliból levetkőzött, de nem tudta vállalni a játékot, mire nagy balhé kerekedett az öltözőben a meccs után. A vezetők azt vágták a fejéhez, hogy nem akart játszani. A mindig lelkiismeretes, ekkor már 37 esztendőes Tatárt kellőképpen megsértették a meggondolatlan szavak, és eldöntötte: itt a vége, fuss el véle. A salzburgi túra előtt hiába mondták neki, hogy a Keletinél találkoznak, ő inkább káromkodott egy nagyot, és bezárta maga mögött az ajtót.

De még mielőtt mi is így teszünk, nem hagyhatjuk ki, hogy a 265-szörös válogatott kiválóság 34 évesen posztot váltott, és az első ütő posztját a feladóéra cserélve is maradandót alkotott. S hogy miért volt szükség a váltásra? Nos, egy szabálmódosítás miatt, amely szerint immár átnyúlhatott a sánc a háló fölött.

„Addig ütő voltam, a háló közelében támadtam, ezért az átlagosnál jobban zavart az átnyúló blokk. Így lettem aztán Prohászka László javaslatára feladó a válogatottban. Noha nem az én feladatom eldönteni, tényleg jó volt-e a labdakezelésem, és könnyedén vészelttem-e át az átmenetet.”

Tatár az aktív játékot követően szinte rögtön edzősködni kezdett. Először a Budapesti Honvéd férficsapatának kispadjára ült le. Nem véletlenül, hiszen piros-fehér színekben nyert négy bajnoki címet játékosként, az Újpesti Dózsa nyolcéves egyeduralmát szakította meg

társaival 1964-ben. A trénerkedést, jól lehet szép élményekkel is gazdagodott, hosszú ideig nem kísérte szerencse, ahogy ő fogalmazott egy-egy interjúban: „Sok helyen edzősködtem, de nem nagyon sikerült a maximalista szemléletmódomat átültetni a játékosokba, valami mindig közbejött.”

Egészen hatvanéves koráig kellett várnia az első, szakvezetőként megszerzett aranyra, mintha a sors is végre neki akart volna kedvezni. Történt, hogy az akkor négyszeres női bajnok Eger (Agria Computer RC) kispadjáról idény közben távozott Janda Attila, és a hevesi vezetők hirtelenjében őt keresték meg. 1997 februárjában két és fél hónapra kapott megbízást, és a bajnoki cím mellett a kupaserleget is megkaparintotta együttesével. Azon a nyáron nyugdíjba ment, de nem eredeti szakmájában villanyszerelőként, hanem újra egri trénerként dolgozott másodállásban, a produkció pedig ismét elsőrangúra sikeredett. Két első hely került a zsebbe, aztán tényleg a befejezés mellett határozott. Leginkább a sikerek ellenére fellángolt torzsalkodások miatt menekült a kispadtól. Egerben is új élet kezdődött, kicserélődött csapattal, ukrán edzővel – akivel a szezon közben szerződést bontottak. Na, kit hívtak fel az egriek? Ki más, mint Tatár Mihály! Nem bírta ki, belevágott, és bronzéremmel szállt ki a körforgásból 1999-ben.

Az ülőréplabdázóknál még megfordult: dolgozott a Halassy Olivér SC-ben, de nehezen szokta meg a körülményeket. Kinek a bal, kinek a jobb kezét csonkolták, kinek a lába hiányzott. Ezt a látványt még valahogy megemésztette a lelkében, de igazából nem tudott kibontakozni mint szakember. A játékosok nem nagyon valósították meg a kéréseit, és rájött: ezek az emberek (érthetően) a játéknak és nem a tréning-

eknek élnek. A furcsa tapasztalatok ellenére elfogadta a felkérést, és 2001 végén elvállalta az ülőréplabda-válogatott irányítását. A kairói világbajnokságon elért hetedik hely még csak-csak jónak értékelhető, ám a 2003-as finnországi Európa-bajnokság tizedik helyezése óriási csalódás. Még ennél is nagyobb, hogy az ország messze legerősebb csapata, a nyíregyházi Piremon SE nem engedte el játékosait a válogatottba, ami alighanem teljes magyarázatot ad a leégésre.

Azóta a nyugdíjasok stresszmentes életét éli Tatár Mihály: évente egyszer összejön a régi honvédosokkal, pecázik, délegyházi telkén ügyködik, otthon a feleségének segít, unokázik, akár két-három órát is elbütyköl Volkswagen Golfjával (simogatja, törölgeti, fényezi, polírozza), na és leszokott a cigarettáról. A módszer különleges. 2003 decemberének egyik délutánján elfogyott a spangli, és egyszerűen lusta volt lemenni a boltba. Azóta egyszer látott közletről füstölőnivalót. Színházba készülvén a zakkója zsebében rábukkant fél doboz Multifilterre, de ahelyett, hogy hirtelenében rágyújtott volna, inkább a hűtő tetejére tette, és mint egy bűnjelet, elrettentő példaként nézegette.

Feleségével el-elcsábul a női röplabdarangadókra, ha akad egyáltalán. Már-már közömbösen figyelik a labdameneteket, mert nem tartoznak sehova, és úgy látják, a játékosok sem tudnak elmosolyodni, felhőtlenül örülni egy-egy jó megoldásnak. Nem csoda, hogy Tatár Mihály vérnyomása 130/80, és mi más kívánhatunk neki, mint hogy legfeljebb a pontyok fásaszásakor ugorjon csak feljebb.

Hegyi Béla

író, újságíró, orvos (Budapest, 1937. július 5.)

Próféta szerettem volna lenni, akire hallgatnak a saját hazájában. Aki aggódva figyelmeztet a bennünk éledő rosszra, s az acsarkodókat zöldellő réteken át „a nyugalom vizéhez tereli, mely felüdíti a lelkeket”. Hithirdető, aki csöndre és békeségre inti az izgága fenekedőket, csitítja az agresszív békétlenkedőket, Izajást és Jézust emlegetve: „Ki kardot ránt, kard által vész el.” Vagy legalább amolyan bé-

kességszerző diplomata, aki szép szóval lefegyverzi a hadakozó feleket, és tárgyalóasztalhoz ülteti őket, ahol – kölcsönös engedmények árán – végül meg egyezés születik. De fölcsaptam volna örömhírt hozó közvetítőnek is, aki a gyűlölködő szekértáborokat meg tudja győzni arról, hogy oly sok értelmetlen és hiábavaló csatározás, önpusztító vádaskodás és emésztő viszálkodás után emberségből és magyarságból mutassanak példát. Legyenek okosak és bátrak elsősorban önmagukkal szemben, s mondjanak le minden erőszakról szóban, írásban és tetteleg. „Emberségről példát, vitézségről formát” (Balassi) állítsanak, „mi szebb mindenkéül”.

Ezért voltam mindig is híve a józan párbeszédnek, az élénk vitának, mely valamiben, valahol, valamiért mégiscsak eredményt csíhol akár a fürgeteges szócséplésből, akár a szelíd diskurzusból. Indulatok, szenvedélyek, fájdalmak rejtőznek mindemögött, és ezeknek a forrását kellett előbb megtalálni ahhoz, hogy érdemes tanulságokhoz, nemes gondolatokhoz, tartósabb egyetértéshez jussunk emberi és nemzeti minimumokban. Úgy tapasztaltam, hogy az érték elismerése, a minőség védjegye, az egyetemességre törekvés sok esetben felülmúlja a pártkötődést, az ideológiai szajkózást, a dogmatikus eszmeiséget. Amikor már nem akarjuk megtörni a másikat, elfogadjuk olyannak, amilyen; nem a tönkretételére törekszünk, hanem partnerré avatására; nem kívánjuk megalázni, hogy vele szemben a fölényünket bizonyítsuk. Inkább próbáljuk meghódítani, hogy megérthessük álláspontját és magyarázatait. Az ellentéteket képes feloldani a személyes kontaktus, a túlhajtott politizálást és fertőző propagandát semlegesítheti az egyének között kialakult szimpátia. Az a szorgalmazott lehetőség, hogy szabadon kicserélhetjük egymással gondolatainkat, s talán megkísérelhetjük közelíteni is a miénkhez. Lépten-nyomon kiderült, hogy pártok és dogmák ellenőrzése nélkül, csak önmagunkat adva, sokkal nyíltabban, természetesebben és türelmesebben tudunk kommunikálni.

A sors tért nyitott számomra, hogy – a természetemből kifolyólag – felölt-hessem a prófétai köntöst, megízleljem a békéltető keserű kenyerét, hogy belekóstoljak a reménylő disputáló feketelevésébe. Ezt a tevékenységet gyakoroltam huzamosabb lapszerkesztői munkámban, hús megjelent kötetemben, huszonöt-nél is több hosszabb-rövidebb filmemben. Van-e éltetőbb, termékenyítőbb és békítőbb a művészet és az irodalom nyelvénél? Van-e katartikusabb élmény

az igazságra találásnál, az emberségre jutás öröménél, a fölébredő váagnál a kiengesztelődésre? Van-e megnyerőbb szerep, mint összehozni – különböző karakterű, vallású, világnézetű, műveltségű – embereket abból a célból, hogy megosszák velünk életük titkait, véleményüket hitről, tehetségről, szolgálatról, fogódzót nyújtsanak útjuk követéséhez, hivatásukhoz, empátiánk növekedéséhez? A „szép kedvű egyetemesség” (Sík Sándor) kiteljesedésében?

Bármely területen is dolgoztam, világi és egyházi hatalmasok támadásainak voltam kitéve. Sűrűn szórták rám vádjaikat, rágalmaikat, ítéleteiket. Én igyekezem ragaszkodni – sajnos, nem folyamatos hűséggel – a tízparancsolat követeléséhez (Szeresd felebarátodat, mint saját magadat); Jézus tanításához (Szeresd ellenségeidet is, de ne engedj a rossznak); Voltaire toldalékához (A szeretet föltételezi azt is, hogy mindenkinek meghagyjuk a jogot, hogy önmaga lehessen, és hogy különbözzön másoktól). Mindenütt a nyomomba eredtek. Így hát végigbukdácsoltam a hetven évemet. Ha elértem valamit, az nem az én érdemem. A fölöttünk veszteglő Magasságbéli mindig időben érkező üzeneteinek és haladéktalan támogatásainak köszönhetem. Pályám során jó néhány fiatal író, költő fedeztem föl s közöltem elsőnek, nyújtottam segédkezet képzőművészeknek és filmeseknek a bemutatkozásukhoz és szakmai kibontakozásukhoz. Ma már a legtöbben ismert nevek, ahogy mondani szokták, befutottak. Amikor aztán, idővel, mert rászorultam volna, én kértem a közbenjárásukat, megtagadták, és meg sem ismertek többé.

Díjak, babérok, sikerek? Nem káprázatok ezek valójában? Én is emberből vagyok, s persze, nekem is jólesik egy-egy elismerés, kitüntetés, dicséret. Van, akit érdemtelenül korán megtalálnak, s van, akit soha nem érnek utol. Igaz, én nem kerestem kegyeket, nem veszködtem tényérnyalással, nem kapaszkodtam föl a hordóra. Ha manapság nincs *pártfogója* (itt a *párt* szó hangsúlyos!) az alkotó embernek, vagy legalább egy elkötelezett (itt viszont a *kötél*), anyagiakban jártas érdekbarátja, akkor se pénz, se posztó nem jár neki. A tisztos méltánylás talán megilletne engem is, de – úgy érzem – jobb és könnyebb a méltó csend és a tiszta lelkiismeret.

Margitai Ági

színész, filmszínész (Budapest, 1937. július 12.)

Nyolcadikos koromban, ha megkérdezték, mi akarok lenni, én gondolkodás nélkül rávágtam: film- és színházrendező leszek. 14 éves koromtól kezdve mindenféle kényszerítő körülmények miatt – másrészt imádtam táncolni – hivatásos néptáncos lettem a SZOT népi együttesben. Itt ismerkedtem meg Molnár Istvánnal, aki számomra egy nagyon érdekes személyiség volt, és emellett az ország több részéről érkezett táncosok szintén nagy hatással voltak rám.

Hogy mi tett azzá, ami vagyok: az, hogy éltem a háborúban; amit ott láttam és átéltem, számomra meghatározó élmény volt. Akkor hirtelen nagyon felnőttem, s csak később lehettem ismét gyerek, ami a mai napig meg is maradt bennem. A háború megtanított gondolkodni és kialakítani a saját véleményemet; olyat, amit nem másától hallottam.

Engem a tapasztalat és az élmények, amiket megéltem, nem tettek gyávábbá, sőt! A színpadon az ember minden élményt hasznosítani tud. Ha van egy-egy olyan szerep, amivel nem tudok azonosulni – mint például a gyerekeit bosszúból meggyilkoló anya szerepe –, akkor megpróbálok felnagyítani egy olyan érzést, ami a leginkább

hasonlít ahhoz a szenvedélyhez és fájdalomhoz, ami a *Médeia*-ban gyilkoláshoz vezetett.

Olyan nincs, hogy az ember a színpadon minden vágyálmát eljuttassa, de nagyon sok szerep utolért, és azért is lettem olyan vándormadár, amilyen lettem, mert mindig társulat, szellemiség és szerep után mentem, vagy olyan rendező után, akivel szerettem együtt dolgozni.

Elég sokat filmeztem, amit szintén nagyon szerettem. Most épp egy német–osztrák–román–magyar koprodukciós filmben vettem részt – *Lefejezett kakas* a címe, s több hétig Erdélyben voltam emiatt.

Épp most volt a premierje Tatabányán Örkény István *Pisti a vízivatarban* című darabjának – ebben a műben szinte minden benne van, amit én átéltem és tapasztaltam az életben. Furcsa fintora a sorsnak, hogy csak most találkoztam ezzel a darabbal, amelynek én szinte minden mozzanatát végigéltem. Ugyancsak Tatabányán játszom *A szecsuáni jóemberben*, illetve télen kezdek pró-

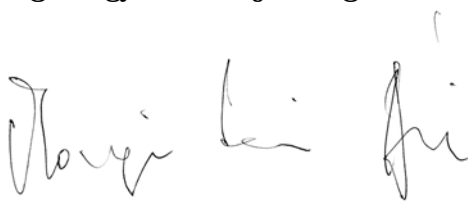
FIERSTEIN: KAKUKKTOJÁS
CSEKE PÉTER PARTNEREKÉNT
(KARINTHY SZÍNHÁZ, 1993)

bálni a Győri Nemzeti Színházban, a *Tizenkét dühös nő* című darabban.

Világéletemben azt csináltam, amit szerettem, ez tart még a mai napig is fizikailag, lelkileg, szellemileg fitten, jó karban. Miután kedvenc hobbinak, az utazásnak is gyakorta hódolhattam, a fiatalos lendület megmaradt bennem mindvégig.

A kor egy természetes velejárója a létnek. Soha nem estem kétségbe, hogy hány éves vagyok, ez az élet

rendje. Ha elfogadom a természet szakaszait, akkor a koromat is el tudom fogadni. Minél tovább egészséges legyek, és tudjak dolgozni.

Lejegyezte Gáborjáni Szabó Orsolya

Hecker Walter

mezőgazdász, hippológus (Budapest, 1937. július 17.)

Édesapám, Hecker Ádám methodista lelkész, Frankfurtban végezte a teológiát, lipcsei születésű édesanyámat is külföldön ismerte meg. Amikor megszülettem, a család negyedik gyermekeként, édesapám a budapesti német nyelvű gyülekezet lelkésze volt. Itt ért bennünket az ostrom. Legidősebb nővéremet egy ablakon át berepülő alattomos akna ölte meg az imateremben. A német gyülekezet tagjai a visszavonuló német csapatokkal elhagyták az országot, édesanyám gyermekeivel itt maradt, és várta férjét haza.

A közben hadifogságból hazatérő édesapámat 1947-ben Nyíregyházára helyezték, ahol az ottani methodista lelkész elhitte a szlovák propagandát, hogy tejjel-mézzel folyó országba várják az áttelepülni szándékozó szlovák anyanyelvű tirpák parasztokat, s a gyülekezet nagyobbik felével Lévára települt. Itt maradt egy maroknyi

elbizonytalanodott hívő. Ezek pásztora lett édesapám. Édesanyám ekkor kezdte el tanulni a magyar nyelvet, hiszen tilos volt németül beszélni, és itt nem is beszéltek németül. A kívül zord, rideg, ellenséges világban csodálatos meleg családi fészek vett bennünket körül, édesanyám gazdag humorral „törte” a magyart, esténként pedig a nyitott „sparherdajtó” hamvadó fényénél lantkísérettel énekeltük az egyházi énekeket és a német népdalokat.

Nekem a nyíregyházi élet hozta meg vágyaim beteljesülését. Születésem óta erős vonzalom élt bennem a lovak iránt, számomra világos volt, hogy nekem lovasszakemberré kell válnom. Apám fizetése igen alacsony volt, nekünk nyáron a tirpák parasztok mellett kellett megkeresnünk a téli kenyérrelvót. Az általános iskola 8. osztályának elvégzése után osztályfőnökünk közölte velünk, hogy az osztály-

ból mindenkit felvettek a DISZ-be és a gimnáziumba, csak Balczó Andrást és Hecker Waltert nem. A „bűnünk” közös volt: Bandi édesapja evangélikus lelkész volt. Kettőnket ekkor már szoros barátság fűzött össze. Ez a döntés meghatározó élményemmé vált. Rendkívül fájt, hogy nem tanulhatok tovább – hiszen nekem tanulnom kell, hogy kiváló lovasszakember lehessen –, viszont azonnal megértettem és egy életre megtanultam, hogy az ország hatalmasai nem tartanak maguk közé valóknak.

Édesapám élte is, amit hirdetett, számomra egyértelmű volt, hogy a hit útját járjam, a rám sütött „klerikális” bélyeg megkönnyítette sorsom vállalását. Szüleink elrendezték, hogy kitaszított fiaikat felvegyék a Debreceni Református Kollégium diákjai közé. Itt remek társaság, az akkori társadalom „számkivetettjei” verődtek össze. Kiválóan éreztük magunkat, de édesapám, akinek ekkor 720 forintot fizetéséből öt gyermeket kellett eltartania, értem havonta 360 forintot kellett fizessen. Ezért a gimnázium második osztályát már Nyíregyházán jártuk. A döntés fájdalmát enyhítette, hogy itt testközelbe kerültem a lovakkal. A nyíregyházi „Licska-kert”-ben működött egy fedezettési állomás 12 országos fedezőménnel. A lovas emberek, Czifra József állomásvezetővel az élen, látva ló iránti elkötelezettségemet, meghívtak lovagolni. Ettől kezdve hajnali ötkor Balczó Andrással itt kezdtük a napot. Télen csirkorgó hidegben, sokszor ketten egy kerékpáron mentünk ki hajnalban, elláttuk a méneket, lovagoltunk, majd nyolc óra után az osztályban pihentük ki fáradalmainkat. Itt már komoly feladatokat is bízta rám, segítettem a lovak törzskönyvezésében, a ménék hátán végzett „csikónyomozásban”, és

ha egy-egy mént áthelyeztek, annak ötven-hatvan kilométerre való átszállítását – természetesen lábon, nyereg alatt – én szívesen vállaltam.

1956-ban érettségiztem, felvettek a gödöllői Agrártudományi Egyetemre. Elsőéves hallgatóként éltem át az 1956-os forradalmat. Nem lettem forradalmárrá, de a forradalom felemelő, tiszta, önzetlen, önfeláldozó légköre életre szóló élményemmé vált. Az egyetemen Bodó Imre volt tüzértiszt, kiváló lovas volt lovaglótanárunk, akit apámként tiszteltem, szemléletemet maradandóan formálta. Az államvizsga után a Tata mellett fekvő dióspusztai telivér ménes törzskönyvezője lettem. Itt főnököm Bartha Miklós kiváló lótenyésztő, a rádióházi ménes korábbi tulajdonosa volt. Óriási kiváltságnak, hatalmas ajándéknak tekintem, hogy fiatalként olyan kiváló szakemberek mellé kerülhettem, akik mesterei voltak hivatásuknak. Szemléletemet ők formálták. Emellett emberségből is példát mutattak. A hatalom elvette vagyonyukat, megtiporták, megalázták őket, ők mégis derűsen, lelkiismeretesen, örömmel végezték munkájukat a lovak mellett.

Az akkor még a régi méneskeri alapokon kiválóan működő lótenyésztést 1962. január 1-jével átszervezték. Az uralmat az állami gazdaságok vették át. A méntelepeket azonnal megszüntették, a régi, híres állami ménesek állományát szétszórták – itt tették a híres magyar lótenyésztés nyakára a kést. Százhetven év szakszerű, átgondolt tenyésztői munkájának eredményét tiporták a sárba. Hat angol telivér ménes, köztük Dióspuszta is a Burgert Róbert vezette Bábolnai Állami Gazdasághoz került. A híres kisbéri ménest azonnal megszüntették, Burgert még Fadrusz János művét, gróf Weckheim Béla lovas szobrát is

ellopatta egy éjjel, és Bábolnán állíttatta fel. Ez a cselekedet még a Központi Bizottság jóváhagyását is nélkülözte, a szobrot vissza kellett adni Kisbérnek.

Az átszervezés engem is Bábolnára sodort. Csak hat hónapig bírtam a légkört, a Jászberényi Lótenyésztési Felügyelőség főállattenyésztője lettem. 1961-ben Hans-Joachim Schwark professzor aspirantúráját ajánlott az NDK-ban. 1964-ben hosszú küzdelem után hat hónapra elmehettem. Itt ismertem meg kedves feleségemet, dr. Minor Gudrunt, aki hűséges társam és két kedves fiam szerető édesanyja lett. Hazatérésem után a lóversenyzésben, majd a lótenyésztésben dolgoztam, édesanyámtól örökölt nyelvtudásom nélkülözhetetlenné tett az akkori vezetők számára. 1983-ban a Lipcsei Egyetemen védtem meg az angol telivérek versenyképességének öröklődése tárgyában írott doktori értekezésemet.

Kevesen tudják, hogy a lovas-társadalom kicsit megelőzte a rendszerváltást. 1984 tavaszán három fiatal, lelkes és elszánt lovas felkereste az akkori mezőgazdasági minisztert, dr. Vánicsa Lajost, és elhitették vele, hogy a magyar lovassport és lótenyésztés sokkal nagyobb eredményekre lenne képes, ha hozzáértő emberek irányítanák. Így lett dr. Papócsi László a lovasok kérésére a Magyar Lovas Szövetség elnöke, s ő engem bízott meg a főtitkári teendőik ellátásával. 1988-ban dr. Horn Péter, a Pannon Egyetem rektora Kaposvárra hívott. A feladat a Pannon Lovas Akadémia megalapítása, a hiányzó magyar lovasképzés megoldása volt. Nagy lendülettel láttunk munkához, az épületek színvonalasak

lettek, ám a tartalom messze az elvárások alatt maradt. A kudarc okát a magam tisztára mosásával és az általam vélt felelősök besározásával bizonyára nem az én tisztem meghatározni. Talán csak annyit, hogy ló nélkül lovasokat képezni nehéz. Lovak vásárlására pénzt soha nem kaptunk. Az általunk baráti alapon összekoldult lovak eladását folyamatosan erőltették, hogy így javítsunk az akadémia sanyarú anyagi helyzetén.

A képzés egyetlen szelete, amely megoldódott, a hazai magyar nyelvű lovas szakirodalom megszületése. Lóról, lovaglásról 1984-ben nem volt egyetlen magyar nyelvű könyv sem a piacon. Ma már a lótenyésztés, a ló- és lovasképzés korszerű ismereteit magyar nyelvű könyvekből sajátíthatja el mindenki. Írásaimban, könyveimben leginkább a magyar lovasélet, a magyar lovasmúlt elfeledett, sokszor elhazudott, de rendkívül gazdag értékeit igyekeztem feltárni és az utáunk jövőknek megörökíteni.

Jákob fiával, Józseffel együtt én is elmondhatom, hogy az emberek sokszor gonoszat gondoltak ellenem, de Isten ezt mindig jóra fordította. Viszszanézve életutamra elmondhatom, annak ellenére, hogy soha nem voltam a hatalom kegyeltje, teljes életet élhettem, Isten gazdagon megajándékozott, és abban reménykedem, hogy amikor a végső elszámolásnál elé állok, ugyanazzal a kegyelemmel és szeretettel fogad be magához, amelyet egész életemben megtapasztalhattam.

Sárközi Máttyás

író, kritikus, műfordító (Budapest, 1937. július 19.)

Első elemista koromban még nagyokat sétáltunk apámmal vasárnap délelőttöként a budai Nyúl utca környékén. Olykor az őrsegváltást is megnéztük a Várban. Másodikos elemistaként, Balatonkilitin, a Sió partján, az kérdezte tőlem egy napszemüveges nyaraló, hogy nem én vagyok-e Sárközi György Matyi nevű fia. Önkéntelenül „de igen”-nel válaszoltam, holott azt kellett volna mondanom, hogy Horváth Máttyás vagyok, a helybéli Horváth Rózsi törvénytelen fiacskája. Hamis okmányaim erről szóltak. Néhány napig tartó szorongás után szinte elfelejtettem a kellemetlen incidenst. Apám holttestét fogorvosunk azonosította a balfi haláltábor tömegsírjában.

A Zugligetből hosszú villamoszötyögés árán jártam a Baross utcai gimnáziumba. Télen jégvirág volt a villamos ablakán. Első cikkem a forradalomról szólt a Hétfői Hírlap 1956. október 28-i számában. A forradalom életem nagy élménye volt.

A londoni diákmenzán fedeztem fel, hogy az angol kolbászt valószínűleg darált zoknival töltik a hentesek. Később, negyvenkét évi munka után, már bekötött szemmel is eltaláltam volna a BBC magyar szerkesztőségéhez vezető zezzugos folyosókon, a Bush House épületében. Harminchárom évi távollét nem kuszálta össze a fejemben Budapest térképét sem.

A londoni diákmenzán fedeztem fel, hogy az angol kolbászt valószínűleg darált zoknival töltik a hentesek. Később, negyvenkét évi munka után, már bekötött szemmel is eltaláltam volna a BBC magyar szerkesztőségéhez vezető zezzugos folyosókon, a Bush House épületében. Harminchárom évi távollét nem kuszálta össze a fejemben Budapest térképét sem.

Esküvőm a hampsteadi városházán volt. Az anyakönyvvezető harmadik nekifutásra már egész jól ki tudta ejteni mindkettőnk nevét.

Írásaim kedvező hazai fogadtatása sok mindenért kárpótol. Örülök, hogy a *Levelek Zugligetből* ezrekhez hozta közel Molnár Márta addig legendákba burkolt alakját. Szeretek a Centrálban beszélgetni, Budapest dzsungelében csavarogni.

Sokáig kell élnem, mert még nem tanultam meg zongorázni, nem vettem részt régészeti ásatáson és nem írtam meg Nobel-díjra érdemes regényemet.

Sárközi Máttyás

Bánki Iván

film- és tévérendező (Budapest, 1937. július 23.)

Hetven évet hetven sorban!? Lehetetlen kísérlet! Vágjunk bele!

1937-ben kis szerencsével (?) születhettem volna Chilében. Szüleim, már a hajójegy birtokában, '36-ban úgy döntöttek, itt maradnak. Minden hetvenéves kor- és sorstársam igazolhatja, remekül döntöttek. Így nagy szerencsével megúsztam Allende bukását és a Pinochet-diktatúrát. Bár ezt-azt azért itt is megéltünk, igaz, barátaim?

Pályámat semmi nem vetítette előre, csak az a bennem dübörgő kényszer és vágy, hogy rendező akarok lenni.

Kisiskolás koromban, 1943. december 6-án, vitéz nagybányai Horthy Miklós neve napján a Homok utcai elemi népiskola összes tantermében én mondhattam el a Kormányzó Úr Őfömlétségét ünneplő verset. Elsőként! Micsoda büszke voltam. (Édesanyjának a születésnapja is erre a dátumra esett, azt hiszem, őt is ezzel a verssel ünnepeltem.) A háborút, mint nemzedékem gyermekei, izgalmas, habár kissé zajos és némileg perverz játéknak fogtam fel. Akkor is, amikor a közvetlen életveszély kétszer is meglegyintett. Megtörtént, elmúlt, elfeledtük.

A következő évtizedek a felnőttek örültségeinek béna ámulásával teltek el. A Rajk-per idején némileg megzakkant bennem a világ. Na nem azért, mert már akkor tudtam... Nem! Csak mert egy tisztának hitt kép vált egyszerre homályossá és érthetlenné. Amikor 1956. október 6-án, már kiskatonaként, a Rajk-temetésen díszlegettünk, ott és akkor világosodott

meg az előző zavaros évtized.

Katonaként éltem meg '56-ot, mindig az éppen hatalmon lévő kormányt szolgálva. Hol csillagos sapkában, hol nemzeti-színű kokárdás fejedőben. (Erről sokat tudnék írni, de szorít a hetven sor.) November 4-én

a szovjetek szétkergették a magyar hadsereget. Felkoncolás, utánunk lövés, fegyverletétel a csapatzászló előtt. Megalázó vereség egy huszadik éves fiúnak. Gyűlölöm a vereségeket; bár még volt néhányban részem, de ilyen kiüresedett, életcél nélküli ember soha azelőtt és azután nem voltam. Diszszidálni próbáltam kétszer is, én voltam az egyetlen, akit mindig elkaptak. Talán szüleim Chile-kalandja visszaköszönt?

Egy év kellett, hogy sorsom felől magam dönthessek. Igaz, némi apai intervencióval. Apám ugyanis művész-ambícióimra nem kellő empátiával reagált. Az ő kívánságára kitanultam hát a villanszerelő szakmát. (Megjegyzem, a rendszerváltás után a Kacsza magazinban – ugye emlékeznek rá? – művészi kompetenciám megkérdőjelezéseként egy „ismeretlen” informátor ezt orrom alá dörgölte.) Bár az illető úr érne el feleakkora sikereket, mint amilyeneket én akkorra már elértem! Büszke vagyok segédlevelemre. Arra már kevésbé, hogy feleségem a mai napig csak a villanykörtecsereig engedi érvényesülni régi szakmai ismereteimet.

A még kísérleti adásokat sugárzó televízió ügyelője lettem 1959-ben. Összesen talán százan-kétszázan dolgozhattunk ott. Én lettem a hetedik

az ügyelők és asszisztensek sorában. Igaz, Horváth Ádámot és Szőnyi G. Sándort éppen kiemelték ebből a körből, ők már rendezők lettek. Odakerülésemet megelőzte egy féléves kitérő, mert más pozícióba szánt az akkori gyártási főnök. Felvétellező lehettem volna. Arra a kérdésemre, hogy lehetek-e ebből a státusból rendező, az illető úr súlyos dühkitöréssel lepott meg. „Nem!”, dörögte, és ez nekem elég volt ahhoz, hogy köszönettel odébbálljak. Rendező akartam lenni! Lettem? Talán?

Nagyon sokat kellett tanulnom, szakmát is, műveltséget is, önmagamat is.

Kedves Olvasó! Itt egy kitérő következik arról, hogy mi a rendező. Igen, ő az, aki a filmekben habzó szájjal ordít, néha bizonyos tárgyakat földhöz vág, és nem ártall más illetlenségeket is elkövetni. Ez azonban mind csak azért látszik, mert a rendező nagyon egyedül van. Magányos, mint Robinson – és még Péntek sincs ott. Hacsak! Hacsak nincs mellette egy megértő, sokat tűrni tudó és hivatástudattal eltelt asszisztens. Ebben az esetben a magányos rendező megbékél. Ha tudja, mit akar csinálni, akkor ott folytatja, ahol a forgatókönyvet földhöz vágta. Ha nem tudja, akkor bizony baj van. Hacsak az asszisztens nem tudja jobban, mint a rendező, és létre is hozza azt, amit a rendezőnek sohasem sikerült volna. Persze a jó asszisztens asszisztál tovább a következő hisztiiig, és még tovább. Az igazi rendezőnek az agyában rend van, hiszen rend(!)ező. Ismeri az alaplíriát, amiből egy másik műfajban ugyancsak művet hoz létre. Tekintélyét nem a hangerő, hanem a magabiztos tudás és tehetség teremti meg. Sugárzik belőle, körülötte, mindenki tudja, legfeljebb ő nem. Vagy nem olyan biztos benne, mint a fent említett hangoskodó terroristák, akik

viszont, mint tudjuk, nem rendezők. (Eszmefuttatás bezárva.)

Pályám során minden műfajban kipróbáltam magam. Volt, amiben sikeresen, volt, amiben kevésbé sikeresen. A Magyar Televízió archívuma több száz órányi filmet, videofelvételt őriz az általam rendezett művekből. Köztük a muzsikások: Arthur Rubinstein, Yehudi Menuhin, Ferencsik János, Ránki Dezső, Kocsis Zoltán, Schiff András, Onczay Csaba, Szenthelyi Miklós, Louis Armstrong, Ella Fitzgerald, Vladimir Viszockij, Count Basie, Kylie Minogue, Bonnie Tyler, Toto Cutugno, Gigliola Cinquetti, Gilbert Beaud, Charles Aznavour és a teljes magyar könnyűzenei világ Németh Lelhelől Bíró Eszterig.

És a zenés műfajokat követi a próza, beteljesült vágy: „megirtuk” Kállai Istvánnal és Ágoston Györggyel a „pesti” kabaré történetét kb. húsz, egyenként kilencven perc terjedelmű művel.

Egy ház a körúton, Amiről a pesti Broadway mesél, Ligeti legendák, Rendezvő a Royalban, a Pesti Légionárius, Szemben a Lánchíd oroszlánja, Aranyoskám, A legboldogabb ember, A magyar kabaré levelező tagja, Kabaré a négyzetben, Papírtekerces ember, Hacsekek és Sajók – ezekre a darabokra vagyok a legbüszkébb. Rejtő Jenő, Vadnai László, Békeffi László, Kőváry Gyula, Nóti Károly, László Miklós, Lőrincz Miklós, Kellér Dezső és Nagy Endre emlékét örökre megőrzi a filmszalag.

Magunkról: két gyermekünk van, fiam 35, lányom 33 éves. Három fiúunokánkat a lányunktól kaptuk. Ők nyolc-, hat és fél, valamint ötévesek. (A fiunk még adósunk.) Harminchéte éve élünk boldog házasságban szebibik és érzőbb felemmel. Kell ennél több?

Hutira Albin

zenemű-szortimenter (Budapest, 1937. július 26.)

Az 1850-ben alapított Rózsavölgyi és Társa cég 1912-ben nyitotta meg a jelenlegi helyén – a Szervita téren – zenemű-kereskedését, amelynek belső berendezését Kozma Lajos és Dankó István neves iparművészek reneszánsz stílusban alakították ki.

A cég fennállásának több mint 150 éve alatt a zenemű-kereskedelem mellett kotta- és könyvkiadással, hangverseny-szervezéssel, előadóművészek szponzorálásával és zenemű-szortimenterek képzésével is foglalkozott.

Találón jegyezte meg Szabolcsi Bence, a jeles zenetudós: „a Rózsavölgyi a magyar és az egyetemes zenetörténet egy darabját jelenti”.

Így például kiadói műhelyéből kerültek ki elsőnek Bartók Béla, Kodály Zoltán, Weiner Leó és Dohnányi Ernő halhatatlan zeneművei.

A Rózsavölgyi Zeneműbolt 1949-ben az államosítást követően – nevének meghagyásával – az Állami Könyvterjesztő Vállalathoz került. A rendszerváltás után többütemű átalakulással a Líra és Lant Kereskedelmi Részvénytársaság egyik boltja lett. A privatizáció során először a Láng Holdinghoz került, majd 1999-et követően dr. Kolosi Tamás meghatározó tulajdonrészével kivált a részvénytársaságból, és ismét önálló kft.-ként működik „a Rózsavölgyi”.

A jelenlegi üzlet a Szervita tér 5. szám alatt Közép-Európa legnagyobb zeneműboltja, ahol az érdeklődő 160 000 zenemű között válogathat.

Az emeleti részen hangszer- és könyvosztály, a földszinten kotta-, DVD-, klasszikus zenei CD-részleg, az alagsorban pedig a könnyűzenei részleg található.

A fenti néhány soros leírás életem „kerettörténetének” is tekinthető. Édesapám zeneszeretetével felvértezve hatéves koromtól zongorázni tanítottak, ami kezdetben nem okozott nagy örömet számomra. Mégis többszöri nekirugaszkodásra elértem a Zeneművészeti Főiskola küszöbét. Az 1956-os forradalom utáni nehéz időszakban a középiskolából kikerülve egy kis rokoni segítséggel a körúti Erkel Ferenc boltba kerültem zenemű-szortimenternek, ahol zenei ismereteimet kamatoztatva hamar megkedveltem ezt a „ritka” szakmát. Ez nagyban köszönhető Sternfeld Oszkárnak, a boltvezető-helyettesnek, aki kitűnő pedagógiai érzéssel és nagy szakmai rutinnal rendelkezett. A nemzetközileg is ismert szakember neve ma is fogalom a szakmában.

Az Állami Könyvterjesztő Vállalat vezetősége 1962-ben megbízott a Múzeum körúti Zenei Antikvárium vezetésével, majd 1964-ben kerültem a leégésből újjáépült Rózsavölgyi Zeneműboltba. (1961-ben a Rózsavölgyi Zeneműbolt egy elektromos zárlat következtében keletkezett tűz miatt teljesen kiégett.) Először a bolt helyettes vezetője lettem, majd 1976-ban boltigazgató.

Nagy kihívás volt a kiégett bolt kottával való feltöltése, hiszen nem kevesebb, mint 160 000 címet kellett pótolni.

Az eltelt ötven év alatt megszerzett szakmai és társadalmi elismertségem mellett (Liszt Ferenc-émlékplakett 1983, Artisjus oklevél 1985, a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztje 2000) öröm számomra, hogy a Rózsavölgyi kitűnő szakmai kollektívája többször elnyerte a Hermes Díjat, és az egyetlen bolt volt, amely az idegenforgalom magas szintű elismeréséért megkapta Budapest Pro Urbe Díját.

Alapító tagja voltam az új Liszt Ferenc Társaságnak és a Kodály Társaságnak. Számtalan zeneműről készült recenziót, szakmai értekezést, tanulmányt közöltem zenei folyóiratokban (Parlando, Ének-zene, Muzsika stb.). A Civil Rádióban hosszú évek óta az *A Rózsavölgyi Zeneműbolt komolyzenei újdonságai* című rovatnak a műsorvezetője vagyok.

Hosszú évek kutató (és lelkes) munkája eredményeképpen jelent meg a cég 150. évfordulójára az Atheneum Kiadónál a *Rózsavölgyi és Társa másfél évszázada* című munkám.

A vezetésem alatt álló Rózsavölgyi Zeneműbolt az elmúlt négy évtizedben tovább öregbítette hírnevét, állandó vásárlói, illetve látogatói közé többek között nem kisebb világhírességek tartoztak, mint Roberto Benzi (karmester), Giacomo Aragall (operaénekes), Bársony Rózsi (táncosnő), Neményi Lili (opera-énekesnő), Krzysztof Penderecki (zeneszerző), Aram Hacsaturján (zeneszerző), Gertler Endre (hegedűművész), Ferencsik János (karmester), Földes Andor (zongoraművész), David Ojsztrah (hegedűművész), Ormándy Jenő (karmester), Ligeti György (zeneszerző)...

A Rózsavölgyinek évente negyedmillió látogatója van, magyar és külföldi vásárlók a világ minden részéről, bizonyítva azt a tényt, hogy a zene rangja, méltósága változatlanul az általános műveltség része és kapocs a különböző felfogású emberek, valamint népcsoportok között.

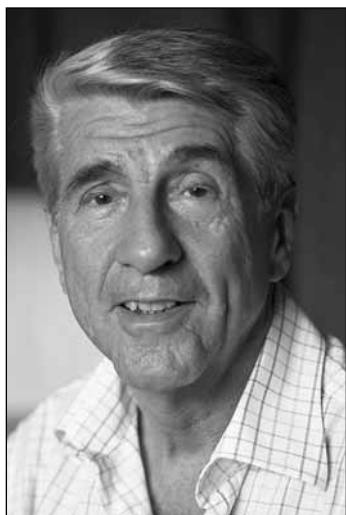
Sajnos, a zeneműves szakma és ezzel együtt a zenemű-kereskedelem a második világháború után, az államosítást követően sok ellentmondással küszködött. A szakma erkölcsi rangja az 1990-es évek után sokat javult, de anyagi elismertsége még mindig messze elmarad a magas követelmények mögött.

A cég hirdetése régen ezzel kezdődött: „Mindenkor a zenét szolgálni.” Ez a jelmondat ma is él, táplálja azt a szellemet, amely a Rózsavölgyi Zeneműbolt, valamint a kiadó további eredményes munkájának záloga.

Korniss Péter

fotóművész (Kolozsvár, Románia, 1937. augusztus 4.)

Papp Zoltán felvétele

A fotográfia ajándéka, hogy megörökíthetjük a legtünékenyebbet is: az embert – abban a világban, amelyet maga teremtett és éltet.

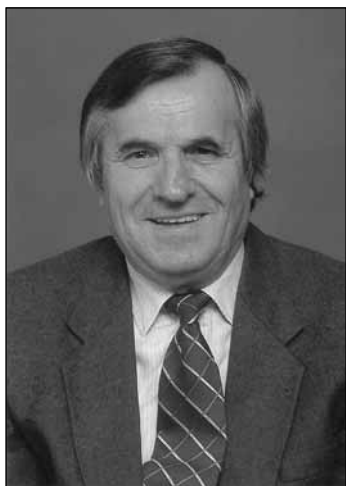
Korniss Péter

PÁSZTORFIÚ (1975)

Adamik Tamás

nyelvész, klasszikus filológus (Kecskemét, 1937. augusztus 6.)

A minap elővettem népiskolai értesítőkönyvem, végiglapoztam, és sok minden eszembe jutott. Ezekből az emlékekből vetek papírra néhányat, hogy felidézsem azt a kort, amely gyermekéveimet alakította, csiszolta.

Első nap az iskolában. Az iskola nagyjából öt kilométerre lehetett a házunktól. Az út azonban egyenesen az iskolába vezetett, csak végig kellett rajta bandukolni. Eleinte illedelmesen ballagtunk: a két nagyobb testvér közrefogott, és így gyalogoltunk. Egy idő után azonban unalmasnak találtuk ezt a feszes menetet, és Jóska engedélyével a betonút közepén haladó szurokcsíkon meneteltünk libasorban. Ez igen kellemes volt, mert a nap melegétől meglágyult szurok kellemesen bizsergette a talpunkat. De egy idő után ezt is meguntuk, és

újabb játékba fogtunk. A lány szurokból egy öklömnyi golyót gyúrtunk, s azt gurítottunk. Igen jól játszottunk, nem éreztük az idő múlását. Csak az volt a furcsa, hogy amikor az iskolához értünk, nagy csöndesség fogadott bennünket: az iskola udvarán senkit sem láttunk. Igencsak megszeppentünk, mert ez azt jelentette, hogy már elkezdődött a tanítás.

Megilletődve, csendesen nyitottunk be a tanterembe. A tanító bácsi ott állt a dobogón, a gyerekek pedig hátratett kézzel, csendben ültek; a bal oldali padsorokban a lányok, a jobb oldaliban a fiúk, az első osztályosoktól a negyedikesekig. „Hát ti mit akartok?” – kérdezte Sebők Lajos tanító úr. „Iskolába jöttünk – felelte Jóska bátyám –, és elhoztuk az öcsénket is, aki most kezdi az elsőt.” A tanító úr tekintete egy kissé megenyhült, s csak ennyit mondott: „Gyorsan a helyetekre!” – és az üres hátsó padsorra mutatott. Megkönnyebbülve oson-tunk a padok felé, de még nem értünk a helyünkre, amikor felcsattant a tanító úr hangja: „Vissza az egész banda!” Rémulten fordultunk meg, majd visszamentünk, s oda néztünk, ahová a tanító úr mutatott: le a padlóra. A tisztára sikált szép fehér padlón fekete szurokfoltok éktelenkedtek.

Jó darabig dörzsöltük a padlót sikárkefével, kapartuk bicskával, s úgy-ahogy eltüntettük a foltokat. Végre a helyünkre mehettünk, de alighogy lehuppantunk a padra, berohant a tanító bácsi felesége, és ezt kiáltotta: „Lajos, légiriadó, engedd haza a gyerekeket!” A tanító úr elbocsátott bennünket. Kiérve az udvarra feltekintettünk az égre: fölöttünk a magasban kicsi, fénylő repülőök úsztak Budapest felé. Ebben a tanévben ez volt az első és egyben az utolsó napom is az iskolában.

Imre bácsihoz költözünk. A háború egyre jobban közeledett felénk. Ezt két jeltől pontosan meg lehetett állapítani. Késő éjjel egyre több fénygolyót és fénycsóvát lehetett látni kelet felől az égen, reggel pedig gyakran láttunk sebesült lovakat bolyongani a kukoricásban. Egyszer aztán katonák és csendőrök érkeztek hozzánk, anyámat keresték. Betessékelté őket a tisztaszobába, ne-

künk, gyerekeknek kint kellett maradnunk. Nem sokáig maradtak a katonák, de utána anyám nagyapámmal és idősebb testvéreimmel sokat tanácskozott. Két-három nap múlva anyám a vacsoránál közölte velünk, hogy el kell költöznünk, mert a csata Kecskeméért a mi földünkön lesz. Meg is beszélte már egyik nagybátyánkkal, Imre bácsival, aki Kecskeméttől északnyugatra egy nagy majorságban lakott, hogy egy időre hozzá költözzünk. Meg is kezdtük a költözködést. Csak az állatokat és a legszükségesebb ruhadarabokat vihettük magunkkal. Én Pista bátyámmal a disznófalkát hajtottam, Jóska bátyám pedig a nagyapámmal együtt a teheneket.

Hadszintér volt a tisztaszoba. Anyám elhatározta, hogy elmegy megnézni, mi lett a gazdasággal. Jóskát, aki akkortájt tizenegy éves volt, magával víve elindult. A tanya Kecskeméttől délre, a várostól durván másfél kilométer távolságra volt, amelyet ötven hold földdel felesben béreltünk. Szarvasos tanyának hívták, mert a ház keleti végén volt egy kiemelkedő toronyszerű rész, rajta egy bronzszarvassal. A ház közelébe érve gyökeret vert a lába a borzalomtól: mindenféle hullák hevertek, emberek és lovak vegyesen, szétlőtt és kiégett autók és ágyúk. Házunk vége is belövést kapott, nagy rész tátongott rajta. Anyám ezen a nyíláson lépett be a tisztaszobába, amelynek közepén egy tűzrakás nyomai éktelenkedtek, elszenesedett széklábakkal, a falak mellett hullák hevertek. Átmenve a konyhán a nagy magtárba lehetett jutni. Az ajtaja le volt szakítva, az ott tárolt gabona közepén pedig egy döglött ló hevert. Anyám döbbenetesen szemlélte e szörnyűségeket, de nem sokáig tehetette, mert lépéseket hallott, s ahogy megfordult, egy orosz katonát látott feléje közeledni. „Jóska, ide gyere!” – kiáltotta, majd megragadta Jóska kezét, és kirohant a házból, meg sem álltak a városig.

Egy darabig még Imre bácsiéknál laktunk, majd anyám egy szobát bérelt Kiskecskemétben, utána pedig még Gyurka bácsiéknál is tanyáztunk egy ideig. Úgy egy év múlva rendbe hozattuk a szarvasos tanyát, és visszaköltöztünk.

Kanászkodás keresztapámmal. 1945. szeptember 1-jén újra kezdtem az elsőt, mégpedig Kecskeméten, a Muszáj és a Cigányváros közötti kis iskolában. Ide jártunk Pista bátyámmal. Sok emlékem nem maradt róla. Csak a pálcákra emlékszem: a hosszú füstösre, a középhosszú barnára és egy rövidebb faszínűre, amely igen alkalmas volt körmösök osztására. Hogy itt elvégeztem az első osztályt, bizonyítja az értesítőkönyvem, amely a második osztállyal kezdődik. Biztosan volt valamiféle papírom az első osztály elvégzéséről, máskülönben nem íratkozhattam volna be a másodikba. Ezt az osztályt a már említett városföldi I. sz. népiskolában kezdtem, 1946-ban. Ekkor már a Révész-tanyát béreltük, ismét ötven hold földdel, amely szintén Városföldön volt, de jóval kijebbe, nem messze az említett iskolától, a vasúttól mintegy kétszáz méterre. Itt jeles tanuló voltam Szűcs Kálmán tanító úr szigorú keze alatt, pedig az első félévben huszonöt, a másodikban pedig ötvennégy napot hiányoztam. Nem betegség miatt, hiszen gyermekkoromban sohasem voltam beteg, hanem a munka miatt. Amikor eljött a nagy munkák ideje a földeken, akkor bizony nem mehettünk iskolába, mert minden kézre szükség volt.

Negyvenhét nyarán nagy változás állt be életemben. Az egyik este betoppant hozzánk keresztapám, és ezt mondta anyámnak: „Te, Julis, sok a munka, add ide egy évre Tamást kanásznak, neked úgyis marad még elég gyereked.” Mivel keresztapám sokat segített nekünk édesapám halála után, aki 1941-ben távozott közülünk, anyám nem tagadhatta meg a rokoni segítséget. Én sem tiltakoztam,

mert csábított az új világ és az új környezet. Még aznap este elmentem keresztapámmal, akik szintén Városföldön laktak, de még kintebb, a Mindszenti úti iskola közelében. A munkám egyszerű volt. Reggeli után kihajtottam a disznókat legelni, dél körül behajtottam, ebédeltünk, ebéd után deleltünk, utána megint legeltettem vacsoráig. Így ment ez napról napra. Keresztapámtól kaptam egy kopott loóstort, s azzal hajtottam a falkát a Mindszenti út árkába vagy a zöldellő tarlóra.

Az első kísérlet. Változtak az idők: elkezdődtek a téeszmozgósítások. Agitátorok járták a tanyákat, és arról próbálták meggyőzni a gazdákat, hogy a közösben jobb. Gábor bátyám, aki széles látókörű ember volt, hiszen rendszeresen bejárt Kecskemétre a fodrászhoz, kocsmákba is el-eljárt, minden hírt első kézből tudott, több agitátort személyesen ismert, s tudta róluk, hogy sohasem szerettek dolgozni. Ezeket azután, amikor jöttek agitálni, durván kiosztotta. A tiltakozás ellenére a mi vidékünkön is kezdtek megalakulni a termelészövetkezetek. Nem tehattünk mást, mint elköltöztünk oda, ahol még nem indult meg a téeszésítés: a kerekegyházi tanyavilágba, Kecskeméttől mintegy tizenöt kilométerre, a Dunaföldvár felé vezető betonút mellé. Hát itt béreltünk ismét ötven hold földet, és a nyolcadik osztályt az alsópusztai általános iskolában végeztem.

A Deli házaspár tanított itt: az alsó tagozatosokat a feleség, Mancsi néni, a felsősöket a férj, Deli József, akit nagyon megszerettem szigorú igazságosságáért. Bejelentette a tanító bácsi, hogy kísérletezni fogunk. Elővett egy nagy zsákvarrótűt és szürke cérnát. A cérnát a tű közepére kötötte, egy kissé a tű foka felé, majd, fellépve a dobogóra, a másik végét odaszorította a tanári asztal kiálló széléhez. Ezután odahívott bennünket. Mi leguggoltunk körben és figyeltünk. A tanító bácsi meglökte a tűt, amely kétszer-háromszor körbefordult, majd lassított és megállt. Szó nélkül, feszülten figyeltük a kísérletet. Ezután ismét meglökte a tű fokát, a tű ismét körözött néhányat, és beállt ugyanabba az irányba. „Na látjátok – mondta a tanító bácsi –, itt egy titkos erő húzódik észak–dél irányba, s a tudomány feladata az, hogy a természet efféle titkos erőit kutassa.” Ezután Deli József olyan szépen beszélt a tudományról, hogy a tanítás után, amikor hazaértem és ettem valamit, folytonosan az motoszkált bennem, hogy kellene szereznem valamilyen tudományos könyvet.

A testvéreim éppen deleltek, a tanya csendes volt. Ahogy tűnődtem magamban, a tekintetem az udvaron a falhoz támasztott biciklikre esett, s máris felötlött bennem a gondolat: be kell bicikliznem Kerekegyházára, a vegyeskereskedésbe, hátha találok ott egy tudományos könyvet. Magamhoz vettem régóta kuporgatott néhány forintomat, biciklire pattantam, s a mintegy tíz kilométerre fekvő faluba karikáztam. A papírosztályra mentem, és az elárusító néninek azt mondtam, hogy kérek egy tudományos könyvet, nem baj, ha nehéz is. A néni mosolyogva nyújtott felém egy kopott, szürke könyvecskét. Csak az utcán mertem megnézni kincsemet: „Magyar és német zsebszótár tekintettel a két nyelv szólásaira, szerkesztette Kelemen Béla” – olvastam a címlapon. Hát, tényleg csuda sok idegen szó volt benne, s olyan furcsák, hogy délután, amikor kihajtottam a birkákat, soha nem hallott szavaktól zengett a vidék. Csak egy oldalt tudtam belőle megtanulni egész délután, pedig igencsak igyekeztem. Hát így ébredt bennem érdeklődés az idegen nyelvek iránt.

Adamik Tamás

Kántor Lajos

irodalomtörténész, kritikus, esszéíró (Kolozsvár, Románia, 1937. augusztus 7.)

A bűvös (vagy csúnya?) hetven közeledtével az ember sűrűbben kérdez rá a kapukra. Azokra, amelyek korábban kinyíltak előtte, és a még remélt (esetleg megcélzott), jövődöbéli kapukra.

Ez a fajta „kapusítás” nem feltétlenül tervszerű; legalábbis én, amikor hozzákezdttem családregegyvázlatnak minősített könyvem írásához, amely 2004-ben (a budapesti Balassi és a kolozsvári Polis közös kiadásában) *A kapu* címet kapta, nem gondoltam rá, hogy sorozattá bővítsém kapuimat. Azóta elkészült és 2006 tavaszán meg is jelent *A mennyei kapu* (ebben az „apokrif kerekasztalban” a már nem élő író ismerősök, egykori barátok szólaltak meg, illetve jöttek el hívásomra kolozsvári házukba, léptek be az első kapun), és tervezem az *A Korunk kapuit*. Igaz, az utóbbit nem illene még címként kiemelni, a már gépbe vert pár oldal nem jogosít fel rá, de bírom benne, hogy valameddig csak eljutok a magam szubjektív Korunk-történetének a rögzítésével.

Most innen induljon hát a kérésre történő visszapillantás, hat évtizedre terjesztve ki a kapunyitást. Merthogy a kolozsvári Mátyás-szanatórium kapuját még nem én nyitottam, hanem a szüleim, az óvodára már nem nagyon emlékszem, legfeljebb a Bocskai-sapkás főtéri fényképet nézegetve rémlik fel valami, ahogy László Feri barátommal (a mai neves zenetörténésszel) kézen fogva indulunk a világba. Az

elemi átugrom, a Református Kollégium nagykapuját, a régi és az új épületét azonban nem hagyhatom ki, már csak azért sem, mert előttem olyanok nyitották, mint Szabó Dezső, Kós Károly, Reményik Sándor, Jékely Zoltán. (Apáczait nem írhatom, mert az a ház, ahová ő járt tanítani, csak néhány rom formájában maradt az utókorra.) A Bolyai Egyetem hajdani marianumi

portája a bölcsészkarhoz adott ott-hont még az ötvenes években; ennek a kilincsét nyomta le sűrűn, 1959 áprilisáig, az én legkedvesebb tanárom, a költő Szabédi László, és ugyanazon a katedrán dolgozott a nyelvész Szabó T. Attila. A velem egy évfolyamra vagy fennebb-lennebb járt diáktársak közül már szintén a mennyei kapun át közlekedik Páskándi Géza és Szilágyi Domokos, de még együtt taposunk a hatvanas-hetvenes fordulót Lászlóffy Aladárral; irodalomtörténész szerzőtársam, Láng Gusztáv, akivel a romániai magyar irodalom 1944 és 1970 közti történetét írtuk, egy évvel korábban esett át a kerek évfordulón.

És aztán jöttek számomra a Korunk kapui, még 1959-ben a Fő térre, a Mátyás király szobrára néző, hogy majd megkezdődjék vándorlásunk a régi vármegyeházon át a mai Rákóczi útig. (Közben persze a Soros román városatyák elvették a Rákóczi nevet, kaptuk helyette Eremia Grigorescu tábornokét.) A már közel ötven Korunk-szerkesztői év más városokbeli, tá-

volabbi országokban történt számos kapunyitással társult, ezeket házról házra felidézni, leírni – újabb fél századra volna szükség. Bukaresti és budapesti alkalmakat is csak nagyon válogatva tudok visszaidézni, írószövetségi, akadémiai vagy éppen parlamenti épületektől a magánházakig. Alighanem az utóbbiak az érdekesebbek, így-úgy emlékezetesek: például Illyés Gyuláéknál a Józsefhegyi úton, Déry Tibornál a balatonfüredi villában, Mészöly Miklóskéknál a Városmajor utcában és a kisoroszi kertben, Méliusznál a bukaresti tévétorony közelében. A BBC magyar szerkesztőségének kapuját Cs. Szabóra nyithattam, no és persze Siklós Pistára. Ők mind szerepelnek *A mennyei kapuban*, Korunk-szerkesztő hajdani főnökeimmel, Balogh Edgárral és Gáll Ernővel – meg természetesen Páskándi Gézával, Szisszel (Szilágyi Domokossal), Szabédival, Bálint Tiborral, Bajor An-

dorral együtt. Merthogy az ő kapuikat ugyancsak sokszor nyitottam én is.

Ami pedig a hetven után nyíló kapukat illeti? Hát, az itthonit, a Mikes Kelemen utcabelit remélhetőleg még fogom tudni nyitogatni, és a fiainkét, az unokáinkét, Budapesten. Talán még egy keveset az ötvenéves új Korunkét (azaz a 81-be lépett régi folyóiratét) ugyancsak s a fiatal, negyedik évében járó Kolozsvár Társaságét, ha nem lesz túl nehéz a két emelet. Ahhoz pedig, hogy ne legyen, ne túl korán legyen, a Szamos-parti teniszpályánk vaskapuját próbálgatjuk, korra tavasztól késő ősziig hűséges partneremmel, akivel a református elemi első osztályában hozott össze a véletlen.

Polgár András

író, dramaturg (Budapest, 1937. augusztus 9.)

Dabis Balázs Silvius felvétele

Mulatságos, kedélyes, kalandos, egyben szívszorító helyzetek jellemezték eszmélésem első éveit. Kedélyesen búcsúzott el apám, és elment munkaszolgálatosnak. Nyolc év múlva láttuk viszont. Roppan mulatságos volt, amikor anyám felolvasta a falragaszokon plakátolt felhívásokat („Zsidók egynapi élelemmel jelentkezzenek statárium terhe mellett a Bécsi úti temetőnél”), és ettől kezdve bújócskát játszottunk. Hol a munkahelyén, hol az utcán, hol bombatölcsérekben aludtunk. Hol az volt a gondunk, hová

tegyük Tomit, egykorú pajtásomat. (Tomi pilóta, én villamosvezető szerettem volna lenni.) Szép, napfényes ősz volt. (Ötévesek voltunk a zsidótörvények megjelenésének napján. Tomit átküldték aludni a szülei hozzánk, és megmérgezték magukat.)

Tomiraánk maradt, később szerencsésen leadtuk a svéd követségen. (Csodával határos módon élte túl a háborút, és valóban pilóta lett, előbb vadászrepülő, később utasszállító kapitánya.)

Csillagos házba kerültünk, mintegy negyvenen laktunk egy lakásban. Megpróbáltatásaink addig tartottak, amíg anyám megismerkedett egy úriemberrel, aki valószínű életművész volt, túlélőszonglór. Légóparancsnok, katonaszökevény, igazolványmágus, seftbajnok. Egyik nap zihálva érkezett, öt pengőt adott a nyilas házmesternek, leszedte rólunk a sárga csillagot, és sétálni mentünk. (A ház lakóit, köztük két egykorú barátomat elvitték Auschwitzba. Soha nem jöttek haza.) Megmentőnk lakást szerzett, hamis papírokat, be kellett magolnom új nevemet. („Varga Andriska vagyok, Szolnokról, kibombázott kisfiú.”)

Sokszor megverték, kifosztották, mégis újra meg újra megjelent hamis néven szerzett lakásunkban, hóna alatt egy hallal és vekni kenyérral. Tudta, mikor tartanak razzitát a nyilasok, ilyenkor eltűntünk a lakásból.

Apám hazajött, nem ismertem meg. Anyám röviden kiadta az útját, már mással él. Az apám megállt előttem az udvaron, megfogta a vállam. Hosszan nézett. Aztán elment.

Hamar bejáratos lettem a Petőfi Körbe, ahol írók, értelmiségiek között, szerényen meghúzódva, hallgathattam a parázs vitákat, a kemény, igazságos felszólalásokat. A gimnáziumban azonban megtudták, és nem engedték, hogy filmrendezőnek jelentkezsem a főiskolára. Ellenben bevonultam sorkatonai szolgálatra a BM Határőrség (zöld parolisok) kötelékébe.

Villamosvezető nem lehettem, ellenben a katonaságnál írni kezdtem, néhány novellám, kisregényem megjelent, s azt hittem, ha leszererek, enyém lesz a világ. Rengeteg témám volt, legszívesebben a holokausztról és a diktatúráról szerettem volna írni.

A világ nem lett az enyém, nem kellett a forradalom. Nem kellett dolgozat az ÁVH iszonyatos rémtetteiről, nem kellett a holokauszt.

Filmlaboráns lettem, három műszakban; valahogy mindig vonzott a film. Innen indult valaha Illés György, Ragályi Elemér, Bíró Miklós operatőr. Híre ment, hogy az alakuló televízió laboránsokat keres. Életem egyik meghatározó döntése volt, hogy jelentkeztem a Magyar Televíziónál. Harminchét esztendő húztam le ebben a csodálatos intézményben, és amikor az „új idők új szelei” következtében hősi halált halt, kis híján megsirattam.

Fantasztikus évek következtek, az ország közvéleményének meghatározó intézménye lett a munkahelyem, ahol közel húsz évig trükkoperatőrként dolgoztam. Filmek ezreinek főcímét, trükkfelvételét készítettem el, közben írtam és írtam, regényt, forgatókönyvet, színdarabot; végül átminősítettek dramaturggá.

Sohasem éreztem fáradtságot, sohasem óhajtottam megfelelni az elvárásoknak, ha egy munkámat kiszórták, vállat vontam, hoztam másikat. Mindenki tudta a „három T” tilalmát, működött az öncenzúra, aki csak tehette, kihúzta a fejét a hurokból... Akkoriban nem volt olyan sok ellenálló, mint ahányan manapság kiadják magukat hősnak.

Néhány forgatókönyvemet a Filmgyárban valószínűtlennek ítélték meg, a többit a tévében. Megismerkedhettem remek dramaturgokkal, mindenekelett Lehel Judittal, Semsey Jenővel, Liszky Tamással, Békés Józseffel.

Első filmemet Fábry Zoltán rendezte, aki később egyik színdarabomat is (*Töltsön egy estét a Fehér Rózsában*) színpadra vitte, második munkámat pedig Gertler Viktorral rendezte. Legnagyobb sikeremet Bácskai Lauró Istvánnak köszönhetem (*Gyula vitéz télen-nyáron*), forgatókönyveimet a televízióban olyan rendezők valósították meg, mint Mihályfy Sándor, Gaál Albert, Félix László, Horváth Ádám, Horváth Tibor, Bánki Iván, Várkonyi Gábor, Gát György, Zilahy Tamás, Kenyeres Gábor.

Néhány tévésorozat elkészítésében is szerepet vállaltam, alapító forgatókönyvírója voltam (Miskolczi Miklóssal és Szabó Györggyel) a *Szomszédoknak*, tizenhárom részt írtam a *Lindából*, hat részt (Ungvári Tamással) a *Kémeriből*. Harmincöt részen keresztül fő dramaturgja voltam a *7-es csatorna* és a százhatvan részes *Űrgammák* című sorozatnak.

Egyik tévéjátékom bemutatója után telefonáltak a Madách Színházból, ír-nék-e darabot nekik? Az Ádám Ottó fémjelezte színházi műhely megbúvölt. Csodálatos színészek dolgoztak akkor ebben a színházban: Tolnay Klári, Márkus László, Almási Éva, Békés Itala, Piros Ildikó, Bencze Ilona, Huszti Péter, Garas Dezső, Schütz Ila, Avar István, Koncz Gábor, Tímár Béla és mások.

Persze hogy akartam! Négy darabomat mutatták be, és ajánlásukra kerültem a Miskolci Nemzeti Színházba, a Veszprémi, a Békéscsabai és az Arany János Színházba. Változó sikerrel további kilenc művemet tűzték műsorra. Ezek a műhelyek véglegesen megszerettették velem a színházat. Annyira, hogy szerettem volna Magyar Írók Színháza néven új játszóhelyet alapítani, de a mai pénzalapú világban már kevés a csupasz lelkesedés. Kapcsolatok kellene a pénzügyi potentátokhoz, pártokhoz, politikusokhoz. És itt már elfogyott a tudományom. Nem értek a pénzhez. Nem szeretem a pénzügyi potentátokat. Kissé megvetem a politikusokat, képtelen lennék kilincselni náluk. A Magyar Írók Színháza egy szép álom maradt...

Szabad időmben regényeket írkáltam, eddig tizenhárom önálló kötetem jelent meg.

Szerencsére már nem láttam közelről a Magyar Televízió összeomlását, a „végkielégítés-szakértő” elnökök tündöklését, az elbocsátásokat, az elfogult politikai sodródásokat, a színvonalatlan, semmitmondó műsorok gyártását.

A tévéfilm, tévéjáték eltűnt a süllyesztőben. A kereskedelmi tévék egy-némelyike gyárt szappanoperát, ezeket nem szeretném minősíteni.

Természetesen a munkát nem hagytam abba: a Budaörsi Játékszín megrendelésére szép munkákat készíthetek, bestsellereket alkalmazok színre. Színpadi megjelenésük – remélem – fontos része lehet a magyar kultúrának.

Bemutatták adaptáciomban Steinbeck *Az édentől keletre* című művét, Móra Ferenc *Aranykoporsóját*, aktualizáltam O'Neill *Vágy a szilfák alatt* című művét és Hunyadi Sándor *Júliusi éjszakáját*.

Elkészült és bemutatásra vár Lee Harold *Ne bántsátok a feketerigót!* című csodás regénye. Fontosnak érzem legújabb munkámat: Mészöly Miklós *Az atléta halála* című remek regényét alkalmazom színpadra.

Magánélet? Természetesen. Született egy kislányom. Ma már anya.

Ja, és megjelent egy regénye is... Büszke vagyok rá.

Beöthyné Kozocsa Ildikó

könyvrestaurátor (Gyula, 1937. augusztus 10.)

Felmenőim között többen voltak, akik vonzódtak az irodalomhoz és a művészetekhez. Latinos műveltségű, jogász apám különösen a francia nyelvet és irodalmat kedvelte. Fiatal korában maga is írt verseket. Az ő irodalmi ízlése és értékítélete engem is jó irányba befolyásolt. Erre szükségem is volt, ugyanis az 1950-es években voltam gimnazista. A történelem, régészet, művészettörténet is érdekelt. A bölcsészkarra azonban nem nyertem felvételt: nem voltam megfelelő káder. Ezután – mintegy véletlenszerűen – kézművességet tanultam, és lettem könyvkötő, majd az Országos Széchényi Könyvtárba kerültem könyvrestaurátor-gyakornoknak. Itt dőlt el a sorsom – és jó irányban –, mert megszerettem jövődő szakmámat. Elvégeztem egy kétéves irat- és könyvkonzerváló tanfolyamot; munkahelyemnek köszönhetően sokszor volt alkalmam a szakmai tudásomat külföldi tanulmányutakon, konferenciákon tovább bővíteni. Közben a Tanárképző Főiskolán könyvtáros szakon szereztem diplomát, majd a Restauráló Laboratórium vezetőjeként harminc éven át irányítottam az osztályt.

Csodálatosan szép és izgalmas feladatok sorát szánta nekem – és munkatársaimnak – a sors: olyan kéziratok, középkori oklevelek, kódexek, őnyomatványok és egyéb régi bőr- és pergamenkötésű könyvek százai kerültek a kezembe, amelyeket egyébként csak legfeljebb kiállításokon, üveg alatt szemlélhettem volna.

A legnagyobb kihívás és egyben megtiszteltetés 1982-ben ért: megtervezni, majd munkatársaimmal végrehajtani olyan, pergamenre írott corvinák és egyéb kódexek restaurálását, amelyek fizikai állapotukat tekintve már csaknem kezelhetetlenek voltak. Kisfiam csak négyéves volt, amikor a témával kapcsolatban UNESCO-

ösztöndíjjal két hónapra külföldre kellett utaznom. Férjem azonban mindenben – ekkor is – segített és támogattott. A kilenc évig tartó program (a Corvina Program) végül sikerrel ért véget, és – többek között – eredménye volt egy új pergamenrestaurálási módszer kifejlesztése. Ez volt szakmai pályafutásom talán legnagyobb öröme.

A szakmát nemcsak műveltem sok éven át, hanem huszonöt éve oktatom; eleinte tanfolyamokon, majd a Képzőművészeti Egyetemen is. Tanártársaimmal a tananyagot is meg kellett írunk, mert szakkönyvek nem voltak.

Már néhány éve nyugdíjban vagyok, a tanítást azonban még szívesen vállalom. E téren is, munkám során is, sok szép élményben volt részem. Hálás vagyok Istennek, amiért, bár eleinte nem a terveim szerint alakult az életem, mégis olyan foglalkozást, munkát adott cserébe, amelyet odaadással és élvezettel végeztem.

Hálás vagyok magánéletem legnagyobb ajándékáért is: Ákos fiamért; ő közgazdász, újságíró.

Beöthyné Kozocsa Ildikó

Győry Emil

színész (Pélmonostor, Jugoszlávia – ma: Horvátország –, 1937. augusztus 10.)

Dragutin Đeri – így hívták apámat, Győri Károlyt. Eszéken született és élt, nem tudott magyarul, de mikor sokévi munkanélküliség után azt javasolták neki, hogy tegyen egy (cs-be hajló ty-nek hangzó) ć-betűt az amúgy is átírt neve után, és lesz munka, ezt nem tette meg. Nem lett Đeríc. Mikor aztán itt éltünk Péccsett, azért nem dolgozhatott, mert nem tudott magyarul. Suszterinas lett 37 évesen. Én nyolcévesen a Megyeri-kitérőnél koldultam. Soha nem volt valamirevaló lakásunk. Mikor a rokonok kiteszékeltek, egy régi mészárszék füstölőkamrájában éltünk. Tébécém lett. Tákoltak nekem egy dikót a mások gangján az udvarban, és télen is ott feküdtem. Rézsút esett rám a hó, de meggyógyultam. Csináltunk a fiúkkal egy betlehemező bandát. A fiúk mindnyájan sokkal jobban éltek, mint

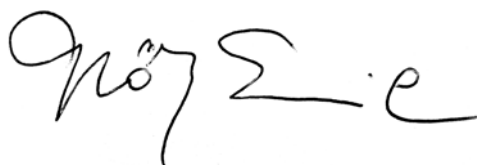
mi, nekik ez szórakozás volt, nekem kellett volna a pénz vagy a kaja, amit őszekoldulunk. Anyám varrta a gúnyákat, én ragasztottam a dobozt a betlehemmel, és noszogattam mindenkit, hogy gyakoroljunk. Akkor az egyik fiú valamiért nem jött többet, és a többiek találtak egy új fiút. Ez az új fiú is láthatta, hogy nálunk ágy sincs és hideg a sparherd, mégis „úrifiú!” leintéssel kizárt engem a betlehemesdiből. Később is megesett, hogy a keresztnemem miatt másnak néztek, mint ami vagyok. De nem változtattam meg. Kuglibábokat állígtattam; újra beteg lettem. Nyolcadikos koromban egy osztálytársam kiverte elől a fogaimat, éppen amikor kezdtem arra gondolni, hogy hátha színész lehetnék.

A pécsi Nagy Lajos Gimnáziumban érettségiztem. '55 őszén végigbarangoltam a Balaton-felvidéket Geiger–Müller-számlálóval a nyakamban. Nem találtam semmit.

A főiskolán egyszer valaki feldúlta a kollégiumi klubot (függöny letépve, rádió a földön, székek felborogatva, hamutartók kiborítva). Akkoriban, ha valaki kollégista éjfél után jött haza, ezt a tényt rögzítenie kellett a portán egy füzetbe(n). Én és egy bolgár operatőrhallgató voltunk a későn jövők. A bolgár fiú alibit igazolt, én azonban nem tudtam mit mondani. Megindult ellenem valami számonkérés, de azon kívül, hogy nem én tettem, védekezésül más nem jutott eszembe. Közben szép lassan kezdtem már magamra gyanakodni, hogy hátha valamiféle, általam eddig nem tapasztalt önkívületi állapotba estem, és kilépve önmagamból valahogy mégiscsak összetörtem azt a klubot, ahova az éjjel be se léptem. Szóval elindultam az oktan önvád vagy a meghülyülés felé. Megindult egy eljárás ellenem, aminek a vége az lehetett volna, hogy nemcsak a kollégiumból, de a főiskoláról is kitesznek. Akkor – miközben már nagyon féltem – valahol a folyosón odajött a főiskola KISZ-titkára, és én arra gondoltam, hátha segít. Szinte barátián félrevont, barátságosan rám nézett, és szelíd, majdnem kedves hangon mondta: „Valld be!” (Ő nagy művész és politikus most. Most is nagyon emberi.)

A főiskola után az akkori „száműzöttek szigetére”, Békéscsabára kerültem. Onnan egy szezonnal Szolnokra – megint fogtragédiák –, aztán Pécsre, ahol 24 szezont játszottam. Kaptam egy másodosztályú Jászai-díjat (bizony létezett ilyen kitüntető megalázás is!), később érdemes művész lettem. '86-ban újra elhívtak Szolnokra, és ez a pár szolnoki év – a Művész Színház-beli kanyart leszámítva – jó volt. Pécssett is, Szolnokon is gyűrűvel tiszteltek meg a kollégák, mindkét helyen a díj alapításakor. Most, hogy azon folyik a verseny, ki a simlibb vagány, hirtelen anakronisztikussá vált az én kis tépelődő színészetem.

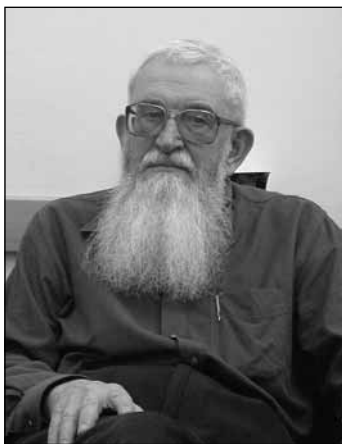
Vidéki színész voltam, játszhattam ott, ahol diákkoromban a híres Szendrő-féle társulatot láttam, és most, hetvenévesen van szerencsém az ismeretlenségből Önöknek bemutatkozni, és elbúcsúzni egyben. Ígérem, soha többé nem hallanak felőlem.

Komoróczy Géza

orientalista (Budapest, 1937. augusztus 11.)

Apám 72 éves korában halt meg, anyám közel a nyolcvanhoz, nekem 1947-ben Sárospatakon, a református kollégium konviktusának kapujában 84 évet ígért egy cigány asszony; igaz, a vasárnapi hideg vacsorámat kérte és kapta érte, víztől csöpögő szafaládét és egy darab kenyert. Egyik nagyapám agyvérzésben halt meg 1944. március 19-én a német megszállás rádióhírére; a másik öngyilkos lett; felesége, anyai nagyanyám, Pesten az ostrom alatt éhen halt és tömegsírba került. A pataki cigány asszony jövendölésének másik fele biztosan nem vált valóra: négy gyermeket ígért, és nekem csak kettő van, s tőlük egy-egy unokám. A felmenő családomról még annyit, hogy az apai ág ősi magyar nemes (persze hét-

szilvafás) Kelet-/Észak-kelet-Magyarországon, az első birtokadatok talán Zsigmond korából, címeres levél és kettős predikátum I. Lipóttól. Az anyai ág Mária Terézia német telepeseitől ered, a Délvidékről. Szüleim Szekfű Gyula, Domanovszky Sándor, Hóman Bálint óráin ismerkedtek meg, az egyetemen. Hogy nonsokára hetvenéves leszek, egyelőre mit sem számít, mindennapi életem nagyjából ugyanaz, mint évtizedek óta mindig, akár itthon, akár külföldön, lényegesebb változás csak annyi, hogy írógép helyett – amelyen talán 12 éves koromban kezdtem pötyögtetni, apám hivatalában (levéltár), s amely az első nagyobb beszerzésem volt, egyetemistaként, életem első honoráriumából (Gilgames-eposz) – most

már hosszú ideje a számítógép a legfőbb technikai eszköz a kezem alatt. Gyerekkoromban mindenféle foglalkozást képzeltem el magamnak: mozonyvezető, építész mérnök, orvos... Mást akartam csinálni, mint a szüleim, nyelveket tanulni igen, de a legkevésbé latint. Másként alakult. 1952 és 1956 között az orosz tannyelvű Gorkij iskolába jártam. 1956 tavasza számomra jó év, az országos középiskolai tanulmányi versenyen, amely akkor Rákosi Mátyásról volt elnevezve, történelemből és magyar irodalomból első, illetve második helyen végeztem, megnyertem egy másik országos pályázatot *Az ókori Kelet kulturális öröksége* című dolgozatommal, ennek díja kéthetes tanulmányút volt az NDK-ban, és mindezek felül az iskolával tanulmányi kirándulásra mentünk Szlovákiába, Kassára is, ahol gyermekkoromat töltöttem. Az orvosi egyetemre jelentkeztem, de a két külföldi utazás miatt nem volt időm készülni a felvételire, s a berlini *Vorderasiatisches Museum* után, amelynek pompás anyagát, kulturális hadiszákmányt, nem sokkal előbb juttatta vissza a Szovjetunió, őszintén szólva már kedvem sem. A tanulmányi versenyen elért helyezési jogot adott arra, hogy besétáljak a bölcsészkarra felvételi vizsga nélkül. A kötelező honvédelemórán 1956 őszén a puska részei című anyagig jutottunk, azután az utcán voltam, látni és megfigyelni akartam mindent, de a „gitárt”, amelyet az Eötvös Collegium előtt egy teherautóról a kezünkbe nyomtak, elrejtettem az alagsori WC-ben. Röviddel később úgy döntöttem, hogy mindent, ami politika, az ókori történelemben fogok átélni. Bevettem magam az Eötvös Könyvtárba, végigolvastam, ábcérendben, a hozzáférhető antik szerzőket és amit csak elértem, és amikor

megindult a tanítás, elkezdtem rendszeresen tanulni hébert, ékírást, latint, görögöt s amire csak lehetőségem volt. A modern nyelveket közvetve: a keleti nyelvek szótáraiból, nyelvtanaiból, a szakirodalomból. Éveken át egyedüli hallgató voltam Dávid Antal, Hahn István, Harmatta János óráin. A Bibliához, túljutván a vallásos érzelmekkel teli kora kamaszkoron, még a középiskolában, Ady versei vezettek el, a Biblia megértéséhez szükségesnek láttam a héber nyelvet. Az eredeti héber szöveg keltette fel az igényt a történeti háttér, az ókori Kelet iránt, s akkor már tudatosan választottam: a sumer, az akkád, a héber maradt tanulmányaim középpontjában. 1957 őszétől kezdve, amikor is egy fegyelmi eljárásban megvonták tőlem a népköztársasági ösztöndíjat, egy lottóirodában a 3.30-as szelvényeket könyvelve kerestem némi pénzt, munka közben is a nyelvtanokat bújva. Magyar-történelem szakosból az 1956 utáni laza egyetemi rendben szlalomozva több lépésben ókori keleti történelem szakos lettem. Az önkényes szakváltogatások anomáliáját a tanulmányi osztály előadója csak egy évvel az államvizsga előtt vette észre. Akkor felvettem az ógörög szakot, így kaphattam meg 1961-ben az előadói és tanári oklevelet. Amikor a bölcsészkaron a KISZ szervezése kezdődött, Engel Pál barátommal azt javasoltuk, hogy az ókori történelem politikai gazdaságtanával foglalkozzunk majd, ezt határozottan elutasították, így mi végig kimaradtunk belőle. Évfolyamunk többségét katonának sem hívták be soha. Egy évet töltöttem a Magyar Helikon Könyvkiadóban, hivatali munkám egy része a Balzac-összes szemlelévének olvasása volt: jó kiadói gyakorlat, jó olvasmány. Azután Dobrovits Aladár meghívott az ókori keleti törté-

neti tanszékre tanársegédnek (1962). Az idei a 45. egyetemi tanévem, köztük többet külföldi egyetemen abszolváltam mint vendégprofesszor vagy ösztöndíjas. Szerencsés körülmények összejárásának folytán sikerült megalapítanom, először Magyarországon, az assziriológia szakot, majd, még szerencsésebb körülmények között, már mint egyetemi tanár, amely rang talán az egyetlen formális ambícióm volt, a hebraisztika szakot is. Ez utóbbinak határozottan zsidó arculatot akartam szabni, a judaisztikát is beleértve: zsidó nézőpontból tanítani a zsidó hagyományt. Munkatársakat korábbi tanítványaim közül tudtam magam mellé venni, s ma igazán nyugodtnak érzem magam, hogy méltó tanítványaim lettek az utódaim, sőt, egy öreg tanár ezt derűsen mondhatja, még ellenfeleim is a tanítványaim voltak valaha. Jártam a Közel-Keleten érdeklődési területem helyszínein szinte mindenütt, ismerem a külföldi múzeumokat, de igazi szenvedélyem a könyvek voltak. Külföldön járva minden szabad pénzem könyvekre, xeroxokra költöttem, az assziriológiában valóságos nemzeti könyvtárat gyűjtöttem, szövegkiadásokat, főként saját költ-

ségemen, ezek java ma már a tanszéki könyvtárban van; elégtélelem, hogy jó tizenöt éve érdeklődésemet ki tudom elégíteni a könyvtárunkban, itt szinte magánkönyvtárat gyűjthetek folyamatosan. Óráimat mindig a magam örömeire tartottam, de, nem tagadom, követelményeket támasztó tanár voltam: azokkal, akik tompák voltak, nem tudtam mit kezdeni, éppen ezért mondhatom, hogy nagyon sok tehetséges tanítványom akadt, mindig kitűnő emberekkel voltam körülveve. Nem akartam úgynevezett iskolát teremteni – az egyetemen már mindenki saját magát alakítja –, én magam azonban sokat köszönhetek azoknak, akikkel együtt dolgoztam. Egyik lányom is a maga akaratából indult el hasonló úton, más irányban. Idők folyamán írtam, amit írtam, van még sok minden, amit be kell fejeznem, s talán újabb ötleteim is támadnak majd. A megszabott terjedelemben ennyit mondhattam eddigi életemről. Ami a kilátásba helyezett 84 évet illeti: *pozsiujom, wigiym*, meglátjuk, ha megéljük.

Konwiz h4

Rónay László

irodalomtörténész (Budapest, 1937. augusztus 16.)

Elmondhatom, nagyjából figyelmesen és tudatosan éltem végig az elmúlt évszázad felét. Gyermekfejjel még Budapest ostromát is megéltem, emlékszem a szirénák vészjósló bűgására, a bombák robbanására és a légelhárító ágyúk válaszaira. A Rózsadombra 1942-ben költöttünk, éppen a városra sújtó légitámadások előtt, s itt csendesebbek voltak a harcok. Édesapám, Rónay György még az óvóhelyről is fel-felsietett, aggódva

vette számba jegyzeteit, amelyeket aztán a légnyomás örökre szétszórt. Hívó családban növekedhettem, egyházi emberek és írók sokasága vendégeskedett nálunk. Keresztapám, Thurzó Gábor is író volt – róla egy gyászosan sikeredett könyvet írtam –, de apám nemzedékéből szinte mindenkit ismertem, még Márai Sándorral is találkozhattam 1948-ban, amikor fel nem fogtam, mit jelentett ez az édesapámhoz idézett mondata: „Gyurka, én elmegyek.” Talán a jóvátétel kötelme is vezérelt, amikor elhatároztam, hogy könyvet írok életművéről, akkoriban ez nem volt szokásban. Azóta sokszor írtam róla, s amikor San Diegóból elküldte egyik könyvét dedikálva, némi büszkeséggel úgy éreztem, hogy befogadott a céhbe.

Természetesnek éreztem, hogy a piaristákhoz kerültem, máig hálával gondolok vissza szigorú következetességükre, amely szeretettel és világképet adó módszerekkel párosult. A Bölcsészettudományi Karra jelentkeztem, nem fogadtak tárt karral, így egy évig az Új Ember kiadóhivatalában tevékenykedtem anyagmozgatóként, majd – ez jelentős előrelépésnek bizonyult – gépmesterként üldögéltem az adréma mellett. Tekintélyes és kiváló emberekkel ismerkedtem meg, szerető elnézéssel szemlélték gyarló irodalmi próbálkozásaimat, még biztattak is, bár nem tudhatom, meggyőződésből tették-e.

Végre egyetemista lehettem 1956-ban: magyar-pedagógia szakon (ez utóbbi az első adandó alkalommal latinra cseréltem). Együtt vonultunk az év októberében, valamelyik képeslap címodalán látni is lehet tekintélyes alakokat a masírozók között. Sajnos hiányzott belőlem a hősi elszánás, amely a forradalom valódi hőseit – nem mindenki volt az, aki manapság ezt hirdeti magáról – hevítette. Mindössze annyit mondhatok érdememként, hogy három cikket írtam a poraiból éledő Keresztény Demokrata Párt Hazánk című lapjába, amelynek egyetlen számát szomorúságomra nem követte folytatás. Sporttudósítói álmaimat a rövid ideig megtapasztalt szabadsággal egyetemben eltaposták az orosz tankok.

Az egyetem elvégzésekor máskülönben kiváló, de munkásór-egyenruhájában derűsen festő professzorom nagyjából ugyanazt mondta nekem, amit Horger Antal József Attilának: világnézetem miatt nem lehetek budapesti tanár. Nem is lettem. Bicskére kerültem általános iskolába kijáró tanárként, s

az összeverbuvált roma osztályban is tanítottam. Legnagyobb kitüntetésem között tartom számon, hogy ennek az osztálynak egyik magasra nőtt tagja így értékelte ténykedésemet: „Maga akár vajda is lehetne.” Vajda ugyan nem lettem, de emlékezetesen szép és gyümölcsöző éveket töltöttem a lekopott intézményben, s igaz barátokra tettem szert. 1964-ben megházasodtam, három gyermekem született, két lányom tanár, fiam újságíró, s a családi hagyományt gazdagítja megjelent könyveivel. Hogy boldog, kiegyensúlyozott családban élünk, csak feleségem érdeme. Három unokám a szívem csücske, róluk több, állítólag kedves könyvet írtam, s ünnep, ha látom őket.

A Petőfi Irodalmi Múzeumba kerültem 1970-ben. Három évet húztam le ott, igen mérsékelt lelkesedéssel. Bár kézírattári tevékenységem során sokat okosodtam, hiszen Gellért Oszkár hagyatékából rengeteg, a Nyugatra vonatkozó ismeretet gyűjthettem, s Füst Milán kéziratái is sok meglepetést tartogattak.

Elsősorban Bodnár György érdeméből, 1973-ban az Irodalomtörténeti Intézet XX. századi osztályának lettem munkatársa. Megállás nélkül írtuk és javítottuk a „sóskának” becézett irodalomtörténet fejezeteit, s e ténykedésünk lektoraink és a kultúrpolitika irányítójának jóvoltából soha véget nem érő kínlásnak látszott. A tömérdek írás és újrírás reménytelenségéért kárpótoltak a baráti eszmecserék és találkozások, amelyeket máig rendszeresen folytatunk, dacolva az idő múlásával és a politika ellentéteket szító befolyásolásaival. Közben meglehetősen rendszerességgel jelentek meg a 20. század irodalmával és íróival foglalkozó könyveim. Úgy érzem, ezek közül a Kosztolányi Dezsőről és a Márairól írtak a leginkább figyelemre érdemesek. E század spirituális irodalmával is sokat foglalkoztam, megírtam a történetét (*Isten nem halt meg*), és két fontos alakjáról, Sík Sándorról – a múlt század egyik legnagyobbjáról – és Mécs Lászlóról könyvet hoztam össze. E műveim születését megkönnyítette, hogy a múlt század utolsó évtizedében az Új Ember főszerkesztőjeként beleástam magam a spirituális hagyományokba. Azért használtam az „is” kötőszót, mert 1980-tól Király István – sokan szidalmazzák, én szerettem, s ez az érzés, úgy hiszem, kölcsönös volt – meghívására az ELTE 20. századi tanszékén oktathattam, s ezzel életem legnagyobb vágya beteljesült.

A fiatalok körében és az irodalom térfogatában menedéket találunk. Ide nem ér el a világ gyűlölsége, itt nem érnek olyan csaldások, amilyenek engem (is) értek 1990 után, amikor megtanultuk, milyen is valójában a haszonszerzésre és pénzre orientált világ, amely szép lassan megszünteti a legfontosabb értékek becsületét.

Persze lehet, hogy ez csak öreges locsogás. Mert szép évek után elkerülhetetlen a búcsúzás, ám visszatekintve nincs okom panasza.

Rohay László

Gáti Gábor

szobrász (Budapest, 1937. szeptember 3.)

„Csak semmi sport”
(Sir Winston Churchill)

A hetvenit neki!

Hát mire is nézsek vissza? Nekem még mindig a holnap a fontos.

Arra készülök, hogy majd ezután...

És milyenek mutassam magam? Panaszkodjak vagy dicsekedjek?

Aki magáról beszél, az mutatkozik. Simulnak vagy mélyülnek a ráncai. A szépet elmondja, a csúnyát elhallgatja, holott ez is, az is ő maga.

És mik lennének a sarokponti pályáivemnek, ha egyáltalán van ilyen? Mármint nekem pályáivem, az ívek pedig sarkai.

Hányatott gyermekkorom?

A Művészeti Gimnázium alomelege?

A felelőtlenül átélt évek az Epreskert fái alatt?

A felnőtté válás kínjai? (Lassan érek.)

Próbálkozással, tévedésekkel, tanulással eltelt nyolc év a kollektív műteremben?

Az önálló műterem boldog magánya?

A művésztelepek izzó munkadühe?

Áldassék az emléke Tóta Gyula, Mátis Kálmán és Somogyi József tanár uraknak, akik első lépéseim vigyázták.

Örömmel tölt el, hogy van feladatom, és nem hiszem el, ha könnyű a siker. Vigyázok az arcomra. Könnyen változtatok formát, de csak formát változtatok könnyen.

A jelennek dolgozom, kortársaknak. Csalódott vagyok, ha késik a megértés.

Az, hogy a hetvenedik évemet töltöm, aligha érdem, viszont csoda, hisz annyi jó alkalmam volt meghalni.

Nem születtem jó időkre. Túléltem a huszadik századot, és most, a huszonegyedik elején is csak remélem, hogy jobb idők jönnek ezután.

De boldog vagyok, hogy jót s rosszat megélhettem, hogy lehettem szerelmes és dolgozhattam, miközben elszaladt mellettem a történelem,

hogy becsülnek a barátaim és sok a barátom,

hogy sok kitűnő fiatal ismerek,

hogy jó társat találtam az életemhez,

hogy felnőtt fiam van,

hogy vannak gondolataim, terveim, rengeteg a dolgom addig az időig, amikor majd befogad a csend végtelenje.

Vágó Nelly

jelmeztervező (Budapest, 1937. szeptember 5.)

A Magyar Iparművészeti Főiskolán szereztem diplomámat, úgy, hogy ötödéves hallgatóként már terveztem a szolnoki színházban. Egy év sem telt el, amikor a budapesti Nemzeti Színház tagja lettem több mint 26 évre. Jó szerencsém úgy hozta – ez meghatározta a szakmai pályámat –, hogy jelmeztervezői munkáim során a legnagyobb rendező-, színész-, koreográfus-, énekes- és táncosgénuszokkal együtt állíthattam színre, filmvászonra a világirodalom klasszikusait, a kortárs szerzők remekműveit.

Tervezhettem még az egykori Nemzetiben a világhírű Svobodával, Marton Endre rendezésében a *Lear királyt*, majd a *Marat halálát*, később Majorral *Az ember tragédiáját*, a *Rómeó és Júliát* és még sok száz darabot egy negyed évszázadon át. Amíg az akkori Nemzeti stúdiójában a mai legjobbak bontogatták szárnyaikat, addig a vidéki színházi műhelyekben csodák születtek. Ezekben részt venni, egy új és előremutató színházi kultúrát létrehozni színháztörténeti feladat volt számunkra. Pécs, Kaposvár, Szolnok, Veszprém színházaiban, Sík Ferenc, Gazdag Gyula, Áts János, Pál István, Székely Gábor, Zsámbéki Gábor, Babarczy László rendezéseiben közreműködöm pályám felejthetetlen szakasza volt. Európai színházat csináltunk. Nem véletlen, hogy Jászai Mari-díjamat az új magyar kortárs szerzők műveinek színpadképeiért kaptam. Hasonló okokból nyertem el több ízben a kritikusok díját a hazai színházi seregszemléken. Strapabíró alkotóként nem győztem válogatni megbízatásaim között. Erre vágytam, és ez tett boldoggá. Jó példa, hogy a Madách Imre-érmet azért kaptam, mert 19 alkalommal terveztem *Az ember tragédiájához* jelmezeket, különféle rendezői koncepciók szerint, más-más színházban.

Szinetár és Egry Pirandello darabjaihoz hívtak tervezőnek, ezért már nemzetközi Pirandello-díjat vehettem át Agrigentóban.

Stockholmban a Királyi Operába hívtak volna évi egy-két mű jelmeztervezésére, miközben itthon évi 18-22 darabot tervezhettem. Nem foglalkoztat, hogy mi lett volna, ha ott maradok, mivel itthon minden vágyam teljesült.

Huszárik Zoltán felkért a *Szindbád* filmjéhez, így együtt álmodtuk Krúdy világát a filmvászonra. Ha csak ezt az egy művet készíthettem volna, akkor sem éltem volna hiába. Fábryval a *141 perc a befejezetlen mondatból* című filmjét, Szabó Istvánnal a *Hanussen* filmet tervezhettem több más film között.

Pályatársaim közül többen szeretnek, mint ahányan utálhatnak, és ez azért is meghatározó, mert évtizedeken át békésen rivalizáltunk és hoztuk el a hazai és külföldi kiállítások és biennálék trófeáit. Csoportos kiállításainkon számomra volt megtiszteltetés, hogy Schäffer Judit – a mesterem –, Wieber Marianne, Jánoskuti Márta, Gombár Judit és Mialkovszky Erzsébet társaságában állíthatunk ki. Egyéni kiállításaimon éppen ők érdeklődtek munkáim iránt.

Vámos László és Szinetár Miklós vitték ki a hatalmas szabadtéri színpadokra a Margitszigetre, Szegedre és külföldre. Tőlük tanulhattam meg, hogy sok száz szereplő a színen gyötrően kemény feladata egy képzőművészeti igényű kép megalkotásának.

A monodrámák, kamaradarabok intim világába Szirtes Tamás kalauzolt, mielőtt a musicalek kirobbanó sikereihez kezdtünk volna. A *Macskák*, az *Oliver*, a *Nyomorultak*, az *Operaház fantomja*, a *Producerek* szinte levehetetlenek a színpadról. Ezeknek a terveit az angol jogvédőknek és a Broadway moguljainak kell minden esetben jóváhagyniuk. A procedúrák minden esetben sikerrel jártak, így megnyugodtam, hogy kiálltam a világhírű tervezőkkel való permanens összehasonlítást.

Pályakezdésem óta tervezek az operett- és operaszínpadokra. Vámos László, Békés András, Mikó és Szinetár tanított meg arra, hogy ezekben a műfajokban a közönségnek jussa van a gazdag színpadi látványra, mértéktartó tervezői leleménnyel és szakmai hozzáértéssel.

Miután a Nemzetiben szolgálatomat a jubileumi aranygyűrűvel jutalmazták, a Magyar Állami Operaház kért fel vezető jelmeztervezőjének, úgyhogy ma is az Opera örökös, címzetes vezető jelmeztervezője lehetek. Végigtervezhettem az operairodalom szinte összes remekművét Verditől az összes Wagnerig, beleértve a kortárs szerzők műveit is. Talán ezért lettem érdemes művész.

Később kiváló művész és tanár is lehettem, a Magyar Képzőművészeti Egyetemen tanszakvezetőként pallérozhattam ifjú tehetségeket.

Tanítványaim közül Kovács Yvette szülőjének fogadott, Füzér Annamária már Jászai Mari-díjat kapott.

A szakmai regiszterek szerint 518 mű tervezését írják a számlámra, meg a szcenikai világkiállítás aranyérmét jegyzik a nevem mellé. Arról nekem kell számot adnom, hogy Seregi Lászlóval és táncosaival juthattam szakmám csúcsára a *Rómeó és Júliával*, a *Szentivánéji álommal* és a *Makrancos Katával* itthon és Berlinben. Seregi foglalta össze mesterségünk lényegét, miszerint csak és kizárólag a leképezett alkotói gondolat kivitelezése alkalmas arra, hogy a színpadon csoda születhessen.

Kossuth-díjamat igen kedves kollégáim körében vehettem át, így panaszra okom nem lehet.

Köszönöm szépen, jól vagyok.

Kamuti Jenő

vívó, sebészorvos (Budapest, 1937. szeptember 17.)

Elment mellettem a XX. század!

Ezt szoktam mondani a gyerekeimnek, amikor számomra már a telefax működése is megmagyarázhatatlan, hát még ha a számítógép nyújtotta végeláthatatlan lehetőségekről beszélünk.

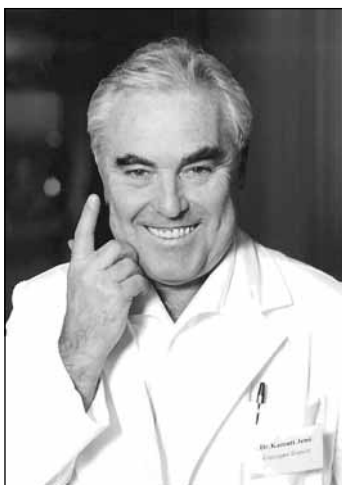
Középiskolás koromban matematikai versenyeket nyerő, de humán beállítottságú ember lévén a technikai forradalom vívmányai, melyek az emberi jólét lehetőségét teremtik meg, számomra követhetetlené váltak.

Egyszerű, de ambiciózus családba születtem, ahol egymástól függetlenül, de egymást erősítve anyám és apám úgy nevelt, hogy valakivé váljak, hogy büszkék lehessenek rám és öcsémre, úgy, hogy közben a tisztesség, a másik ember megbecsülése legyen az alapja minden tevékenységünknek.

Emberré válásom folyamatába a családi háttér, iskoláim, a sport és a külvilág hatása egyaránt szerepet játszott. Ez utóbbi mind a mai napig izgat és mozgat.

Most, hogy 70 éves lettem, nem értem, miért gondoltam 50 éves koromban, hogy a hetedik iksz már olyan „végállapot”, amikor az ember környezete, a társadalom már nem vár el semmit. Amikor már csak azt mondják neki, hogy „Élj boldogul, élvezd még a hátralevőt!”

Ez végtelenül elkészerít, vagy inkább bosszant. Teszek is ellene! Kisebbségi és nagyobb célok kitűzése és el-

érése nélkül beteg lennék.

Boldog vagyok, hogy ebben a korban éltem és élek. Sok minden miatt lehetek boldog. A sors megáldott azzal, hogy a múltat, a velem való történéseket úgy életem meg, mintha egy homályos üvegen keresztül néznék a világba, ahonnan csak szép élmények jönnek elő.

Ezt édesanyámtól örököltem, aki ma 94 éves, hasonló gondolkodású,

szellemileg teljesen friss, és minden reggel indulásként egy kupica pálinkával kezdi a napot.

Wekerle-telepi (Kispest) gyerekkori éveim óta tudom, hogy számomra a családom, a környezetem boldogsága a fontos. Engem ez boldogít.

Édesanyám meséli, hogy 6-8 éves koromban nem tudta eldönteni, hogy orvost vagy református papot neveljen belőlem. Alkatom szerint e két diszciplínában tudnék kibontakozni.

Ma már tudom, hogy a két hivatás alapvetően nincs messze egymástól. Legfeljebb orvossá specializálódik a lélekkel, a hittel, az erkölccsel foglalkozó ember.

A II. világháborúból az udvarunkon álló német tank, az égő ejtőernyős maradt meg, és az, hogy ha bombáztak, a kölcsönzongora alá bújtunk. Nem féltünk.

A Lónyay utcai Református Gimnáziumban szerettem és ismertem meg a sportot, mely a továbbiakban meghatározta életemet, egészen a mai napig.

MÜNCHEN, 1972

Franciásan akár úgy is mondhatnám, hogy a sport volt a „maîtresse”-em, a fiatalkori szeretóm. A sportnak köszönhetem, hogy megismerhettem Dr. Bay Bélát, vívómesteremet, aki a szó klasszikus értelmében volt mesterm. Műveltséget, tartást, értékrendet kaptam tőle, valamint azt, hogy hogyan és mikor kell Camparit inni. Persze nem elhanyagolható az sem, hogy mindezek mellett úgy megtanított vívni, hogy világbajnokságokon, olimpiákon ezüstérmet tudtam szerezni.

Húsz évig voltam a magyar vívóválogatott tagja, öt olimpián vettem részt: Rómában, Tokióban, Mexikóban, Münchenben és Montreálban.

Átélttem, hogy az ötvenes években édesapám bőrröndje a szoba sarkában mindig készen állt egy letartóztatás esetére. A MÁV vezérigazgató-helyettese volt.

Egyszerre voltam 1956-ban boldog és boldogtalan, mert sporteredményeim ellenére nem vittek ki a melbourne-i olimpiára, ahol olimpiai bajnok lehettem volna.

Viszont a Bakáts téren elsőéves orvos egyetemistaként átélhettem a forradalmat és azt a fiúi büszkeséget, hogy édesapámat a Magyar Vasút

Központ forradalmi bizottsága elnökévé választották 1956. október 23-án.

Majd azt, hogy letartóztatása után az életét menthettem meg vívóeredményeimmal, vagy hogy közben orvosi diplomát szerezhettem, és ezzel kezdetét vehette az a csoda, hogy beteg embereket gyógyíthattam és gyógyíthatok a mai napig.

A forradalom éve még azt is hozta számomra, hogy megismertem későbbi feleségemet, akivel együtt végeztük el az orvosi egyetemet és aki két csodálatos gyermekkel ajándékozott meg, akik aztán öt unokával, így alkotva egy boldog családot.

Orvosi pályafutásom során a MÁV Kórházban végigjártam a számléltra minden fokát, voltam segédorvos, főorvos és főigazgató, elvégeztem több mint tízezer műtétet, ahol a mozdonyvezetők mindig elsőbbséget élveztek, és három korszakalkotó felfedezésnek is tanúja lehettem: az antibiotikum, a CT és az ultrahang felfedezésének.

A sport számomra nemcsak a hírnevet adta, de megtanított küzdeni, a másikat tisztelni, a fair play eszméit szem előtt tartani.

Világot láttam általa, és a különböző kultúrák megismerése mély nyomot hagyott életemben.

Hetvenéves koromra egyet sajnálok csak. Lassan abba kell hagynom egyik szenvedélyemet, a gyógyítást. Sajnos a barkácsolás, kertészkedés nem az én világom. Marad tehát számomra a sport és a sportdiplomácia, melyek már így is szinte teljesen kitöltik napjaimat. Ehhez még bőven érzek erőt és frissességet magamban...

Dr. Kármán

Káplár Ferenc

festő, díszlettervező (Budapest, 1937. szeptember 29.)

A második világháború idején hét-nyolc évesek voltunk. Nem messze tőlünk a dohánygyár a budapesti angol szőnyegbombázásban rommá vált. Mi, gyerekek akkor a padon ülve játszottunk a légoltalmi pincében, úgy ültünk ott, mint a verebek a távíródróton. A nehéz vasajtó a légnyomástól kinyílt, kivágódott, s mi hangosan felkiáltva az örömtől kiabáltunk: „Még egyszer, még egyszer, még egyszer!”

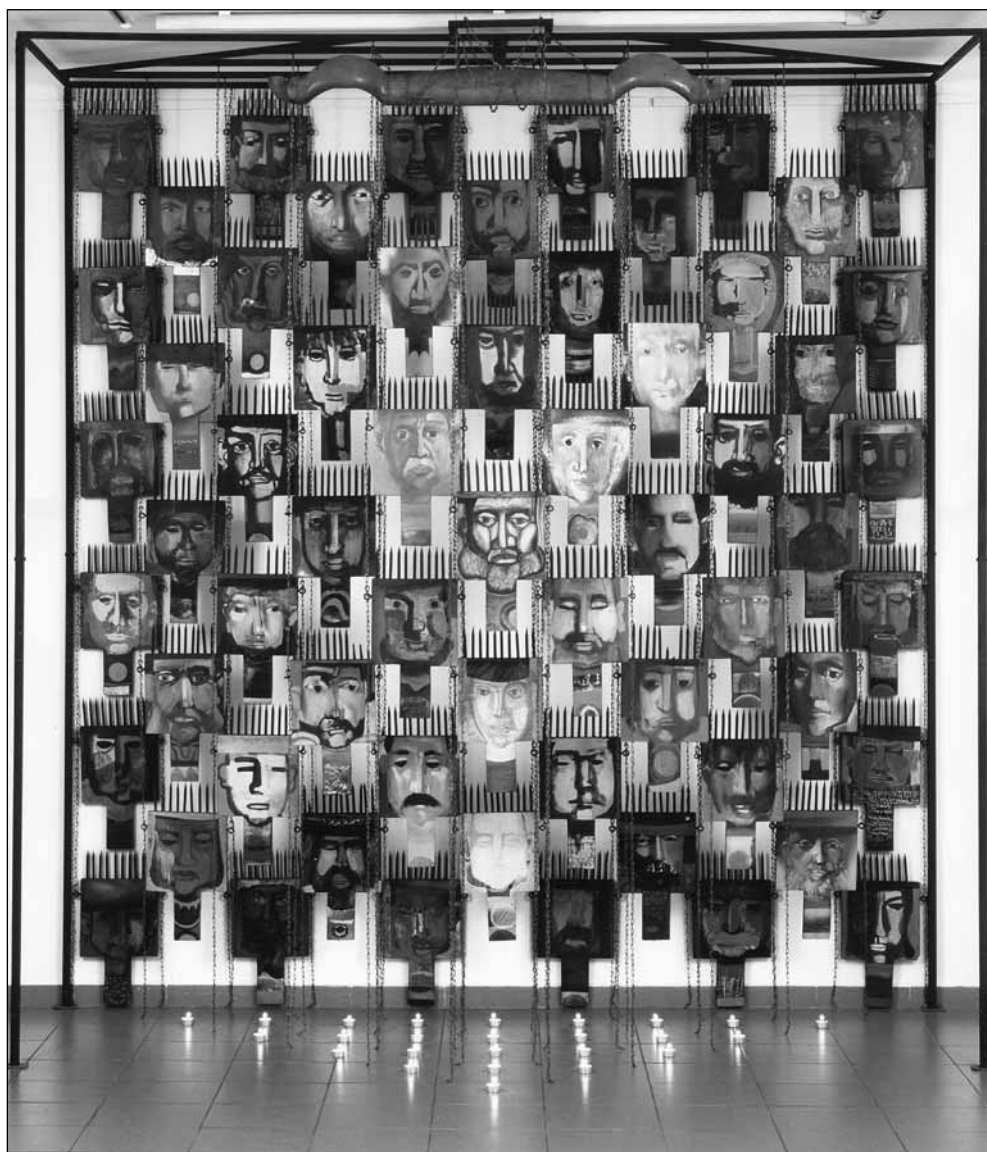
Nagyanyám Kiskunlacházán élte meg a szovjet csapatok „felszabadító” hadműveleteit. Berontott hozzá egy kiskatona és ráüvöltött öreganyámra: „Bárisnya nyet?” Ő így szólt: „Nincsen nekem harisnyám, kisfiam...”

1956 is ilyen „vidáman” kezdődött. Képzőművészeti gimnazista voltam. Nővérem október 23-án megfázva feküdt otthon, s odaadta a menzajegyzét mondván, ne vesszen kárba, menjek be a főiskolára, s ebédeljek meg helyette. Ott találkoztam osztálytársaimmal. Megkaptuk az ízletes ebédet, mely két kanál zsírból, piros paprikából és úttörőgombócból (tarhonya) állt. Közben nagy szaladgálás volt, hallgattuk a híreket, hogy Piros elvtárs engedélyezi-e az ifjúságnak a szolidaritási felvonulást a lengyel események kapcsán. Végül megkaptuk délután egy órakor, így örömmel, mint egy májusi felvonulás, elkezdődött valójában az októberi eseménysor. Este 10-11 óra között Nagy Imre szólt a fáklyás tömeghez, hogy vonuljunk haza, meghallgatván a tömeg követeléseit, hogy másnap majd folytatjuk. Én későn hazaértem; másnap reggel gyorsan terjedt a hír, hogy kitört a forradalom. Hogy, hogy nem, szóbeszéd alapján megtudtuk, hogy a Corvin közhöz közel eső iskolában, ahová a nővérem is járt, a pince tele van fegyverrel. Máig sem értem, miért nem emlékezik meg a történelem e fontos dolgról, hiszen ott mindenféle katonai holmi úgy volt raktározva úgynevezett szétszedett állapotban, külön-külön, „bezsírozva”, összeállítható alkatrészként. Mi négyen-öten voltunk a házból, egy kis kordély kocsin haza szállítottuk a ház számára mondván, ha jönnek az oroszok, akkor legyen mivel a házat megvédeni. Egymástól tanulva állítottuk össze a ház sarkán azokat a fegyvereket, amint a szovjet filmekben is láttuk, hogy Csapajev hogyan harcol, így a golyószórótól a „gitáron” keresztül ezeket a fegyvereket vaktölténnyel beüzemeltük. A sors fintora, hogy ezt azért nem használtuk, mert képtelenek voltunk a templomfalra irányított lövéseket emberekkel szemben használni. Így én '56-ot úgy éltem meg, hogy versenykerékpárommal mindenhol ott voltam, ahol valami történt, rajzoltam, megfigyeltem, és szörnyű dolgokat láttam, de hősiességet is. November 3-án a statáriális kihirdetés előtt sebtében kb. kétszáz kis rajzot készítettem mint röpcédulát, s elmentem a Bem-szoborhoz, ahol kezdődött minden, s nem tudtam mást tenni a november 4-i szörnyű nap előtt, mint hogy a levegőbe földobva, mint egy repülőgépet, szétszórtam az anyagot.

Hogy kiket gondolkoztatott el vagy kiket buzdított, nem tudom. Egyáltalán nem tudom, hogy lehet ezt az ötven év előtti dolgot vagy a második világháborút elfelejteni, tanulsággal. Egy dolog, ami még eszembe jut: amikor kijöttünk '45-ben a pincéből a napfényre, s a kapu előtt a lótetemet, melyet már daraboltak az éhezõ emberek, megkóstoltam, mikor megfózték, annak az édes-száraz ízét nem tudom elfelejteni. Ott tanultam meg, hogy milyen is a hús íze.

Hát, ennyit a történelemről...

KÁPLA'R FERENC

Balázs Árpád

zeneszerző (Szentés, 1937. október 1.)

Időzítés jobban nem sikerülhet: *születésnap* *társ-bérletbe* kerültem több muzsikuskiválósággal. A francia Dukas-val, az operaénekes Medek Annával és Bárdos Lajossal, aki mindjárt az első akadémiai évben, egy prozódiaórán – megtudva a dátum „közös voltát” – találta ki a fenti szellemes szókötést. Az már csak hab volt a tortán, hogy a Kínai Népköztársaság is ezt a napot szemelte ki „születésnapjának”. A hab és torta emlegetése nem véletlen. Kínai diákokkal laktam együtt a Zeneakadémia Bartók Béla Kollégiumában, akik, mint zászlót, cipeltek magukkal minden évben – a „közös ünnep” ürügyén – a követségi fogadásokra. Onnan pedig reklámcscókba gyömöszölve hoztuk haza éjjel a kevésbé szerencsés napon születetteknek a sütemény- és tortamaradványokat. De ez még nem minden!

Yehudi Menuhin javaslatára október elseje lett a zenei világnap. Így lényegében „egybeállt” a rádióbeli *Ki nyer ma?* hónapindító „célszemélycsapata”. Kiss Gyöngyi, Meixner Mihály és Boross Attila jóvoltából, kerek évfordulóimon egy-két kérdésben én is szerepeltem. És – hogy, hogy nem – mindig „kitaláltak”!...

Életrajzom sűrítményét sokféle „ki kicsoda” közli. Így itt nem szaporítom vele a sorokat. Annyival talán mégis, hogy szerencsém volt az indulásban. Három kiváló zeneszerzéstanárról, Farkas Ferenc, Aram Hacsaturjan és Goffredo Petrassi keze alatt tanulhattam a mesterséget, Budapesten, Moszkvában, illetve Rómában. Büszkeségre adhat okot, hogy Berio, Ligeti és Penderecki után negyedikként választott *rendes tagjai* közé az Európai Tudományos és Művészeti Akadémia mint zeneszerzőt, alkotótársául fogadott Illyés Gyula és Nemes Nagy Ágnes, barátjává Kovács Margit, a keramikus. Mostanában egy ifjú komponista, Balázs Ádám jövője a lehető legfontosabb számomra, szeretném megérni tehetsége teljes kibontakozását. (Jelen sorok írásakor éppen fiam zenekari műve csendül fel, ősbemutatóként, New Yorkban, a Carnegie Hallban. Nem szántam dicsekvésnek, ez csak tényközlés, de igen örömteli.)

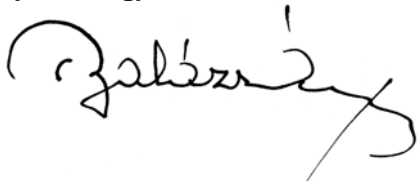
A Magyar Rádió megtisztelt a Kortárs Zenei Kincsestárba való beemeléssel. Ott viszonylag bőséges műlista is található. (Hangzóanyag is szépen!) Ezért meg sem kíséreltem *cím szerint* felsorolni sok évtized termését, kimerítené a rám szánt hetven sort. Tizenhét zenekari darab, négy oratórium, tizenegy kantáta, ugyanannyi színpadi mű, számtalan kamara- és filmzene (köztük a „világjáró” *Kockás fülű nyúl* sorozattal), pedagógiai munka mellett közel háromszáz kórusmű al- és főcímeit, költőit, műfordítóit kellene most ideírnom...

Az alkotók minden új művel *azt az egyet* szeretnék megírni, amellyel *maradandó jelet* hagynak, melyről valóban emlékeznek majd rájuk. Azt az egyet kell „eltalálni”, mint Mascagni a *Parasztbecsülettel*, Leoncavallo a *Bajazzókkal*, az 55 (!) elfelejtett operát írt Albinoni *Adagiójával* vagy Thomson az *Allelujával*,

és még sorolhatnám az úgynevezett „egyműves” szerzőket. Akik egyáltalán nem voltak azok: nagyon sokat írtak, de nem tudhatták, mint ahogyan én sem tudom, mit őriz meg az *élő zenei gyakorlat*.

Az *Idő* rostája kegyetlen! Egy lehetőségünk maradt: hinni az értékteremtésben! A többi már a *Jövő* dolga. De meg kell adni magunknak az esélyt a *művekben való túlélésre*.

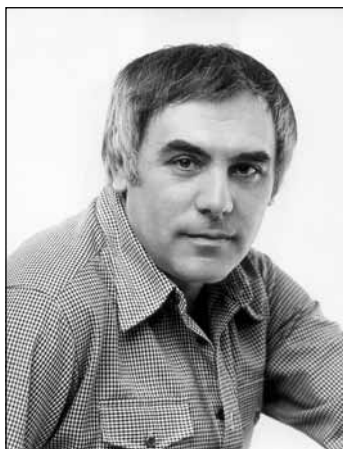
Küzdelmesen gyönyörű volt ez a hetven év, de szép lenne – majd annak idején – azt a hetvenöt sort is megírni a *Napút* folyóirat vagy mások felkérésére...

Horesnyi László

színész (Szeged, 1937. október 2.)

Az első igazán nagy élményem 1970-ben történt, egy évvel azután, hogy a Madách Színház tagja lettem. Vámos László rendezésében adtuk elő Tennessee Williams *A tetovált rózsza* című darabját, melynek főszereplője Psota Irén volt. Szintén felejthetetlen élményt jelentett számomra, amikor Polgár András *Ketős helyszín* című darabjában főszerepet játszottam.

Egyetlenegyszer fordult elő velem, ami egy színész számára maximum rémálmaiban történhet meg: elaludtam a színpadi belépőt. Bent ültem már az öltözőmben teljes díszben, de a meleg, fülledt levegő és a csönd elaltatott, és az ügyelő kiabálására ébredtem. Annyira rohantam, hogy az öltözőben felejtettem az egyetlen fontos kelléket: egy levelet, amit fel kellett volna olvassak. Ugyan improvizáltam valamit, görccsel a gyomromban, de az izgalomtól alig tudtam megszólalni...

Van még egy történet, amire utólag mosolyogva gondolok, de akkor azt hittem, kis híján megőrülök. Brabantio voltam a színpadon, Desdemona apja, aki minden egyes darab elején dühösen kirohant Othello ellen. Hatalmas, vastag ruhaköltemény volt rajtam, több rétegben, s a dühös izgalomban mindig súlyosnak, nehéznek éreztem az inget, a kabátot,

a palástot magamon. Egyik alkalommal a kezdés előtt öt perccel már nem bírtam tovább, és odarohantam sírva a rendezőhöz, hogy én ezt a szerepet nem bírom többször eljátszani, fáradt vagyok, nehéz a ruhám, és amúgy is folyamatosan nyomja valami a tarkómat. Ekkor odanyúltam a tarkómhoz, mert már tényleg elviselhetetlen volt a fájdalom: kiderült, hogy a vállfával együtt vettem fel a ruhát. A rendező guggolva nevetett rajtam...

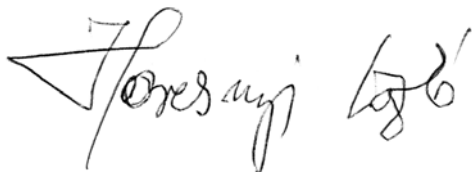
Egy olyan szó volt, amit mindig is nehéz volt kimondanom a színpa-

don: „szeretlek”. Nehéz volt, mert az ember ugyan bele tudja élni magát a szerepekbe, de ez a szó annyira intim, annyira egy embernek szól csak, hogy ezzel mindig gondom volt.

Azt vettem észre a több mint négy évtized alatt, hogy a rendezők munkája alapvetően meg tudja határozni a színészi munkát. Egy rendezőnek rögtön rá kell éreznie, hogy melyik színész milyen habitusú, milyen stílusban és mit szabad neki mondani ahhoz, hogy elérje a kívánt eredményt. A színész olyan, mint egy virág; ha öntözik, gondozzák, kinyílik és gyö-

nyörűen virágzik, ha pedig rákiabálnak, összeressen és soha többé nem tud úgy megszólalni, ahogy kellene.

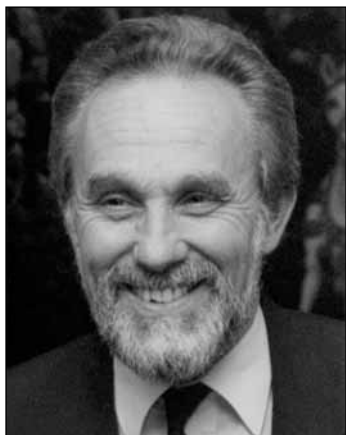
Jó érzéssel töltene el, ha még lenne egy író, aki olyan darabot írna, melyben én is főszerephez juthatnék. Még jobb lenne, ha rám gondolva írna valaki egy darabot...

Lejegyezte Gáborjánai Szabó Orsolya

Solt Pál

jogász (Szentendre, 1937. október 3.)

Közhellyel is kezdhethetném: hetven felé az ember számvetést készít – de nem mondanék igazat. Én nem érzek erre késztetést, még az ilyen kítüntetett alkalomból sem, hogy „magántörténelmem” mintegy hetvensoros leírására kaptam megtisztelő felkérést, mint 1937-ben született „magyar alkotó”. Ugyan nem azért, mert ennek nem érkezett el az ideje, hiszen „nem tudjuk sem a napot, sem az órát...”, hanem mert távol esik a természetemtől. Sok részletre amúgy sem emlékszem.

Az események sokaságából kiemelném azokat, amelyek megmutathatják: mit tartok fontosnak abból a sok-sok jóból és kevés rosszból, amelyek életem során velem történtek vagy engem értek.

Elsőként a család. Testvérem 16 évesen, a második világháborút követően külföldre szökött, így egykeként, de a szükségesnél nem jobban elkényeztetve neveltek szeretettel szüleim, négy polgárit végzett anyám és kereskedelmi érettségit tett apám. A legszélesebben is értett familiából én lettem az első egyetemem járt ember, úgynevezett értelmiségi. Persze, ha meggondolom, hogy anyám olyan ismerője volt az operairodalomnak, hogy a rádióban megszólaló ária első üteméből minden művet felismert, és egész életében kölcsönkönyvtárba járó olvasó volt, aki kilencvenéves korában is hozzászólt a világ eseményeihez, nehezen kötném az értelmiségi attitűdöt az iskolai végzettséghez. Feleségemet 49 évvel ezelőtt ismertem meg. Ő régész, hosszú nemzeti múzeumi szolgálat után, ahol a középkori ötvösséggel foglalkozott, az Iparművészeti Múzeum főigazgatója lett. Ma már boldog nyugdíjas: saját kedvére és időbeoszt-

tására ténykedő kutató és nagymama. Én meg ügyvéd fiunk leánygyermekének ugyanilyen boldog, de még aktív nagyapja.

A *barátság*. Harmadik elemisták, 1948. március 15-én a budapesti Szent István-bazilika kertjében fát ültettünk a centenárium alkalmából. Néhányan elhatároztuk, hogy 2000. december 31-én éjfélkor találkozunk a templom oldalában, iskolánk előtt. És ötvenkét évvel később az, amire romantikus kisgyerekként úgy tekintettünk, mint elérhetetlen messzeségre – meg is történt: öreg barátok ott könnyeztünk a régi kapu előtt, az éjféλι harangzúgásban. Nincs egyetlen baráti köröm, hanem sok barátom van, életem legkülönbözőbb szakaszaiból és területeiről: iskola- és egyetemi társaimból, sporttársaimból, kollégáimból. Hű vagyok hozzájuk.

Az *egyetem*. Iskolába járni mindig szerettem, nem feltétlenül a tanulás/tudás vágya hajtott (ma már sajnálom, hogy természettudományos érdeklődésem akkor mennyire hiányzott), hanem a (koedukáció hiányában) fiúkkal együtt töltött napok-évek öröme. Szerettem és ma is szeretem a társaságot; bevallom, inkább középpontjában szeretek lenni, ez így volt az iskolai évek alatt is. De az egyetem más és több is volt, itt megtaláltam azt a szakmát, amely hivatásom-má vált: az első naptól máig örömmel tölt el, hogy a jogot választottam.

A *bíróság*. Hosszú pályámból több mint harminc évet töltöttem a Legfelsőbb Bíróságon: 26 évig bíróként, és ebből 12 éven át a legfőbb bírói testület elnöke voltam. Nem akármilyen 12 év volt ez: 1990-ben, a rendszerváltáskor kezdődött, s több kormányváltáson ívelt át. Szerencsés vagyok, mert az utóbbi évtizedekben alkalmam volt számos új intézmény létrehozásában részt venni. Egyike vagyok az Alkotmánybíróság öt alapító „atyjának”, elnökként közreműködhettem a Legfelsőbb Bíróság megújításában, első elnöke lehettem az igazságügyi reform során létrehozott Országos Igazságszolgáltatási Tanácsnak és a rajtuk, tagjain kívül álló okokból rövid életű Köztársasági Etikai Tanácsnak. A volt kommunista országok közül elsőként Magyarország kapta az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága éves elnöki tisztét. Ezt, a kormány felkérésére, 1992-ben én láttam el Genfben.

A *sport, a zene, a művészet* szeretete végigkísérte és még ma is kíséri életemet. Gyerekkoromban (az állandó téri focizás mellett) úsztam, egy kicsit birkóztam, de igazi sportágam a kézilabda lett. Kapus voltam, több évig az első osztályban, a BEAC csapatában. Ennek a csaknem 110 éves egyesületnek társadalmi elnöke vagyok, és ma is minden héten kétszer kosárlabdázom a nálam fiatalabb „öregfiúkkal”. Optimizmusból csináltattam egy 70-es számot viselő mezt. Több évig tanultam hegedülni, s minden kezem ügyébe eső hangszerrel megpróbálok megszólaltatni. Lakásom falain saját festményeim lógnak, mostanában a számítógépes grafikával kísérletezem.

Végül pedig szólnom kell a *hitről*, hitemről. Közömbösségből meggyőződéses ateistából – sok év keresés után – 31 éves koromban keresztény lettem, a római katolikus egyházban, amelynek azóta „gyakorló” tagja vagyok. Nagy ajándéka életemnek a taizéi közösséggel való kapcsolatom, alapító-vezetőjével, a 2005-ben tragikus körülmények között meghalt Roger testvérral több mint harminc évig tartó mély barátság. Tőle idézem, amit törekszem életemben megvalósítani: „Újra és újra megbocsátani: a szeretet legnagyobb és legnagyszerűbb kifejezése.”

Sajtó

Kérész Gyula

író, műfordító (Siklós, 1937. október 23.)

Az 1956. évi forradalom és szabadságharc napján születtem, a siklói Szabadság utcában.

Nem tudom, mond-e ez valamit a horoszkóp- és az emléktábla-készítőknek, tény az, hogy jelképdús indítatásom pályafutásomon is érződik. 1959-ben egyetemi pályázatra „elkövettem” egy ’56-os novellát. Olyan visszhangja volt, innen is, onnan is, hogy vagy harminc esztendeig felhagytam a művészkedéssel. Aztán a nyolcvanas évek vége felé közreadtam néhány mesét, majd mindmostanáig egytucatnyi verset, egy-két novellát és esszét, egy kötetre való (főként észti) versfordítást, itt, a Napútban egy ’56-os drámát és (ha eddig megjelenik) egy hangjátékot (groteszk forradalmi dramolett). A fiókomban sincs sokkal több írásom. Ha az író-
ságot, drámaíró-
ságot, költő-
ságot, műfordító-
ságot

megjelent kötettel és előadott színdarabokkal mérjük, akkor az én „író, műfordító” címkém bizony megkérdőjelezhető. Ha Cyrano volnék, valahogy így definiálnám magam: „rokkantnyugdíjas (népiesen: Roppant Nyűg-díjas) író és túró”. Ugyanez vonatkozik a fotózásra (néhány tárlat, egy-két kisebb pályadíj) és *kettő darab* festményre is (Nádor Galéria). Éppen csak megpróbáltam, mire vagyok (volnék) képes. Már csak azért is, mert – noha nem vagyok képesített művészettörténész – művészeti publicisztikával is foglalkozom (például: Magyar Iparművészet), s némi biztonságot ad, ha magam is tudok kiállításra alkalmas műtárgyakat létrehozni. Hátszelem nincs, nem vagyok semmiféle szervezet tagja. Egy-egy kórusban azért még megfordulok olykor. A mellékelt fotó is egy fellépés előtt készült, attól ilyen ünnepélyes. Vidéken Mozart, Pesten Verdi Requiemjét énekeltük az ’56-os mártírok emlékére.

Apám könyvelő volt. Én inkább nőgyógyász szerettem volna lenni, de a körülmények úgy hozták, hogy magam is a közgazdasági pályát választottam. Ez nemcsak az akkori idők tantárgyai miatt volt elhibázott lépés, hanem a gazdasági jellegű munka túl száraznak is bizonyult számomra, így aztán még a hatvanas évek elején átnyergeltem szociológiára. Azt gondoltam, ha nem tárok is fel új dolgokat, a „felmérések” eredményeinek közzététele ésszerűbb döntésekhez vezethet. Nem számoltam azzal, hogy a kényesebb adatok kicsit, közepesen és nagyon bizalmas kiadványokban fognak megjelenni, az adatgyűjtés manipulációs lehetőségeiről nem is beszélve. De nemcsak emiatt álltam odébb. Jött az új gazdasági mechanizmus, és én abban az illúzióban ringattam magam, hogy a modern vezetéstudomány oktatásával hasznosat művelhetek. Néhány feljelentés a pártközpontban, egy (engem igazoló) KNEB-vizsgálat – és az utcán találtam magam. Ezt követően kevésbé rázós, gyakorlatiasabb kutatásokba merültem alá (üzemi szociológia, fogyasztási szolgáltatások, ipari szövetkezetek); persze így is akadt épp elég bajom.

Akkori igazgatóm 1980 táján megkért, hogy segítsék a kutatóintézet egyik arab aspiránsának. Nem sokkal később azt vettem észre, hogy feltűnően követnek, fényképezgetnek és lehallgatják a telefonomat. Három okra gondoltam: 1. Különböző tiltakozó listákat írtam alá a csehszlovákiai bebörtönzésekkel kapcsolatban. 2. Vallással foglalkozó posztgraduális kurzusokon több nyáron át előadásokat tartottam Dubrovnikban. 3. Egyik érettségi találkozónkon, 1981-ben, olyasmit találtam mondani, hogy 1956-ban forradalom volt és szabadságharc. (Egy hajdani osztálytársam és jó pajtásom, aki Pécsen valami ÁVH-főnök lett, kicsit borosan odajött hozzám, és ezt mondta: „Gyulám, nálunk az ilyesmiért kidobják az embert az ablakon.”) Ma már sejtem, hogy igazából miért tették elém a tiltakozó listákat, és miért utazgathattam Dubrovnikba, a krimiszerű akcióknak azonban más volt a mozgatórugója. Nem olyan régen ezt közöltem velem egy bennfentes ismerősöm: „A Carlos-ügyben te voltál az egyik hamis nyom. Nyugaton követelték a terrorista kiadatását, és fel kellett mutatni valamit, ami persze még véletlenül sem visz hozzá közelebb.” Sajnos, elkésett a hírrel, mára kialakult némi üldözési mániám: azt gondolom például, hogy ha nem adják ki vagy elő a műveimet, az abból adódik, hogy valami művészetén kívüli dolognak nem teszek eleget. Így aztán nem jártam utána, igaz-e a hír, s ha igen, milyen jelentések születtek rólam.

„Nem baj, Gyulám – mondta említett osztálytársam 1991-ben, amikor csatlakozásomat szóba hoztam –, majd a következő rendszerváltásnál.”

Kérelmez Gyulán

Tasnádi Attila

irodalom- és művészetkritikus (Nyíregyháza, 1937. október 31.)

Pályám emlékezete? Apály és dagály. Volt, hogy feldobott, s volt, hogy alásodott a körülmények hullámverése, akadt idő, amikor az érvényesülés kapui bezárultak, s akadt, amikor szinte váratlanul megnyíltak előttem. Gondolom, az efféle életút nem egyedi, szinte egész generációm tapasztalata.

Háború zilálta gyermekkor, küzdelmes ifjúság után a pálya a hatvanas években nyílt meg előttem,

s hogy megnyílt, abban sokat köszönhetek Pándi Pálnak, Király Istvánnak, akik felfigyeltek készségeimre, és segítettek, bátorítottak. Nevük ma sokak számára rossz ómen, de én csak jót kaptam tőlük, feladatokat és állást a Kortárs szerkesztőségében, s vele az akkori

idők fiatal íróinak, Baráth Lajosnak, Szakonyi Károlynak, Gerelyes Endrénének, Baranyi Ferencnek a barátságát. Emlékezetes élményem, hogy Király

István engem, a zöldfülű ifjoncot küldött el néhány, akkortájt még hallgató író, köztük Kodolányi János „megnyerésére”, aki naivságomat látva keményen kioktatott: sose dőljek be a manipulációknak, próbáljak meg mindig a saját véleményem alapján dönteni. Ilyen irányban hatott rám Simon István is, aki Király után átvette a lap szerkesztését, s akit népi-nemzeti vállalásai miatt nem sokkal később menesztett az aczéli kultúrpolitika.

Irodalmárnak indultam, a körülmények tereltek a képzőművészet felé. Amikor 1972-ben váltás történt a Kortársnál, az Írószövetség, a jó Molnár Géza kimenekített Bulgáriába, ahol elámított az ottani művészeti élet páratlan, a hagyományt és az újítást integráló gazdagsága. Lelkes bolgaristaként tértem fél év után haza, s kapcsolódtam be a Nino Nikolov vezette Bolgár Kulturális Intézet munkájába, népszerűsítve az intézetben bemutatkozó bolgár festők teljesítményeit. Utóbb módomból volt hosszabb-rövidebb francia és olasz tanulmányutakra is, de alapjában véve magam faragta műkritikus vagyok, merthogy ezen a téren hivatalos végzettséget sosem szereztem. A nagy iskolát a Népszava jelentette számomra, hová Gerő János szervezett be, s ahol csaknem húsz évet töltöttem el mint a lap műbírálója.

Nem tagadom, elfogult kritikus voltam és vagyok, mert, bár igyekeztem mindenfajta művészeti koncepciót megérteni, azok az alkotók érdekeltek igazán, akik a művészetet az élet részének tartották, s művészetükben az életről beszéltek. Akik nemcsak gyönyörködtetni akartak, de alternatívákat kínálva, magatartásformákat ajánlva választásra kényszerítettek. Szilárd álláspontom, hogy a magyar művészet csak a honi hagyományok vállalásával és továbbgondolásával, történelmileg meghatározott másságunk (az esztétika ezt különösségnek nevezi) felmutatásával lehet alakító részese az egyetemes művészeti kultúrának.

Az utóbbi pár évben az Antall-kormánytól életre hívott Nemzeti Kulturális Alap tanácsosaként valamelyes gyakorlati lehetőséget is kaptam, hogy a művészeti kollégiumok gondozójaként efelé tendáltassam a hazai művészeti fejlődés ügyét. Ez nem mindig sikerült, de amit tudtam, megtettem. Erre törekedtem néhány megjelent könyvemmel is, olyan erkölcsiségek mellé állva, amelyeket magam is osztok. Hogy igazam volt-e, vagy sem, majd eldönti az idő.

Tasvári Attila

Csete György

építész (Szentés, 1937. november 5)

Csete György és Dulánszky Jenő
a beremendi kápolna
szentelésén, 1998-ban
(Lantos Miklós felvétele)

„NINCSEN HÁTRA, CSAK ELŐRE VAN!” – mintha csak a CSETÉK-nek fogalmazott volna örök hadparancsot vitéz Jány Gusztáv vezérezredes úr 1943-ban, amikor futok a karácsonyfám felé, hogy átöljem fakockákból épített fénytornyomat, de az összeroskad szorításomban. 1952-ben a kommunisták Magyarországon összes középiskolájából kizártak mint „osztályidegent”, hogy legyen a nevem: SENKI, de a Debreceni Református Kollégium sokakkal együtt megmentett, hogy az Ybl- és a Kossuth-díjak után 2005-ben a Prima Primissimát is elnyerjem, és ugyanabban az évben műemlékké nyilvánítsák az Orfűn megépített első *Naptemplomomat* is, az immár világhírű *Forrásházamat*, amelyet örökös tervezőtársammal: Dulánszky Jenővel, a Pécsi Ifjúsági Irodából, emeltem, építettem a *fénytengelyre*, hogy azt kövesse a többi templom, így a Pigniczky Tamás fényképezte debreceni *Toronytemplom* is. Az ő édesanyja, Gabika, legelső szerelmem volt, s 55 év után találkoztunk újra. És any-

nyi mindent épített fél évszázad alatt egy „senki” barátja segítségével: megújította, magyarrá tette a paneles építést a paksi tulipános házakkal, példát adott a vasbeton héjszerkezetek használatával a beremendi kápolnában; és feltárta az aranymozaikokat Attila király dicséretére a velencei Magyar Házban; Hérodotosz nyomán a királyi szkíták hajlításait folytatta ópusztaszeri HAJLÉKAIVAL: a magyar NOBODY.

Csete György

CSETE GYÖRGY-DULÁNSZKY JENŐ ELSŐ KÖZÖS MUNKÁJA
ORFŰ: FORRÁSHÁZ, 1971-1975 (PANYIK ISTVÁN FELVÉTELE)

Peterdi Nagy László

kritikus, színháztörténész (Pécs, 1937. november 5.)

Hallom ám a Debreceni Kollégium többi öregdiákjától, hogy most már ők is színesben álmodnak. – Öreg kutyák az istálló küszöbén. Vagy – pókos lábú, hályogos szemű csatalovak. Várunk egy jó szót. Akár – a kürt szavát. Legkedvesebb álmom az *Eper és vér* című amerikai filmből való, amely a Berkeley Egyetemen 1968-ban kitört diákferradalom eseményeit mutatta be. Sok-sok szerelemmel, cinikusan kiprovokált rendőri beavatkozással és a végén egy hatalmas robbanással, mindent elborító vérvörös lángokkal. Ez a film is amatőr szereplőkkel készült, mint a *Patyomkin cirkáló*. És a forradalomról szólt. De – egészen másként. Mi itt el sem tudtunk képzelni egy forradalmat akkor még barikádok, tankok és cirkálók nélkül. Éppen ezekkel a hatalom mindenhatóságáról szóló köz-

helyekkel próbáltuk csitítani a lassan feledésbe merülő '56 és az idegesítőn közeli prágai '68 miatti rossz lelkiismeretünket. „Erősebb kutya...”; „Szél ellen nem lehet...”; „Akié a vár, azé a lekvár”; „Aki fizet, az cincogtat” – csaptuk oda nagy hetykén a korsó fenekét a lucskos kiskocsmasztalhoz. De hogy ifjúkori eltévelyedésünk miatt nem mertek többé fegyvert adni a kezünkbe, fizettük a „hadkötelezettségi hozzájárulást” azért, mint egy katonatiszt.

Ha belegondolok, az egész életem arra ment el, hogy valahogyan jóvátegyem ezt a szégyent. A párizsi diákok, lám, egészen mást kiabáltak: „Utópia vagy halál!” És, már békülékenyebben: „Nem a hatalmat akarjuk megragadni, hanem az emberek képzeletét!” De aztán kiegyeztek szépen ők is. Náluk nem is korzóztak pedig orosz tankok az utcán. De csakhamar nálunk is kiderült: tankokkal nem lehet megszállni egy ezeréves várost. Párizst lerohanó őseik a Szenátus téren, a prágai kalandban részt vevő orosz tisztek jobbik része pedig Ottomar Krejca *Három nővér* előadásában álmodozott tovább a szabadságról. És a moszkvai zsidó negyed színházában, Efrosz *Három nővér* meg *Rómeó és Júlia* előadásán folytatták tovább.

A két fiatal halála után hatalmas bombázók húztak el a temetőkert felett. Ezek a gépek, amelyeket az orosz pilóták Fehér Hattyúnak, az amerikaiak meg Black Jacknek becéznek, ma is járóröznök. De mi mások lettünk. Prága és Moszkva után Varsó vette át a stafétabotot, majd – Szolnok és Kaposvár, Nyíregyháza és Zalaegerszeg. Ha minket, '56-os és '68-as gyermekeiket kitagadtak is, a tulajdon unokáiknak már át kellett adják a stafétabotot a Montague-k és Capuletek. És ez egy tehetséges nemzedék volt, szerencsére: ezt a nagy nehezen kikényszerített nemzedékváltást előbb színházi, aztán bársonyos forradalommal, majd csakhogynem egy igazi rendszerváltoztatássá tették.

Mi meg, akiket átugrottak, vidéki könyvtárakba, múzeumokba és színházi klubokba húzódtunk vagy kivándoroltunk. Én például – jobb híján – Moszkvába,

a Gorkij Világirodalmi Intézetbe. Az Orosz szépség és egyéb művek ellenállhatatlan szerzőjével, Viktor Jerofejevvel együtt kutattuk Csehov és a többi orosz klasszikus írásművészetének titkát. Ő Párizsban nevelkedett, de a barátságát éppen azzal érdemeltem ki, hogy valamelyik kisajátított pasaréti villa helyett én meg egy kis falu parókiáján születtem. A demokrata értelmiség házibulijain, amelyekre elcipelt, büszkén mutogatta öntudattal viselt flepnimet és a Vörös Október Ruhagyárban készült konfekcióöltönyömet.

Egyszer haza kellett jönni mégis. Legalább miniszter szerettem volna lenni, de hát csak kétkezi irodalomtörténész lettem. Hozott anyagból. „Anton Pavlovics könnyezik” – írta első Csehov-könyvemről Koltai Tamás. Már hogy is ne! Hiszen az új színházi nemzedék éppen a *Sirály* lázadó fiataljaival mondta el a maga hitvallását Szolnokon és Kaposváron. Én pedig, az éppolyan kezdő kandidátus, látszólag nem velük, hanem Ádám Ottó előadásának befutott írójával és primadonnájával, Gábor Miklóssal és Tolnay Kláriver tartottam, akik hőzöngő dilettánsnak nézik ott ezeket a fiatalokat. Hiába mondtam el mindent, amivel Csehov egykori, „viharmadárrá” lett tanítványát, Gorkijt csitítgatta. A forradalmároknak nincsen idejük sokat válogatni. A Művész Színházat Sztálin közvetlen utasítására Gorkijról nevezték el. A doktor úr halhatatlansága számára pedig csak a földszint bal 7. sorának 1. székét, az ügyeletes orvos, a „polgári szakember” helyét jelölték ki. De gondos kezek azóta is minden este tükörfényesre törlik a kis réztáblát.

Erre figyelt fel a korszak másik vezető színházi kritikusa, Molnár Gál Péter. „Amikor P. N. L. részleteket tett közzé most megjelent könyvéből a Színház hasábjain, haragosan élénk vita válaszolt gondolataira. (...) Most, hogy az egész könyvet kezünkbe vehetjük, sokkal inkább a tanulmány szerzői erényei tűnnek szemünkbe” – írta.¹ „Ebben a könyvben érett meg hosszú harcok, viták, pörpatvarok első, szemmel olvasható eredménye. (...) Nem örök érvényű, klasszikus szöveget tanulmányoz, hanem olyan klasszikus szerzőt, akit változó korok színházi gyermekei másként és másként olvasnak” – ismerte el. Ezt hangsúlyozta a maga Csehov-könyvében² Almási Miklós még tíz év múlva is: „Csehovnál nincsenek tézisek, nincs ‘alapgondolat’, ‘filozófiai-etikai üzenet’, egyáltalán – ideologikus mélyáram. Csak az élet – ‘ahogy van.’” (Csak.)

Elnézegetve most a legutóbbi könyvem³ bemutatójáról készült fényképet, amelyen barátom, Varga Zoltán Zsolt, a Csehov-mezt öltött fiatal gödöllői szobrász-restaurátor éppen vállon vereget, szerénykedés nélkül állítom: a lényegre tapintottak mind a ketten. Valóban erre törekedtem minden munkámmal. Azt a zűrös halhatatlanságot akartam bemutatni, amit csak a színház nyújthat az íróknak: a jövő nemzedékek gondját-baját. Valóban csak utópia lenne ez? Meglehet. Találtam azonban még egy szerzőt, aki ennek szentelte az életét. A *Mejerhold műhelye* című könyvben⁴ úgy írtam le ezt a fajta színházat, mint egy füstös, zajos, kávé- és masztixszagú kézművesműhelyt, az írók, rendezők, színészek, zeneszerzők és díszlettervezők közös munkahelyét. De hát ennek

¹ Népszabadság, 1975. augusztus 31. 8. old.

² Almási Miklós: *Mi lesz velünk, Anton Pavlovics?* Magvető, 1985.

³ Peterdi Nagy László: *Bársonyos színházi forradalom.* Liget, 2005.

⁴ Peterdi Nagy László: *Mejerhold műhelye.* Gondolat, 1981.

sem volt sokkal nagyobb sikere. Hogy igazából üldözöttnek tudhassa magát, a színház akkor épp toronyba, padlásra és pincébe költözött. Ugyan ki vállalt volna ekkora mártíromságot egy rendőrségileg is bejelentett kézművesműhelyért?

A „szegény színház” hívei Grotowskihoz jártak akkor, Wrocławba. Elmentem hát én is a Varsói Magyar Intézetbe dolgozni, öt évre. Ott éltem meg az úgynevezett lengyel eseményeket, az irodalom, a színház és az élet ritka egymásra találását. Spiró György könyvével⁵ vitázva ott írtam meg az akadémiai doktori disszertációmát Csehovról és Wyspianskiról. De közben elvesztettem itthoni állásomat a Színházi Intézetben, és így – azóta sem védtem meg. Hazajöttem onnan is, és még politizáltam is egy keveset. Négy gyermekem és hat unokám dolgai most már azonban csaknem teljesen lekötnek.

A világmegváltás életem fő színhelyein egyébként is szünetel. Aspiránskoromban az szabott csak határt a házibulikon folyó lázas álmodozásnak, hogy a metró Moszkvában éjfél után egy óraker bezár. És akkor aztán nagyon sietni kellett! Nehogy éppen a mi orrunk előtt csapják össze az állomás bejáratának vasrácsait a kövér és kaján „gyezsurnajak”. Mert akkor vissza kellett forduljunk szívélyes, de holtfáradt vendéglátóinkhoz, akik az előszobában tárolt ládákából, bőröndökből és a dácsáról télire behozott poros kerti bútorokból rögtönöztek fekhelyet a hajótörötteknek.

Az akkori aspiránsok egy része most menő amerikai egyetemeken tanít, a másik meg itthoni közgyógyellátott. De az álmaimban semmi sem változott. Úgy hajnal felé, amikor legjobban csíp a fagy, de indulnak már az első járatok, vigyázattal kireteszeljük az ajtót, és lábujjhegyen settenkedünk kifelé. És néhány előszobaajtó foszlott kárpitján, egyféle cirill betűs „mene tekel”-ként, ott lóg még a felhívás, amit egy megsárgult könyvtári kériólap hátoldalára írt fel egyszer valaki: „Utópia vagy halál!” Úgyhogy tessék csak nyugodtan trombitálni! Feltámadunk!

A világmegváltás Moszkvában is szünetel. Gyakran lekéstük a metrót. De csak szóljatok – feltámadunk! Majd legközelebb! Csak trombitáljatok! Feltámadunk!

Ha sikerül az embernek jól elkapni egy mondatot.

Peter Nagy Péter

⁵ Spiró György: *A közép-kelet-európai dráma*. Magvető, 1986.

Tót Endre

festő, konceptuális művész (Sümege, 1937. november 5.)

A Dunántúlon, egy elfelejtett, álmos kis városkában születtem, Sümegen, Kisfaludy Sándor szülőházának közvetlen szomszédságában („a tündérnek lakóhelye, kinnaimnak a műhelye”). A szülőházam talán még régebbi

volt Kisfaludy kúriájánál, a XVII. század vége felé épülhetett, barokk stílusban. Az ódon falépcsőn futottam fel – nemritkán – apám pofonjai elől, nagyanyámhoz menekülve, az emeletre. Az öreg ház csak egy macskaugrásnyira volt a plébániatemplomtól, ahol Franz Anton Maulbertsch a „rokoko Sixtus-kápolnáját” alkotta meg. A világhírű falfestmény alatt kereszteltek meg. Igyekszem úgy felfogni ezt, mintha semmit sem jelentene. Tagadhatatlan viszont, hogy a szenteltvíz elpárolgása után végül is festő lettem.

Úgy emlékszem, gyermekkoromban mindig sütött a nap. A verőfényes napokon a híres vár alatt mezítláb, klottgatyában ugrándoztunk, hatalmas köveket gurigattunk le a vár tetejéről, megcélozva a vár közvetlen alján lévő baromfiudvart. Amikor erről apámat értesítette a helyi rendőrség, hogy én is a hajigálók között voltam, egy teljes napra bezárt a szeneskamrába. Egy széndarabkával telerajzoltam a kamra falait. (Gyerekkoromban Sixtus-kápolnája.) Amikor apám meglátta a „kápolnát”, könnyezett.

És amikor leszállt az est, a ferencesek templomában megkondultak a harangok. (Még most is hallom.) Litá-

niára mentünk. Minisztériáltam, vagy ha nem került rám sor, a tündéri Kántor Zsuzsikát bámultam, aki mindig ott volt a barátnőjével. Aranyozott barokk anyagok lebegtek a fejünk fölött. Azóta sem voltam ilyen közel a mennysországhoz. (...)

24 éves lettem. Beleszerettem az ország egyik legismertebb házaspárjának 21 éves leányába. (Nem első pillantásra.) Először a fényűzőnek tűnő gazdagságba („klasszikus” cseleedszobában albérleteskedtem), a rózsadombi „úri” villába és a híresség misztikumába. Csak később a lányba... (...)

Látszólagos linkségem ellenére, kettőnk között fergetegesen vad, őrről szerelem tombolt, az életveszély határán. (Ennek „emberhalál” lesz a vége – mondta egyszer a mama.) Remeg a toll a kezemben, amikor ezt írom, több mint 40 év után. Egy szó, mint száz, hamarosan éppen e rózsadombi szerelemben felgyülemlett feszültség adta kezembe az ecsetet, amivel gyorsan félresöpörtem mindazt, amit addig ismertem a magyar festészetből. 1963-at mutatott a naptár, amikor TÓTÁlis magányban megszületett a magyar informel festészet (a kritikusaím szerint). Magányom e sorok írásáig elkísért. (...)

A hatvanas évek ámokfutás volt nekem a korszerűség felé. 1970 körül felhagytam a festészetel. Ezt a radikális lépésemet elmarasztalják, legalábbis vitathatónak tekintik egyesek szakmai körökben. (...)

Fel kellett áldoznom a festészetet a szabadságért.

Nem volt műtermem, az angyalföldi szoba-konyhás lakásban festettem meg korai korszakom valamennyi informel képét, igen szűkös körülmények között. (...)

Angyalföld után Budára költöztem, óbudai lakásom volt az utolsó lakóhelyem „disszidálásomig”. Lakásomat elvették (BM), mielőtt lepecsételtek volna a főbejárati ajtót, testvérem „evakuálta” több száz festményemet, rajzaimat és a teljes konceptuális anyagomat, szinte az utolsó pillanatban.

A hetvenes évek legelejétől minden kapcsolatam megszakadt az otthoni művészvilággal. Magányos évek követték egymást. Gyönyörű magányos évek. Mai napig is azokból az évekből élek. Szinte valamennyi németországi munkámban fellelhetők az akkor „talált” ideák csírái. Bár nem voltam politikai művész, de mégis munkáimban elrejtve, indirekt módon reagáltam arra a világra, amiben éltem. 1972-ben egy kisfilmet csináltam a Balázs Béla Stúdióban. Egy üres térben álltam, mozdulatlanul, aztán egyet léptem, megjelent a felirat: „Örülök, ha egyet léphetek.” Ezután ismét mozdulatlanul álltam. Amikor a cenzorok megnézték a 3 perces filmet, az egyik felkiáltott: „Ebben az országban valaki csak annak örül, ha egyet léphet?!” A filmtekercs, több más „öröm-darabommal”, az ágyam alatt szunnyadt, egészen 1975-ig. Ebben az évben aztán bemutattak Belgrádban, az Expanded Media fesztiválon. Egy képzőművésznek ritkán vannak látványos sikerei. A szerbek, németek, olaszok és más meghívott művészek hosszan tartó tapsa igen váratlanul ért. A vetítés utáni interjú közben odakiáltott Braco Dimitrijevic: „It’s great! Very good!” (...)

A lódzi kiállítás közben fogant Berenika leányom, magyar–lengyel koprodukcióban, amiről 9 hónap múltán, a mamától kapott táviratban értesültem. Aztán múltak az évek...

Hosszú-hosszú évek. A lányomat 27 évesen láttam először, Berlinben, ahova 1982-ben emigrált, az anyjával. A találkozás első pillanatai? Mint a mesében! Azóta számos levelet, sms-t, faxot váltottunk, és rendszeresen telefonálunk egymásnak. Az első levélben írja: „Örülök, hogy most már tudom, van apám.” Héba-hóba meglátogatom Berlinben, nemrég végzett a Humboldt Egyetemen. Művészettörténész. Néha-néha ájtjon hozzám Kölnbe, vagy ott találkozgatunk, ahol éppen kiállításom van.

A másik leányom (38) idősebb Berenikánál, 6 évvel. Vele kevésbé tudok kijönni, túlságosan hasonlít rám. Minden elképzelhető hibámat örökölte. Legutóbbi találkozásunkkor, itt, Kölnben, „szemétnek” nevezett, ennek ellenére néhány napra elvittem Párizsba. (...)

Óriási élmény volt találkoznom az új világgal. Úgy éltem át, hogy hittem, ott vagyok valami új születésénél. A lehetetlent vettem célba. Elzárva a világtól együtt lélegezni a legfrissebb nyugati törekvésekkel.

A megkésetttség réme ámokfutóvá tett az új gondolatok felé. Hadd dicsekedjek egy kicsit: „Tót Endre az egyetlen olyan magyar művész, aki 1970 és 75 között, Budapesten maradván, a neoavantgárd mezőnyében általános ismert művész lett! A hetvenes években nehéz olyan konceptart-antológiát találni, amiben ne lenne nyoma a Tót-féle szuggesztív ürességnek.” Ámen. Pernecky Géza írta ezt rólam, 1989-ben.

Az izolációból rövid időre fellélegeztem külföldi utazásaim során.

Normális turistaútlevelemmel 1968-ban és '71-ben Londonban voltam, majd '73-ban ismét, az Art Council meghívására, egy nemzetközi Fluxus-kiállításon. Ezúttal két hónapot töltöttem Angliában, Párizsban és Svájcban. Meglepett, hogy ilyen hosszú időre kaptam kiutazási engedélyt. (...)

Az új tollammal visszakanyarodok a hetvenes évek végére, a legnyugtalanabb, dobált éveimhez (1977/78). Úgy tűnt, egy korszak végére értem. Az izoláltság hátrányai egyre csökkentették a munkakedvemet, az akkumulátor kezdett lemerülni. Gondoltam arra, hogy elhagyom az országot, de ez félelemmel töltött el. Négyyszer voltam hosszabb-rövidebb ideig nyugaton, soha (soha!) nem gondoltam „disszidálásra”. Töprengéseimet, úgy tűnt, egy váratlan levél érkezése állította le. A levél Nyugat-Berlinből érkezett, egy ösztöndíj a DAAD-tól egy évre. Előtte Mészöly Miklós, Konrád György és Szabó István volt ezzel a ösztöndíjjal. Hosszú, fáradságos küzdelem után tudtak csak Berlinbe kijutni. Számomra még nehezebbnek tűnt, mert a nevem a BM-ben közel sem volt annyira ismert, mint az előbbieké.

Az első kiutazási kérelmemet azonnal visszautasították a szokásos megjegyzéssel: „A kinttartózkodás anyagi feltételeit nem látják biztosítva.” (...)

Az elutasításokról tájékoztattam a DAAD irodáját. Aztán nekik is elégük lett ebből a komédiából. A berliniek informáltak a Reuters hírügynökséget a történetekről. Hamarosan tiltakozó cikkek árasztottak el a nyugati sajtót.

Közben már mindenről lemondtam. Teltek a napjaim az óbudai lakásom 10. emeletén. A kora reggeli órákban, még álomom kellős közepén, csöngött a telefon. A belügyminiszter-helyettes volt a vonal másik végén. Randevúra hívott 14.25-re, a József

Attila utcába. Amikor beléptem a szobájába, ott ült egy hatalmas íróasztalnál, mögötte a szocreál egyik főműve, a Levél a frontról. Egy perc sem telt el, kezembe nyomta a Magyar Népköztársaság útlevelét. (...)

Hertát nem hagyhattam Budapesten. Már évek óta együtt éltünk. Kis idő után ő is megérkezett Berlinbe. Berlin nyugati felében nap mint nap találkoztam a „fallal”. Elnéztem a madarak röptét, ahogy átrepülnek a nyugati oldalról a másik oldalra. És vissza. Oda röpködnek (minden teketória nélkül), ahova csak akarnak. Micsoda szabadság! De ekkor már én is szabad voltam, mint a madár. Érkezésem után felfirkantottam egy mondatot a hírheft falra: „Örülnék, ha a fal másik oldalára is írhatnék valamit.” Beuys azt javasolta az NDK-nak, emeljék a falat 5 cm-rel magasabbra. Számos művésznek médiumává vált ez a szörnyűség.

Berlinben számos ideámat, melyeket Budapesten nem tudtam realizálni, megvalósítottam. (...)

2004 őszén egy bronzba öntött táblámat avatták fel a kölni Museum Ludwig tetőteraszán. (A teraszról csodálatos kilátás nyílik a Dómra.) A tábla szövege: „Ich freue mich, dass ich hier gestanden habe Endre Tót.” A bronztáblát, beágyazva a terasz kövezetébe, az örökkévalóságnak szántam. Bronzba öntött szavaim filozofikus üzenetének jelentősége száz év múltán fog igazán kiterelvényesedni. Szépen fejeztem ki magam. Ugye?

Hasonló szövegű/jelentésű tábla fekszik az Artpool bejárata előtt is (Paulay Ede utca 62.). A felavatása után (1998) azonnal ellopták. (Műgyűjtő? Vasgyűjtő?) Egy év után egy új került a helyére. Mikor Pesten vagyok, az Andrassy úti törzskávézómból (Művész) hazafelé tartva, egy kis kerülővel,

benézek a Paulay Ede utcába, hogy találkozzak a bronztablával. Legutóbb 2006 nyarán láttam. Még ott volt. És 100 év múlva? (...)

Herta 15 évvel volt fiatalabb nálam. Ha nem tudott volna kijönni utánam Nyugat-Berlinbe, habozás nélkül visszatértem volna hozzá Budapestre. Szerelem volt? Több volt annál: szerettem.

Ezekkel a szavakkal ment el: „Eddig érted éltem, ezután magamért fogok élni.” Vagy fél évtizede, hogy nem láttam. Itt él Kölnben, semmit sem tudok róla. Mióta elment, soha nem kerestem. Tőlem 10 perc járásra dolgozik. Bármikor láthatnám. Miért nem? Hiába keresem erre a választ. (...)

Sümege, amikor a Maulbertsch-freskó közelében térdeltem az oltár előtt mint ministráns, úgy tűnt, mint ha közel lettem volna az Istenhez. A főoltár felett Krisztus az égbe szállva tekintett rám. Rokokó angyalok simogatták az arcom.

Szabó kanonok felmutatta az oltárszentséget, háromszor csengetnem kellett, utána nem volt dolgom. Hátrahátra nézegettem, Kántor Zsuzsikára. Most azon gondolkodom: vajon egy 10 éves, álmodozó kisgyerek mit foghatott föl a transzcendentális világ misztériumából? Egy gyermek tudatlanságával tekintettem fel az égre. Mint ma, 70 évesen. Metafizikus kérdések szorongatnak. Van Isten? Duchamp úgy véli, Istent az ember találta ki. Vagy fordítva: az Isten találta ki az embert?

Száz meg száz kérdés szegeződik felém, nap mint nap. Nincs válasz egyre sem. Így, egyedül maradtam a mindenségben. (Aki hisz, nincs egyedül, hirdeti a bajor pontifex maximus.) Az emberek nem szeretnek, az egyetlen, aki maradt nekem, önmagam. Ő szeret (és gyűlöl) engem. 70 éves lettem. (Ilyen hamar?) Mintha valaki tolná az időt.

Tíz Endre

Elek Judit

filmrendező (Budapest, 1937. november 10.)

Rettenetes lelkiismeret-furdalás gyötör. Már megint kimaradok a saját népszerűsítésemből. Rossz a piárom. Mit rossz – pocsék. Ez sem igaz. Nincs. Egyáltalán nem is tartanak már nyilván. Tíz éve nem csináltam filmet. Mi az, hogy nem a saját hibámból? Olyan nincs!

Mentségemre, tisztelt bíróság, felhozom, hogy most 2006-ban mégis... Rendes, egész estés mozifilm, igazi történettel, színészekkel. Igen. Persze ezt

Önök még nem tudhatják, csak majd, ha 2007 februárjában a Filmszemlén bemutatják... Tudom, hogy nagy a tolongás. Igen. Ismerik a mondást: sok az eszkimó, kevés a fóka. De hát ezt úgy is lehetne mondani, hogy túl sok a tehetséges ember ezen a kis területen...

Annál inkább kell szégyelljem magam most, amikor ilyen kedvesen és tálcán kínálják a lehetőséget („A Napút folyóirat jubileumi felkérése jelességeinkhez”), merthogy 2007-ben leszek (leszünk) hetvenéves(ek). Te jó Isten! Tényleg. És valakik ezt számon tartják. „Arra kérjük, hogy mintegy hetven gépelt sorba tömörítve foglalja össze saját magántörténelmét, tanúskodását a letűnt évszázadról és juttassa el ez év szeptember 29-ig...”

Kiver a hideg veríték. Pedig már vagy ezredszer olvasom – mivelhogy most már november vége van. És mégis minden alkalommal: hideg veríték, gyomorgörcs és sötét roló – semmi, abszolúte semmi. „Nix” – mondhatnám Jancsóval, de hát ez még nem a halál. Sőt, nagyon is ismerős: ez a „szinopszisgörcs”. Minden film megvalósításához, ha pénzért kuncsorgunk – értsd: pályázatokon veszünk részt –, a forgatókönyv helyett kérnek egy egyoldalas „tömörített” változatot, ez a *szinopszis*. Ezen múlik minden. Ennek alapján adják vagy nem adják a pénzt.

Értik már?

És most azt kéri tőlem nagyon kedvesen, hogy írjak egy *szinopszist* – az életemből. „Hetven sorban, de lehet kevesebb is...” Passz! Csurog rólam a víz.

Talán kérhetnék még egy év haladékot, esetleg kettőt, hogy én még nem is... Előttem a szöveg: „Az 1937-ben született alkotók *évkönyvét* készítjük elő.” Az összes igazolványomban az áll, hogy 1937. november 10-én születtem. A kör bezárult. Eljött az igazság pillanata. Minden kétséget kizáróan 2007-ben hetvenéves leszek. Hacsak... De hagyjuk, ez végkép nem a mi kompetenciánk.

Aztán, mint már annyiszor, mint mindig életem válságos pillanataiban, segélykérően kinyújtom a kezem az ágyam melletti kispolcon sorjázó verseskötetek felé, s anélkül, hogy oda kellene nézнем, leemelek egy vékony és egy valamivel vastagabb könyvet.

Végül is egy antikváriumban születtem és cseperedtem fel, már ameddig és amikor éppen lehetett cseperedni a pesti Szent István körút és a Pannónia utca sarkán (szóval, amikor éppen nem lőttek, nem hajtottak a gettóba vagy nem államosítottak, vagy, stílusosan, nem árultak késeket a könyvek helyett, mint manapság), szüleim *Vígszínház Antikvárium* és *Kölcsönkönyvtár* nevet viselő egykori könyvüzletében.

De a könyvek – mint megoldás, mint lehetséges válasz, mint vigasz és végső menedék – megmaradtak és végigkísértek az úton.

„Mire rám mutatnál: nem vagyok.

Akár a csillag, mely lefut a tétovák előtt: olyan volt életem.

Oly hamari volt csakugyan, oly gyors és hebehurgya ez a lét...

Bizony én el se tudom hinni, hogy e kuszaság,

E hegyén-hátán bennem tornyosuló összevisszaság most nyugalomra tér.

S elrendeződik-e? – felelj rá, hogyha tudsz.”

S bizony, hogy nem tudok – pedig igyekeztem.

Tettem egynéhány tétova kísérletet a magam egyszerű és tökéletlen eszközeivel ennek a primitív, művészetnek csúfolt ipari tevékenységnek a keretein belül, amely mégsem nélkülözheti az érzelmeket – vagyis a film nyelvén.

És még több a tollban, vagyis forgatókönyvben maradt kezdemény, amely ott tornyosodik a szekrényem tetején elhelyezett kavicsok között – ebben a

profán zsidó temetőben. Amelyből, vészesen fogyó éveim lihegő igyekezetével és teljességgel stílustalanul, még mindig remélni merem, hogy lesz, hogy kell legyen feltámadás.

Ez lenne hát az én „magántörténelmem”? Talán...

*„Mert az ember mi másért tanult meg a szavakkal bánni?
Csak, hogy elmondhassa, amit már nem muszáj
elmondania, vagy úgy mondja el, ahogy
Már nincs kedve elmondani. És így minden kaland
Új kezdet, portyázás a kimondhatatlanság területére
Kopott fegyverzetben, amely mindig még
csorbábbra romlik
A pontatlan érzelmek általános zűrzavarában,
Az indulat fegyelméletlen brigádjával.
És ami meghódítandó
Erővel és engedelmességgel, azt is már fölfedezték
Egyszer vagy kétszer vagy többször,
olyanok, akikkel úgyse remélhetünk
Versengeni – de nincs is itt verseny –
Csak a harc áll: visszaszerezni azt, ami elveszett
És megtalálták és elveszett újra meg újra,
és most kedvezőtlen
Feltételekkel. De talán nincs is nyereség,
se veszteség.
Előttünk nincs más, csak a próba. A többi
Nem a mi dolgunk.”*

Talán...

Végtelen nyugalommal tölt el, hogy mindezzel úgyis lekéstem már a számomra még nagyvonalúan biztosított összes „póthatáridőt” is.

Bár bizonyosat sohasem tudhatunk... Szerencsére.

Abba Judit

Koós János

énekes, színész (Gyergyószárhegy, Románia, 1937. november 21.)

Szorgalom, tisztesség és pontosság – ez a három fogalom az, ami számomra mindig is a legfontosabb volt; akár a magánéletben, akár a pályám alatt.

Ami világeletemben nehézséget okozott nekem, az a szövegtanulás volt. Egyszerűen nem ment a fejembe a szöveg, így művészi tökélyre kellett vinnem a hazlandzsát: higgye azt a néző, hogy ő nem érti jól a szöveget, holott én mondom értelmetlen mondatokat.

Igazán negatív élmények szerencsére nem értek. Mindig is odafigyelve éltem, és bárhol voltam, legyen az Ausztrália, Amerika vagy a régi Szovjetunió területe, mindig is sikert éltem át.

Egész életemben kerestem a jó partneri viszonyt a színpadon, ami általában nem sikerült, mert a másik sikerére feléledő emberi irigység sokszor gátat vet a kapcsolatoknak. Mégis Hofival és Bajjossal elértük azt, ami nem sok embernek sikerült: a színpadról sosem jöttünk le lehajtott fejjel. És ha sikerünk volt, az nem 50-

50%-os siker volt, hanem 100-100%-os. Bajjossal gyakran meg is jegyezzük – egymásra kacsinva – egy-egy ilyen fellépés után: „Ha ezt a Gálvölgyi láthatná!”

Ha meg kellene határozni, hogy mi is a tituluszom, nehéz dolog lenne. Mert nem vagyok showman, sem pedig előadóművész; nem több vagyok ezeknél, hanem más. Nem

véletlen, hogy a névjegykártyámon ez áll: Koós János, nagypapa. Ebből nem nehéz kitalálni, hogy nekem az életben a legfontosabb az unoka, az egészség és a család. No meg, hogy végre rendeződjön a Fradi élete; s ha ezek közül valamennyi jól működne, kevés boldogabb ember élne a földön, mint én.

Lejegyezte Gáborjáni Szabó Orsolya

Kósa Ferenc

filmrendező (Nyíregyháza, 1937. november 21.)

Réges-régen, süvölvénykoromban minden áldott nap írtam valamit az irkamba. Éppen húszéves voltam, amikor készülvén a filmrendezői pályára, megfogalmaztam néhány csöndes mondatot. Aféle ars poeticának, emberi-művészi hitvallásnak szántam. Íme a mondatok:

„...Őrizd az embert. Magadban, hogy jogod legyen a szóhoz, hogy súlya lehessen szavaidnak, hogy méltó maradj a munkádhoz, mert a mű, amit alkotsz, mindig kifejez téged.

Őrizd az embert, mert hivatásod nem más, mint elkötelezettség, nem kevesebb, mint szabaddá tenni másokat.

Őrizd az embert. A szabadság rendjét soha, egyetlen pillanatra se téveszd össze a rend szabadságával.

Őrizd a szabadságot, mert csak addig vagy ember, amíg szabad akarsz lenni.

S ha reggel újra látod, amint felelősségük elől saját hátuk mögé bújnak az emberek, a szemed se rebbenjen. Végezd a dolgod. Gondolj a Napra. Ő se szól, csak fölkel és járja az útját...”

Ez a néhány földézett mondat az elmúlt fél évszázad során mindig velem volt; végigkísért a pályámon, meghatározta a filmrendezői munkámat, a közéleti tevékenységemet, áthatotta az egész életemet. Hitvallásom természetét, működési módját leginkább a szívem működéséhez hasonlíthatnám: akkor is szakadatlanul lüktetett bennem, ha nem gondoltam rá. De nemcsak lüktetett, hanem óvott, intett és bátorított is. Sőt, olykor-olykor, ha reménytelennek látszó helyzetekbe sodródtam, még rám is parancsolt; megtiltotta, hogy a szigorított szolgálat helyett a megalkuvást, a meghasonlást vagy a menekülést válasszam.

Nem tagadom, az elmúlt ötven esztendőben voltak olyan időszakok az életemben, amikor túlságosan esendőnek és elesettnek éreztem magam, és emiatt éles ellentét támadt köztem és a hitvallásom között. Álmatlan éjszakáimon úgy gondoltam, nincs elegendő erőm ahhoz, hogy az általam támasztott mértékek szerint végigéljem az életemet. Ilyenkor a szárszói síneket, sötétlő mozdonyok csattogó acélkerekeit láttam magam előtt... Még az is megfordult a fejemben, hogy hajdani hitvallásomat egyszerűen átírom, megpróbálom hozzáigazítani az erőmhöz és a lehetőségeimhez... Mért ne tehetném?!... Hiszen szabad ember vagyok... Amit annak idején megírtam – bármikor át is írhatom. A saját mondataimmal azt csinálhatok, amit akarok. A hitvallásomat nem tagadnám meg, csupán árnyalnám. Ifjonti mondataim talán rá is szorulnak némi pontosításra, a szolgálati parancsolatok enyhítésére. Már csak azért is, mert a Nap könnyebben jár az égen, mint mi emberek a földön... Azonkívül húszéves koromban jószérvvel nem is tudhattam, mennyivel könnyebb megálmodni, mint végigélni az

emberhez méltó életet. Azóta viszont benőtt a fejem lágya. Filmrendezőként és törvényhozóként egyaránt tapasztalhattam, mennyivel egyszerűbb elképzelni valamit, mint maradéktalanul megvalósítani. Lett legyen az akár film, akár törvény. A társadalmi, gazdasági és politikai körülmények, a valóságos történelem valóságos kényszerei erősebbek lehetnek az emberi lélek óhajainál...

Egyszóval: érveim, ötleteim és tapasztalataim lettek volna a hitvallásom átírásához, ám ez valamiért mégsem történt meg. Nem vitt rá a lélek. Megvallom: akárhányszor nekiveselkedtem az átírásnak, a telefirkált papírlapokat végül is mindig összetéptem és a szemétkosárba dobtam. Valamiféle nehezen megnevezhető sugallat arra készítetett, maradjak hűséges ifjúkori önmagamhoz, és változtatások nélkül vállaljam föl mindazt, amit valaha szabadon megfogalmaztam és önként föl vállaltam. Az embernek egy élete van, és ehhez az egyetlen élethez egyetlen hitvallás illik. Ez a világ természetes rendje. Talán a bennünk lévő Isten akarja, hogy ez a rend megmaradjon a múló időben.

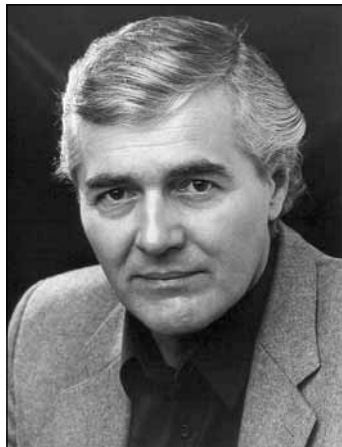
A hajdani hitvallásomhoz tehát hűséges maradtam. Így történt, mert így kellett történnie. Az évek, az évtizedek azonban eliramlottak. Végéhez közeledik az a sóhajtásnyi idő is, amit nekem szánt a sors. Ilyenformán ifjonti hitvallásom immár szellemi-erkölcsi végrendeletemmé vált. Végrendeletem csöndes mondatait – miként az életem során tettem – a halálom után is vállalom. A poraim is vállalják. Őrzik az embert... Mert az ember vagy őrzi, vagy elveszejtí önmagát.

Kösa Ferenc

Szokolay Ottó

színész (Kispest, 1937. november 23.)

Második fiúként születtem. Bátyám akkor már négyéves volt. Édesapám a városházán a polgármester titkára volt. Később hivatásos tűzoltó-tiszt lett, Pestszentlőrinc tűzoltóparancsnoka. Jött a háború, s mi földönfutókká váltunk. Apámat 45 után B listázták. Harminchat évesen. Három évig nem kapott munkát. (Közben 1947-ben megszületett Gábor öcsém.) Mégis valahogy átvészeltük ezt az időt, mert édesanyám rettentő

nehéz munkát végezve megteremtette azt, amire szükségünk volt.

1953-ban a Rákosi Mátyás Művek MTH Intézetének tanulója lettem mint esztergályos ipari tanuló.

Bár a kényszerűség vitt ide, mégis azt mondhatom, jó volt az a két év, mert itt találtam rá arra kis közösségre, amit úgy hívtak: színjátszó kör. Véletlenül csöppentem bele. Eszem ágában nem volt, hogy én egyszer ezzel fog-

nem volt, hogy én egyszer ezzel fog-

lalkozzam. Sportoltam, és ez minden időmet lekötötte. Mégis, amikor elkezdtünk próbálni egy számomra ismeretlen darabot, úgy éreztem, nekem itt a helyem! Megnyertük az országos versenyt. Boldog voltam, hiszen a főszerepet játszottam. A megnyert bemutató után magához hívott Schubert Éva, aki a zsűri elnöke volt, s azt mondta: „Kedves Ottó, magának a Főiskolára kell jelentkeznie.” Megköszöntem, s ledöbbsentem. Hogy én, a Főiskolára?

Hát megpróbáltam. 1955-ben. Drága, szeretett későbbi pályatársam, Básti Lajos volt, aki a felvételin meghallgatott. Megkérdezte, hogy hány éves vagyok? Mondtam: még nem vagyok tizenhét éves, de nagyon szeretnék színész lenni. Erre azt mondta Lajos bátyám: leszel is! Mostantól nincs semmi más, csak versek, versek tanulása, semmi más!

Megfogadtam. A verseknek éltem. 1956-ban viszont fura helyzet állt elő. Az első felvételim megvolt, majd jött a hír, hogy nem indul színésztagozat. Kegyetlenül rossz helyzet volt. Elmentem dolgozni egy olyan vállalathoz, ahol nagyon jól éreztem magam.

1957-ben sikerült a felvételi. 1961-ben diplomáztam.

Első színházam Kaposvár volt. Akkor még mindenkinek vidékre kellett mennie. Bár így lenne ma is! Nagyszerrű két évet töltöttem Kaposváron.

Olyan szerepeket játszhattam el, mint Rómeó, Biff, *Az ügynök halála* című darabban, Richárd *A kőszívű ember fiai* című Jókai-műben, s még nyolc nagyszerű bemutatóban vehettem részt. 1962-ben jött még a *Mici*

néni két élete című film, amelyben az egyik főszerepet játszhattam el.

Tartalékos katonának hívtak be 1963 nyarán. Valaki elintézte. Pétervásárán töltöttem két hónapot. Akkor már Ruttkai Ottó szerződést kínált nekem Miskolcra, amit én elfogadtam, mert Kaposvárról még az igazgatóm is eljött velem együtt.

Miskolcon ismertem meg azt az embert, aki már negyvenkét éve a feleségem, s táncművészként, a Honvéd Művészegyüttes tagjaként beutazta a fél világot.

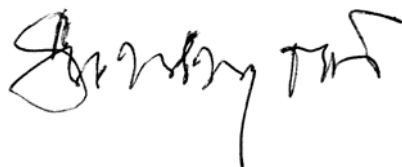
Miskolc után Várkonyi Zoltán szerződtetett a Vígszínházhoz 1964-ben. 1965-ben a Nemzeti Színház tagja lettem. Itt olyan színészekkel játszhattam együtt, akik a magyar színháztörténet meghatározói voltak. Ma is boldog vagyok, hogy együtt lehettem velük, hogy tanulhattam tőlük!

Megkaptam a fiatal színészeknek járó Rajz János-díjat, majd a Jászai Mari-díjat. Később, 1998-ban a Magyar Köztársasági Érdemrendet.

Most már évek óta csak a szinkronművészetet szolgálom a hangommal, amíg tudom, amíg bírom.

Hobbim a biatorbágyi kis kert, ahol a nyarakat töltjük, szeretem a sportot – nézni –, főleg a focit, hiszen magam is rúgtam a labdát ifiként a Honvédban.

Úgy érzem, hála Istennek, tartalmas, boldog, elégedett volt eddigi életem. Hetvenhez közeledve lehet-e ennél jobb, boldogító érzés?

Gál Sándor

író, költő (Búcs, Csehszlovákia – ma Szlovákia –, 1937. november 29.)

Ez a november végi reggel meglehet hasonlít ahhoz az egykorhoz, amelyben a fény és az idő kettőssége elkezdődött. Az azóta eltelt évtizedek e kettősséget olyan létezővé oldották, amely az Egy és az Egész megismerésének befejezhetetlen feladatsorát szabta sorsomul. Tételesem, hogy az egy ember történelme miként változik át a közösség történelmévé. Ez a föladat a mi saját huszadik századi történelmünk különvalóságában már-már megoldhatatlannak tűnt, hiszen, hogy mást ne mondjak, jelenleg az ötödik állam polgárként élek, annak ellenére, hogy a Felvidékről legfeljebb néhány napra távoztam el. Azonban amit e térségben megéltem s láttam, az nem csupán a korabeli Csehszlovákia, de az európai történelem szégyene is. A háború, az azt követő „megtorlás békéje”, a teljes jogfosztottság, a lakosságcsere, a

deportáció, a reszlovakizáció, a benesi dekrétumok által legalizált és államilag szervezett csehországi rabszolgapiacok, ahol a magyar családokat egy pár virsliért adták-vették... Hogy éveken át nem tanulhattunk az anyanyelvünkön... Folytathatnám a sort tovább, hiszen a megaláztatások sora máig ér és él. Hát ezért magasodik hétköznapijaim elé tapintható mivoltában évtizedek óta az Egy és az Egész gondja, létezésünk jelene és esetleges jövője.

Erről szól mindaz, amit az elmúlt évtizedekben leírtam, s erről próbálok vallani mindaddig, amíg a természet és az idő kegyelme engedi. Tudom, természetesen, hogy a szándék és a megvalósulás között milyen mélységek sötétlenek, ugyanakkor azt is tudom, hogy a magyar nemzet EGY, s hogy a nemzet határait az anyanyelv jelöli. Ez jelenti az első teljességet. Második teljesség nem létezik!

Gyulai Líviusz

grafikus (Barót, Románia, 1937. december 2.)

Haris László felvétele

Születtem Baróton – az akkori Háromszék – ma Kovászna megyében, Erdélyországban 1937. december 2-án. A sors szeszélye (és egyben szerencsém) úgy hozta, hogy tegnap este jöttem vissza szűkebb hazámból barátaimmal (2006. december 3-án).

Megnyílt ugyanis egy kiállításom Sepsiszentgyörgyön s egy Baróton, szülőhelyemen. Tehát kettős ünnep volt nekem, s harmas is, mert Szentgyörgyön megnyílt a Magyarok Háza – büszkén lobogott homlokzatán a nemzeti-színű zászlónk. Én korán (kilencévesen) kerültem Magyarországra, s csak igen kicsit láthattam abból a hihetetlen gazdag világból, amit Erdélynek hívnak! Most, sok-sok kedves rokon, barát segítségével apránként megismerhetem (tettem ezt most is), s nemcsak kultúráját, tájait, de a fantasztikus székely emberek (góbék) lelket melengető személyiségét is. Elmondhatom, el voltunk varázsolva s lélekben-testben (én magam újjászületve) jöttünk vissza Magyarországra. Mikes Kelemen, Kőrösi Csoma Sándor, Tamási Áron és sorolhatnám e

föld jeles szülötteit – felmentünk a Wass Albert által leírt Kommandóra – megcsodáltuk a ma is vad, romantikus tájat Kovásznán (13 almafa), s a Békás-szorosig bepásztáztuk, majd a szűkebb szülőföld következik (legközelebb): Kisbacon (Benedek Elek – „Elek apó” ház), Köpecz, Barót, Olasztelek, Vargyas stb. De mondom, ez legközelebb... Alig várom!

Szóval kilencéves koromban „repatriáltunk” Magyarországra, Sopronba, közvetlenül a háború után (1946-ban). Sopron le volt bombázva rendesen, de előkerültek a gótikus Sopron építészeti csodái, ha csak részletekben is, de a római emlékeket is feldobta a földfelszínre a bomba...

Nekünk, gyerekeknek gazdag játszótér – jómagamnak a kultúra, kultúrtörténet gazdag tárháza is... hiszen minden új volt itt, a történelmi háttér és borvidék – az akkor még élő polgári hagyományok, az otthonok gondolatokat ébresztő miliője, a gazdag könyvtár, múzeum... 1952-ben újabb stáció életemben – felvettek Budapesten a Képző és Iparművészeti Gimnáziumba. Sopronban a zenei és képzőművészeti hagyományok még éltek, ha kicsit már a háborús háttér miatt lankadtabban is – volt egy kiváló szabadiskola (rajziskola), ahol Ágoston Ernő tanított, kiválóan képzett festő és grafikus – ő vezetett első lépéseimen – hála neki. A gimnáziumban is megsegített az isten, Komjáthy Gyula bácsi személyében, aki kora egyik legjobb rézkarcosa volt, Szőnyi István, Patkó Károly, Tarjáni Jenő, Vargha Nándor, kiváló festők, grafikusok harcostársa. Aztán jött a Főiskola – itt is a grafika szak... 1956 – ekkor vettek fel, s máris volt halottunk, osztálytársunk, Bódis Tóni... Mi sikeresen elmenekültünk az Izabella utcai pincefalakat átütve, fegyvereinket befalazva. Tónin kívül Kovács Jóska, Csűrös Zoli, Kamondy Laci hősi halált haltak...

SZŐLŐHEGYEN

Hurcoltuk magunkkal 1956 emlékét majd 40 éven keresztül, megalázott, gerinctört idők voltak ezek. A haza elvesztette 18 éves fiatalemberek tömegeit, én is barátaim sokaságát...

Már a főiskolán (ismét az istenek segedelmével), de Nagy László, Kondor Béla és sokan mások is „bedolgoztak”, illusztrálhattam az akkori *Élet és Irodalom* című lapban, gyakorolhattam későbbi hivatásom. Megismerhettem a kortárs magyar irodalom akkori (és mai s jövőbeni is) legjelesebb íróit,

költőit. Barátságával tüntetett ki például Fejes Bandi, Ágh Pista, Buda Feri, Lázár Ervin – jeles kortársaim, s bocsásson meg, akit kihagytam...

E dicső koszorúban alkotni adott erőt, s adtunk erőt, egymáshoz bújva!

Hanem mára már oly sok a halottunk, a legértékesebbek mindig előbb mennek el, kétoldalt égetve a gyertyájukat.

Sok könyvet illusztráltam, talán egy-kettőt megemlítenék: Weöres Sándor: *Psziché*; Sterne: *Érzékeny utazások*; Villon és a többiek (Mészöly Dezső fordítása); Fazekas Mihály: *Lúdas Matyi*.

Kezdetől fogva rendszeres munkaadóm volt a Megvető Könyvkiadó (szerezett Sebestyén Lajos műszaki vezető és Beck Péter műszaki vezető láttak el sok szép feladattal).

Az Európa Kiadóra sem panaszkodhatok, szép könyvek készültek ott, s a Helikon Kiadóban is. Na meg a Móra Kiadó (nem utolsósorban sok-sok ifjúsági és gyerekkönyvüket volt szerencsém illusztrálni).

Az 1970-es években felkértek (Pannónia Filmstúdió), készítsék animációs filmet, illetve hogy szeretnék-e animációs filmet készíteni? Boldogan igent mondtam, s mindjárt Krúdy-filmet szerettem volna produkálni. El is készítettem az irodalmi forgatókönyvet, de aztán nem sikerült megvalósítani – hanem most, jelentem, dolgozom – dolgozunk kollégáimmal rajta (*De Ronch kapitány naplója*), és jövőre (2007) kész is lesz. Kisebb-nagyobb megszakításokkal azért létrejött két darab tv-s esti mese sorozatom (*Jómadarak*, *Tinti kalandjai*), sok rövidfilmem: *Jónás*, *Golyós mese*, *Szindbád*, *Az én kis városom*, *Gertrúd, a nevelőnő...*

Sok országban, városban volt kiállításom, itthon s külföldön. Imádom utazni a feleségemmel s barátaimmal. A mostani székelyföldi utazás kapcsán szívmengető ünneplésben részesítettek „góbé” rokonaim s barátaim. Mikor e sorokat írom, 69 éves lettem, de remélem, 70 éves koromban is hetvenkedhetek...

Egy utolsó hisz'eny

Marék Veronika

író, grafikus (Budapest, 1937. december 19.)

Sose hittem el, hogy megérem a kétezredik évet.

Távoli és hihetetlen volt a naptárban ez a szám, egy új világ, egy másik időszámítás, egy ismeretlen bolygó.

Meg sem gondoltam, hogy a kétezredik év a mi büszke és szörnyű huszadik századunkat „múlt századdá” alázza egyszer.

Hiszen 1937-ben kezdődött életem jórészt a huszadik században játszódott le, a 2000 utáni rész már csak megtisztelő ajándék...

Átélnem a technikai haladás szédítő teljesítményeit – mindig új meg új csodának örvendezve, s ma már magától értetődő természetességgel írom és küldöm leveleimet a számítógépen a Föld túlsó oldalára.

LACI ÉS AZ OROSZLÁN

Átélnem a második világháborút mint gyerek, s 1956 gyönyörű őszt mint 18 éves diák.

Irtózatosan sokat dolgoztam, de örömmel tettem, hiszen rajzoltam és írtam, világokat teremtettem a semmiből. Játszottam.

Most, ezekben a 2000 utáni ajándék években is játszom még, amíg lehet. Szinte szégyellem, hogy milyen sok tervet dédelgetek, bízva a holnapokban.

Szerető párom van, gyermekeket és unokákat is adott az Ég.

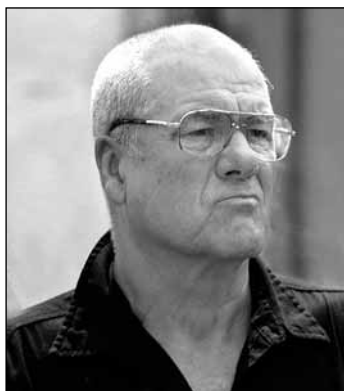
Remélem, kortársaimmal és velük együtt ünneplem majd a hetvenedik születésnapot.

Külön hálát kell adnom az Égnek azért, hogy 1956 óta békében élünk itt, Magyarországon, és ha várakozunk a megállóban, előbb-utóbb mindig megérkezik a villamos.

Marék Veronika

Andor Tamás

filmoperatőr (Budapest, 1937. december 20.)

Gyanútlanul, a viharfelhőkről mit sem sejtve születtem. Ajándékként fektettek a karácsonyfa alá, a krisztinavárosi, nap-hegyi családi házban, melynek mosókonyhából és fászincéből alakított óvóhelyére hét évvel később, ugyancsak karácsony éjjelén menekültünk.

Az ostromot túléltek, bombatölcsérek háromszögében épen maradván, és egyikük talajvizéből forraltunk iváshoz, főzéshez vizet. Az erkély korlátján apám beszózott lócombokat szárított drótra akasztva. Gyermekjátékaim széthagyott háborús maradványokból kerültek, minnek következtében háromszor robbantam fel, óriási szerencsével meg-

úszva kalandjaimat, és ezt is a gondviselés kegyének fogta fel a család, mely szorgalmasan látogatja a krisztinavárosi plébániatemplomot, ahonnan én most nagyon messze lakom.

Egy korai képen három idősebb testvérem szorongat pólyában, egy közülük már elbúcsúzott tőlem, némán, még érzem a keze szorítását, most vagyok éppen annyi idős, mint ő volt akkor.

Bölcs, bohém, színes életű apám, aki a semmiből háromszor-négyszer teremtett új egzisztenciát, Rákosi elvtársnak írt levélben felajánlotta 10 hold zsíros földből álló birtokát a nép javára. Ezúton megúsztuk a kuláklitát.

Megúsztuk a kitelepítést, én a kanyarót és a skarlátot, és ma sem tudom, hogyan, megúsztuk 56-ot is. Akkor érettségiztem és itt maradtam. Itt maradtunk. Fiam, itt is kell élni valakinek, mondta apám, és ma is ez lenne a véleménye.

Drága szüleim gondoskodása alól a színész pálya irányában gondoltam menekülni, de kísérleteim kudarcba fulladtak, és a vízvezeték-szerelő segéd, redőnyszerelő, színházi világosító, modellező iparműv. tanonc, aki voltam, egy szerelem cipőkanalának segítségével benne találta magát a Színház- és Film-művészeti Főiskola operatőr szakának hétmérföldes cipőjében. És ha már ott voltam, járni kellett benne. Diplomát kaptam 1965-ben.

Schiffer Pál barátommal kezdtem dokumentumfilmeket fényképezni. Vele, tőle tanultam figyelni a nehezebb sorsokra, felfedezni a sokaságban arcokat, arcok mögött embereket. És vele láttam meg sok mindent a nagyvilágból Japántól Skandináviáig, a Kanári-szigetektől Kuvaitig, Moszkvától Londonig.

Aztán Gazdag Gyulával, Kenyeres Gáborral játékfilmet forgattam, és Simó Sándor *Apám néhány boldog éve* című filmje után már évenként legalább egyet. Simó kitüntető barátsága helyezett el a szakma elitjének „palettáján”, ahonnan Bacsó Péter, Makk Károly, Mészáros Márta, Szász Péter és mások munkatársaként fejlődve lehettem termékeny Balázs Béla-díjas, Erdemes Művész.

Harmincéves, szép házasságban ültetek fát, faragok követ, verseket írok, és két felnőtt gyermeket, leányt és fiút szeretek, kétségbeesetten reménykedve a szebb jövőben.

Filmjeim, a teljesség igénye nélkül: Schiffer Pállal: *Fekete vonat; Pártfogolt;* Cséplő Gyuri (Operatőr díj, Locarno); Gazdag Gyulával: *Sípoló macskakő;* Simó Sándorral: *Apám néhány boldog éve; Viadukt; Isten veletek barátaim;* Makk Károllyal: *Egymásra nézve;* Mészáros Mártával: *Útközben;* Anna (Anyja és leánya); Sík Ferencsel: *Nem élhetek muzsikaszó nélkül;* Dobrai Györggyel: *Szerelmem első vérig; Szerelmem második vérig; Gólyamese; Négyszer száz; Szász Péterrel: Hogyan felejtsük el...;* Bacsó Péterrel: *Áramütés; Ki beszél itt...; Te rongyos élet; Sértés; Tegnapelőtt; Sztálin menyasszonya; Titánia-Titánia; Megint tanú; Balekok és banditák; Hány az óra, vekker úr?; Hamvadó cigarettavég; Lumniczer nővérek.*

Bánlaky Pál

szociológus (Székesfehérvár, 1937. december 30.)

Közeledvén a hetvenhez – bőven túl tehát már „az emberélet útjának felén” – egyre hangsúlyosabban kell feltennem magamnak időről időre az alapkérdést: *ki vagyok én?* Ami persze magában tartalmazza, megkerülhetetlenül, azt a kérdést is, hogy *ki voltam én?* Ki voltam abban a közel hetven évben, amit (eddig) megélnem adatott, mennyi

kitérőt, mennyi zsákutcát jártam be életem nem épp zavarmentes évtizedeiben, tudtam-e, s milyen áron, vissza-visszakeveredni az „egyenes út”-ra, jól gazdálkodtam-e talentumaimmal (már amennyi volt)? Magamnak is szembe kell néznem ezekkel a kérdésekkel, noha tudom jól: igazi választ, igazi ítéletet csak mások, engem s utamat kívülről vizsgálók hozhatnak; a magam porében bíró nem lehetek. (Ámbár e külső megítélés sem olyan biztonságos. Egyetértően bólintok,

amikor időnként kézbe veszem Déry Tibor életvallomását: *Ítélet nincs.*) Egy vázlatot, mégis...

Legerősebb gyerekkori élményeim a háborúról szólnak. (1944-ben voltam hétéves!) Székesfehérváron laktunk, hónapokig, a karácsonyt is ott töltve, óvóhelyen, majd '45. január első napjaiban gyalog indultunk anyámmal, két idősebb testvéremmel, „menekülvén”,

Veszprém felé. (Apám a Magyar Nemzeti Bank fiókfőnöke volt, mentünk Veszprémbe, az MNB ottani összkomfortos óvóhelyére.) Bombázások, harcok, rettegés, találkozás a halállal (keresztanyám-nagynéném ott, az óvóhelyen halt meg), találkozás a sebesüléssel (velemkorú pajtásomat tüdejében bombazsilánkkal hozták kórházba).

Legerősebb kora felnőttkori élményeim '56-ról szólnak. '56-ban végeztem a középiskolában, szeptembertől kis gyárban, röntgenműszerészként

dolgoztam. Elég sajátos nézőpontokból élve meg a történeéseket: polgári (felső középosztálybeli) család, ennek (nagyjából) megfelelő mentalitással, akkor éppen (elit) munkásközegben töltve mindennapjaim, közeli barátaim közül némelyek éppen elsőéves egyetemisták... Felszabadulásélmény, keveredve a fegyverzajfélelemmel (forrása lásd az előző bekezdést), újra találkozás az erőszakos halállal.

Egyetem, bölcsészkar, filozófia szak '57 őszétől. (Filozófia szak, minthogy 16-17 évesen Kantot, Schopenhauert olvastam; fogékony voltam a LÉT NAGY KÉRDÉSEI iránt.) Kaptam az egyetemen *akkori* marxizmust (például Sándor Páltól; aki ismeri e nevet, tudja, mire gondolok), noha *gondolkodni* is tanulhattam (például Heller Ágnestől, Mátrai Lászlótól, Márkus Györgytől). Furcsa keverék lett az agyban: egy többé-kevésbé elfogadott vulgarizált marxizmus, sok minden az *igazi* Marxból, egy kételkedésre hajlamos attitűd és feltétlen hit egy lehetséges jobb világban.

Aztán végzés után – egy év középiskolai tanárkodással magam mögött – jött hat év egy kisváros főiskoláján. Megélni azt a valamit, amit úgy is lehet nevezni, hogy provincializmus, ez azonban egyberetegződött a helyi hatalmat ténylegesen gyakorló pártapparátus alpári bunkóságával (tisztetet az igen kevés kivételnek). Ebből az élményből született *A vidékiség tünetei* szociográfiafélelem, amit *akkor* (1979-ben jelent meg) eléggé szépen olvastak is. (A Gyorsuló idő sorozatban jelent meg *Azon túl ott a tág világ* című, Varga Csabával közös kötetben.)

Közben szakmát váltottam: kitanultam a szociológiát. (Egy tíz hónapos, intenzív tanfolyamon, amelyet Huszár Tibor szervezett az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete égisze alatt, tanáraink voltak Kulcsár Kálmán,

Ferge Zsuzsa, Cseh-Szombathy László, Pataki Ferenc, Szelényi Iván – volt kitől tanulni...)

...És aztán: tanítottam és tanultam. (Közben, a tanítás mellett, kitérőkkel: '79-től közel tíz évig vezettem a Kulturális Minisztérium Vezetőképző és Továbbképző Intézetét – a szép nevű intézménynek köszönhettem alapfokú orosz nyelvvizsgámat: miután elmondtam munkahelyem nevét oroszul, a vizsgáztatónak nem volt több kérdése... –; aztán '91 és '94 között volt minisztériumi tisztviselői időszakom is.) Tanítottam, egyetemi-főiskolai hallgatók százainak (vagy ezreit mondjunk inkább? – egyszer összeszámoltam, eddig nagyjából három és fél, négyezer hallgatóval volt találkozásom) próbáltam megmutatni a szociológia érdekességét és hasznosságát (az utóbbiról nem mindig voltam magam sem meggyőződve...), és tanultam. Tanultam hallgatóimtól (rengeteget) és tanultam (kutatásaim során) a valóságtól, azoktól az emberektől, akik megtiszteltek azzal, hogy interjút készíthettem velük, és tanulok folyamatosan azoktól, akik közel állnak hozzám: feleségemtől, nagyobbik fiamtól, aki most negyvenéves, kisebbik fiamtól, aki most hat és fél éves. Mert, tudom, ahhoz, hogy taníthassak (teszem ma is, a Wesley János Lelkészképző Főiskolán szociálmunkás-képzésben), folyton tanulni kell.

Talán ez az egyetlen dolog, amit *biztosan* megtanultam az eltelt évtizedek alatt. S hogy ezzel mire mentem? Mit válaszolok nyitó kérdéseimre? Nagyjából békén vagyok magammal: nem sok, ami tőlem telt, de ami telt, azt igyekeztem megtenni. Elég ez vagy kevés egy életút mérlegén? – nem az én dolgom eldönteni.

Bolygó

A nemzetközi élet néhány jeles hetvenese

- AHTISAARI, Martti Oiva Kalevi finn politikus, diplomata
 AILLERET, François Eugène Roger francia köztisztviselő
 ALARCÓN DE QUESADA, Ricardo kubai diplomata
 ALBERTI, George, Sir brit orvos
 ALBRIGHT, Madeleine Korbelt amerikai diplomata
 ALLÈGRE, Claude Jean francia politikus, fizikus
 ANGRÉMY, Jean-Pierre francia diplomata, író
 ARMACOST, Michael Hayden amerikai politikus
 ARNOLD, Vlagyimir Igorjevics orosz matematikus
 ASHKENAZY, Vladimir izlandi zongoraművész, karmester
 AVERINCEV, Szergej Szergejevics orosz irodalomtörténész, költő
 BARBENEL, Joseph Cyril brit biomérnök
 BARBERIS, Alessandro olasz mérnök, üzletember
 BARROT, Jacques francia politikus
 BARRY, Edward William amerikai könyvkiadó
 BAUM, Bernard René kanadai botanikus
 BEATTY, Warren amerikai színész, rendező
 BEHRENS, Hildegard német operaénekes, szoprán
 BEIT-ARIÉ, Malahi izraeli paleográfus
 BENAÏSSZA, Mohamed M. marokkói politikus, diplomata
 BENZI, Roberto francia karmester
 BERTHELOT, Yves M. francia statisztikus, közgazdász
 BIBLE, Geoffrey C. amerikai üzletember
 BIDDLE, Martin brit régész
 BILARDO, Carlos Salvador argentin labdarúgó, edző
 BITOV, Andrej Georgjevics orosz író
 BLAIR, Gordon Purves brit gépészmérnök
 BOT, Bernard Rudolf holland diplomata
 BRINKHORST, Laurens Jan holland politikus
 BUMBRY, Grace amerikai operaénekes, mezzoszoprán
 BUTEFLIKA, Abdelaziz algériai politikus
 CAPECCHI, Mario Renato amerikai genetikus
 CARTER, Ron amerikai dzsesszbőgős, zeneszerző
 CHARLTON, Bobby, Sir brit labdarúgó, edző
 CLARKE, Ron ausztrál atléta
 COCHRAN, Thad amerikai politikus
 CORNISH, William Rodolph ausztrál jogász
 COTTA, Michèle Charlotte Alice francia újságíró
 COURTENAY, Tom, Sir brit színész
 CROWLEY, J. Thomas amerikai pszichiáter, farmakológus
 CSUDAKOVA, Marietta Omarovna orosz irodalomtörténész
 DAMM, Peter német kürtművész
 DEBBASCH, Charles francia jogász
 DE CROO, Herman belga politikus
 DEWEY, John Frederick brit geológus
 DEWOST, Jean-Louis Emmanuel Hilaire francia jogász
 DIENSTBIER, Jiří cseh politikus, újságíró, író
 DURDINEC, Vaszil Vaszilevics ukrán politikus
 EIFF, Hansjörg német diplomata
 ELIAS, Giacomo olasz gépészmérnök
 ENGLAND, Gordon amerikai politikus
 ERGENZINGER, Peter Jürgen német geográfus
 ERLANDE-BRANDENBURG, Alain francia művészettörténész
 ESTRADA, Joseph Marcelo Ejercito Fülöpszigeteki politikus, színész
 EZRA, Gideon izraeli politikus
 FASE, Martin M. G. holland közgazdász, bankár

- FLEISCHMANN, Peter német filmrendező
 FONDA, Jane amerikai színész, producer, rendező
 FOX, Edward brit színész
 FRANK, Charles Raphael, Jr. amerikai közgazdász, bankár
 FRASER, Dawn ausztrál úszó
 FREEMAN, Morgan amerikai színész, rendező
 GABAGLIO, Emilio olasz szakszervezeti vezető
 GAJUM, Maumun Abdul maldive-szigeteki politikus
 GALLO, Robert Charles amerikai orvos-biológus
 GERASCSENKO, Viktor Vlagyimirovics orosz bankár
 GITT, Werner német mérnök
 GLASS, Philip amerikai zeneszerző
 GOUYOU BEAUCHAMPS, Xavier René Antoine francia üzletember, tömegkommunikációs szakember
 GRANN, Phyllis amerikai könyvkiadó, szerkesztő
 HAIDUC, Ionel román kémikus
 HALPERIN, Jerome Arthur amerikai gyógyszerész
 HARALD, norvég uralkodó
 HARITONOV, Mark Szergejevics orosz író
 HASIMOTO Rjutaró japán politikus
 HAYDÉE PEREIRA DA SILVA, Marcia brazil balett-táncos, koreográfus
 HIGGINS, Rosalyn, Dame brit jogász
 HOCKNEY, David brit festő, grafikus
 HOFFMAN, Dustin Lee amerikai színész
 HOFFMANN, Roald amerikai kémikus
 HOPKINS, Anthony Philip, Sir brit színész
 HUBER, Robert német biokémikus
 HUME, John észak-ír politikus
 HUSZEIN, Szaddám iraki politikus, tábornok
 IDEI Nobujuki japán üzletember
 IKEDA Jukihiko japán politikus
 ILLNEROVÁ, Helena cseh fiziológus
 INGRAMS, Richard Reid brit újságíró
 JACKSON, Daryl Sanders ausztrál építész
 JANOWITZ, Gundula osztrák operaénekes, szoprán
 JAY, Peter brit újságíró, író
 JEANCOURT-GALIGNANI, Antoine francia üzletember
 JEFFERY, Philip Michael ausztrál tábornok
 JONES, Allen brit képzőművész
 JONES, Keith brit gyógyszerész
 JOSPIN, Lionel Robert francia politikus
 KADANOFF, Leo Philip amerikai fizikus
 KARASEK, Krzysztof lengyel költő, esszéíró, műfordító
 KARRUBI, Mehdi iráni politikus, vallási vezető
 KAVARA Cutomu japán politikus
 KOBZON, Joszif Davidovics orosz énekes
 KOHEN, Raanan izraeli politikus
 KOLLO, René német operaénekes, tenor
 KOMOROWSKA, Maja lengyel színész
 KONCSALOVSZKIJ, Andrej Szergejevics orosz színész, filmrendező
 KONO Johei japán politikus
 KOREJ, Ahmed palesztin politikus
 KROLL, Alexander S. amerikai reklámszakember
 KUFUOR, John Agyekum ghánai politikus
 LANGE, Hartmut német dráma- és prózáíró
 LAU, Jiszráél Méir izraeli vallási vezető
 LEE, Frederick Yuk Leong amerikai orvos
 LELOUCH, Claude Barruch Joseph francia filmrendező
 LELYVELD, Joseph Salem amerikai újságíró
 LE PICHON, Xavier Thaddée francia geológus
 LÉVI, Dávid izraeli politikus, diplomata
 LÉVY, Jacques Bernard francia kohómérnök
 LUCAS, Robert Emerson amerikai közgazdász
 MACINNIS, Joseph Beverley kanadai tengerkutató
 MACUURA Koicsiró japán diplomata
 MAKANYIN, Vlagyimir Szemjonovics orosz író, esszéista
 MAKAROV, Valerij Leonyidovics orosz közgazdász
 MASCLE, Georges H. M. francia geológus

- MAUNG Aje mianmari tábornok
 McCULLOUGH, Colleen ausztrál író
 McFADDEN, Daniel L. amerikai közgazdász
 MEDVEGY, Alekszandr Vasziljevics orosz birkózó
 MENGISZTU Hailé Mariam etióp politikus, katonatiszt
 MEYER-PIENING, Hans-Reinhard svájci közlekedésgépész-mérnök
 MONEO, José Rafael spanyol építész
 MOREAU, Jean-Luc francia költő, nyelvész, műfordító
 MÖLK, Ulrich német filológus
 MUMFORD, David Bryant amerikai matematikus
 NAGEL, Thomas amerikai filozófus, jogász
 NEUSÜSS, Floris Michael német fotóművész
 NGUYEN Van An vietnami politikus
 NICHOLSON, Jack amerikai színész, rendező, producer, író
 OBASANJO, Olusegun nigériai politikus
 OBRAZCOVA, Jelena Vasziljevna orosz operaénekes, mezzoszoprán
 OCHMAN, Wiesław lengyel operaénekes, tenor
 ONYSZKIEWICZ, Janusz lengyel politikus
 PANCSENKO, Alekszandr Mihajlovics orosz történész, irodalomtörténész
 PARK, Merle Florence, Dame brit balerina
 PAVLENKO, Nikolaj M. ukrán borász
 PETRAKOV, Nyikolaj Jakovlevics orosz politikus, közgazdász
 PIANO, Renzo olasz építész
 PIETRZAK, Jan lengyel színész, énekes, kabarészerző
 PISANU, Giuseppe olasz politikus
 POWELL, Colin Luther amerikai tábornok
 PYNCHON, Thomas Ruggles amerikai író
 QUADRIO CURZIO, Alberto olasz közgazdász
 RASZPUTYIN, Valentyin Grigorjevics orosz író
 REDFORD, Robert amerikai színész, filmrendező
 REDGRAVE, Vanessa brit színész
- RENFREW OF KAIMSTHORN, Lord brit régész
 RICHARDSON, Robert Coleman amerikai fizikus
 RI Kitek dél-koreai politikus
 ROCKEFELLER, John Davison, IV. amerikai politikus
 RODRÍGUEZ ARAQUE, Alí venezuelai politikus
 SAJMIJEV, Mintimer Saripovics tatár politikus
 SANTER, Jacques luxemburgi politikus, jogász
 SCHUTTING, Julian osztrák költő, író
 SCHWAB, Charles R. amerikai üzletember
 SCOTT, Ridley, Sir brit filmrendező, producer
 SEIDELMANN, P. Kenneth amerikai csillagász
 SEILLIÈRE de LABORDE, Ernest-Antoine francia üzletember
 SESZTALOV, Juvan manysi költő, író, publicista
 SILVERMAN, Fred amerikai producer
 SPÄTH, Lothar német politikus
 SPIEGEL, Paul német vallási vezető
 STARCK, Christian német jogász
 STEIN, Peter német rendező
 STEINSALTZ, Adin izraeli rabbi
 STOPPARD, Tom, Sir brit próza- és drámaíró
 SÜSSMUTH, Rita német politikus
 SVEDBERG, Björn svéd üzletember
 SVÍHOVEC, Jan cseh gyógyszerész
 SYKES, Lynn Ray amerikai geológus
 SZIMEON, bolgár uralkodó
 SZINHA, Jasvant indiai politikus
 SZPASSZKIJ, Borisz Vasziljevics orosz sakkozó
 TALLAVI, Mervat egyiptomi diplomata
 TANIGUCSI Josio japán építész
 TATA, Ratan M. indiai üzletember
 TAYLOR, D. R. Fraser kanadai térképész
 TCHURUK, Serge francia mérnök, üzletember
 TERRY, John Quinlan brit építész

- TOKAREVA, Viktorija Szamojlovna orosz író
- TRAN Duc Luong vietnami politikus, mérnök
- TRECHSEL, Stefan svájci jogász
- TUNG Csi-hua hongkongi üzletember, politikus
- UEBERROTH, Peter amerikai üzletember
- USZPENSZKIJ, Borisz Andrejevics orosz nyelvész, filológus
- VEBER, Francis Paul francia filmrendező, forgatókönyvíró
- VIKE-FREIBERGA, Vaira lett politikus, pszichológus
- VINOGRADOV, Oleg Mihajlovics orosz balett-táncos, koreográfus, balettigazgató
- VORACSIT, Bunnyang laoszi politikus
- VRANITZKY, Franz osztrák közgazdász, politikus
- VU Khoan vietnami politikus
- WARREN, J. Robin ausztrál orvos, patológus
- WEINGARTNER, Wendelin osztrák politikus
- WESTENDORP Y CABEZA, Carlos spanyol diplomata
- WEST, Martin Litchfield brit klasszikus filológus
- WHITTAM SMITH, Andreas brit újságíró
- WILDHABER, Luzius svájci bíró
- WILLIAMSON, John brit közgazdász
- ZANKER, Paul német régész
- ZAPF, Wolfgang német szociológus
- ZUCKERMAN, Mortimer Benjamin amerikai kiadó

Hatvankilenc jeles hetvenes

Adamik Tamás • Andor Tamás • Balázs Árpád
Balázs-Piri Balázs • Bánki Iván • Bánlaky Pál • Baracs Dénes
Baranyi Ferenc • Beöthyné Kozocsa Ildikó • Bócz Endre
Czeplédy Ilona • Czinder Antal • Csete György
Dávid Kiss Ferenc • Elek Judit • Fajó János • Ferenczi László
Gál Sándor • Gáti Gábor • Győry Emil • Gyulai Líviusz
Hável László • Hecker Walter • Hegyi Béla • Horesnyi László
Hutira Albin • Józsa Bálint • Kamuti Jenő • Kántor Lajos
Káplár Ferenc • Kelemen Elemér • Kérész Gyula • Király Levente
Komoróczy Géza • Koós János • Korniss Péter • Kósa Ferenc
Kozma Vera • László Ferenc • Lászlóffy Aladár
Lendvai L. Ferenc • Magda Gabi • Marék Veronika • Margitai Ági
Maurer Dóra • Mirnics Károly • B. Müller Magda • Németh János
Németh Pál • Palágyi Béla • Pálos Miklós • Papp Árpád
Passuth Krisztina • Peterdi Nagy László • Petró János
Polgár András • Rejtő Ildikó • Rónay László • Sárközi Mátyás
Solt Pál • Szabados János • Szokolay Ottó • Szűts László
Tasnádi Attila • Tatár Mihály • Tót Endre • Ütő Endre
Vágó Nelly • Zsivotzky Gyula

Ára: 990 Ft. Előfizetés: 5000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél,
a Magyar Posta Rt. (1) 303-3440-es faxszámán,
a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen,

valamint a szerkesztőségben:
1014 Budapest, Szentháromság tér 6. III. em. 14.

Folyóiratunk a hírlapboltokon kívül kapható Budapesten
az Osiris, a Pont és a Kálvin téri Cartaphilus könyvesboltban,
valamint az Írók Boltjában.

A *Napút* elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185